

Soproni Egyetem
Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar
Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori
Iskola

**A szigorodó tőkeszabályozás hatása a
magyar bankrendszerre**

DOKTORI (Ph.D.) ÉRTEKEZÉS

Készítette:
Füstös Hajnalka

Témavezető:
Prof. Dr. Balázs Judit CSc
Prof. Dr. Szalay László DSc

Sopron

2022

A szigorodó tőkeszabályozás hatása a magyar bankrendszerre

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Készült a Soproni Egyetem
Széchenyi István Gazdálkodás- és szervezéstudományok Doktori Iskola
Nemzetközi gazdálkodás programja keretében

Írta: Füstös Hajnalka

Témavezető: Prof. Dr. Balázs Judit CSc
: Prof. Dr. Szalay László DSc

Elfogadásra javaslom (igen / nem)
(aláírás)

A jelölt a doktori szigorlatonot ért el,

Sopron,

a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen /nem)

Első bíráló (Dr.) igen /nem

.....
(aláírás)

Második bíráló (Dr.) igen /nem

.....
(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján %-ot ért el

Sopron,

.....
a Bírálóbizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése:

.....
Az EDHT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS.....	1
1.1	A témaválasztás indokolása	1
1.2	A kutatás előzménye, céljai és hipotézisei	2
1.3	Az értekezés szerkezete és felépítése	9
2	A KUTATÁS TUDOMÁNYOS HÁTTERE ÉS ELŐZMÉNYEI	11
2.1	A gazdasági világválság fogalma, gazdasági ciklusok és elméletek.....	11
2.1.1	A gazdasági világválság meghatározása	11
2.1.2	Gazdasági ciklusok.....	13
2.1.3	Gazdasági világválság elméletek	15
2.2	Világméretű gazdasági válságok és kezelésük a XX. század folyamán	16
2.2.1	Az 1929- 1933 –as nagy gazdasági világválság	17
2.2.2	Az 1973-as és az 1979-es olajválságok	19
2.2.3	Az 1982-1983-as latin-amerikai válság.....	21
2.2.4	Az 1994-1995-ös mexikói válság	21
2.2.5	Az 1997-1998-as délkelet-ázsiai válság	22
2.2.6	Az 1998-as orosz válság.....	24
2.2.7	A 2001-2006 közötti dotcom válság.....	24
2.3	A 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok.....	25
2.3.1	A válságot megelőző gazdasági növekedés.....	25
2.3.2	A neoliberais kapitalizmus válsága	28
2.3.3	Pénzügyi válság az USA-ban	29
2.3.4	Strukturált finanszírozás, értékpapírosítás	32
2.4	A gazdasági világválság hatásai a magyar bankrendszerre	39
2.4.1	A bankszektor jellegzetességei, a bankválság kialakulása és annak kezelése.....	39
2.4.2	A magyar bankrendszer helyzete a válságot megelőzően	39
2.4.3	A kirobbant gazdasági válság jelei és annak első hatásai a hazai bankrendszerre ..	43
2.5	A 2008-as gazdasági világválság hatására szigorodó bankszabályozás az Európai Unió bankrendszerében.....	47
2.5.1	Szigorodó bankszabályozás és bankfelügyelet.....	47

2.5.2	Bázel I., az első szabályozócsomag.....	52
2.5.3	Bázel II.	53
2.5.4	Bázel III.	56
2.5.5	Implementáció	57
2.5.6	Változások a bankfelügyeletben	61
2.5.7	Egységes betétbiztosítás	66
2.5.8	Likviditásszabályozás	68
2.6	A Bázel III. rendszerszintű hatásai a hazai bankrendszerre.....	69
3	A KUTATÁS TARTALMA, ELEMZÉS, EREDMÉNYEK.....	70
3.1	A kutatás felépítése és módszertana	70
3.2	Az adatállomány, vizsgálati minta	71
3.3	A kutatás elemzése, hipotézisvizsgálatok eredményei	73
4	KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	101
4.1	Következtetések	101
4.2	Új tudományos eredmények.....	103
5	ÖSSZEFOGLALÁS.....	106
6	SUMMARY	107
7	IRODALOMJEGYZÉK.....	108
8	MELLÉKLETEK	123
8.1	M1 Hitelintézetek száma méret szerint (2008-2019).....	123
8.2	M2 Hitelintézetek besorolása (méret, típus és tulajdonos székhelye)	124
8.3	M3 Tőke megfelelési mutató a magyar bankszektorra vetítve.....	126
8.4	M4 Az Európai Gazdasági Térség tagállamai.....	127
8.5	M5 Hitelintézetek besorolása méret, típus és tulajdonosi székhely szerint, mérlegfőösszeg adatokkal kiegészítve	128
9	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	129
10	NYILATKOZAT	130

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A kutatás felépítése	3
2. ábra: Szavatoló tőke szintek és minimum értékek	8
3. ábra: Kondratieff görbe	15
4. ábra: Dow Jones tőzsdeindex (1915-1945)	18
5. ábra: Az olaj árának alakulása USD-ben	20
6. ábra: Az 1997-es délkelet-ázsiai válságban leginkább érintett országok	23
7. ábra: NASDAQ tőzsdeindex záróértékének alakulása (1994-2005)	25
8. ábra: Amerikai lakáscélú jelzálogfedezettel rendelkező értékpapírok megoszlása (2007. január)	30
9. ábra: Az amerikai háztartások GDP-arányos hitelállományának, valamint jövedelemarányos törlesztőrészletének alakulása	31
10. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok éves jelzáloggal fedezett értékpapír- (MBS) kibocsátása a kibocsátó típusa szerint	32
11. ábra: A keletkeztető és szétosztó modell (OAD) és a strukturált finanszírozás összekapcsolódása	35
12. ábra: Az amerikai másodrendű jelzáloghitel-piaci válság terjedése	36
13. ábra: Pénzügyi stabilitási kockázati térkép	44
14. ábra: Bázel II. szabályozási rendszer	54
15. ábra: Pénzügyi Felügyelet Európai Rendszere (ESFS)	65
16. ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok mérlegfőösszegei 2008., 2019.	83
17. ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélbetétei 2008., 2019.	83
18. ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok tőkemegfelelési mutatói 2008., 2019.	86
19. ábra: Tőkemegfelelési mutató (%) a magyar bankszektorra vetítve (2015-2020)	86
20. ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélhitelei 2008., 2019.	90
21. ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélhiteleinek változása 2008., 2019.	91
22. ábra: A szavatoló tőke elemei	92
23. ábra: A hazai hitelintézetek szavatoló tőkéjének alakulása (2014-2020)	93

24. ábra: A hazai hitelintézetek megoszlása az elsődleges alapvető tőke mutató szerint
(2015-2020)

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Pénzügyi válságok osztályozása	12
2. táblázat: A washingtoni konszenzus tíz pontja	27
3. táblázat: A bankpiaci koncentráció alakulása az EU-ban és néhány tagországban a válságot megelőzően	42
4. táblázat: A válság hatása a magyar bankszektor főbb eredménytényezőire (2008-2010/06)	46
5. táblázat: A jövedelmezőség alakulása néhány európai bankszektorban (2008-2010/06)	47
6. táblázat: A makroprudenciális- és a mikroprudenciális szabályozás jellemzői	62
7. táblázat: Az Országos Betétbiztosítási Alap tagintézetei (2020. december 16.)	68
8. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok	73
9. táblázat: A XX. századi legjelentősebb gazdasági válságokhoz és a 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok és válságkezelés	76
10. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok mérlegfőösszeg és ügyélbetétek adatai	80
11. táblázat: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok eloszlása	81
12. táblázat: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok eloszlása név szerint	82
13. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok tőke megfelelési mutatói és Tier1 rátái	85
14. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok mérlegfőösszeg és ügyélhitelek adatai	89
15. táblázat: Hitelintézeti adatok a H5 vizsgálatához	95
16. táblázat: H5 gyakorisági eloszlás	95
17. táblázat: táblázat: A bankok kategorizálása a mérlegfőösszegük változásának függvényében	96
18. táblázat: H5 gyakorisági megoszlás a bankok mérete alapján	96
19. táblázat: H5 gyakorisági megoszlás a mérlegfőösszegek változása alapján	96
20. táblázat: H5 a vizsgált két változó gyakorisági megoszlása	97
21. táblázat: A bankok mérete és mérlegfőösszegük változása közötti összefüggést mutató keresztábra	97

22. táblázat: Chi-négyzet teszt	99
23. táblázat: Hipotézisek és a kutatás eredménye	100

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ABCP – Asset Backed Commercial Paper (különböző befektetésekkel fedezett rövid lejáratú kereskedelmi kötvények)

ABS – Asset-Backed Securities (értékpapírosítással létrejött eszközzel (kötvénnyel vagy hitellel) fedezett értékpapír, fő típusai: MBS, RMBS)

ADB – Asian Development Bank (Ázsiai Fejlesztési Bank)

ALT-A – az USA jelzálogpiacán ez a kategória kockázati szempontból a prime és a subprime piac között helyezkedik el

AMA - Advanced Measurement Approach

BCBS - Basel Committee on Banking Supervision (Bázei Bankfelügyeleti Bizottság)

BIS – Bank for International Settlements (Nemzetközi Fizetések Bankja)

CAD – Capital Adequacy Directive (Tőkemegfelelési irányelv)

CBO – Collateralized Bond Obligation (kötvénnyel fedezett kötelezvény; a CDO egyik típusa)

CBR - Central Bank of Russia (Orosz Központi Bank)

CDO – Collateralized Debt Obligation (fedezett adósságkötelezvény, többféle hitellel, kötvénnyel, ABS-sel fedezett értékpapír)

CDS – Credit Default Swap (hitelmulasztási csereügylet, a legegyszerűbb hitelderivatíva)

CEBS – Committee of European Banking Supervisors

CET1 – Common Equity Tier1 (Elsődleges alapvető tőke)

CMO – Collateralized Mortgage Obligation (jelzálogpapírral fedezett adósságkötelezvény)

CRD – Capital Requirements Directive (Tőkekövetelményről szóló EU irányelv)

CRR – Capital Requirements Regulation (Tőkekövetelményről szóló EU rendelet)

EBA – European Banking Authority (Európai Bankhatóság)

ECB – European Central Bank (Európai Központi Bank)

ECOFIN - Council of Economics and Finance Ministers of the European Union (Európai Unió Gazdasági és Pénzügyminisztereinek Tanácsa)

EGK - Európai Gazdasági Közösség

EGT – Európai Gazdasági Térség

EIOPA – European Insurance and Occupational Pensions Authority (Európai Biztosítási és Foglalkoztatóinyugdíj-hatóság)

ESA – European Supervisory Authority (Európai Felügyeleti Hatóságok)

ESFS - European System of Financial Supervisors (Pénzügyi Felügyeleti Európai Rendszere)

ESMA – European Security and Markets Authority (Európai Értékpapírpiazi Hatóság)

ESRB – European Systemic Risk Board (Európai Rendszerkockázati Testület)

ESRC - European Systemic Risk Council (Európai Rendszerkockázati Tanács)

EU – European Union (Európai Unió)

FED – Federal Reserve, az Amerikai Egyesült Államok központi bankja

GDP – Gross Domestic Product (Bruttó hazai termék)

GMU – Gazdasági és Monetáris Unió, az Európai Unió tagállamainak a monetáris együttműködés elmélyítésére irányuló tevékenységeinek összessége

HHI-index – Herfindhal-Hirschman-index (a közgazdaságtanban a piaci koncentráció egyik mérőszáma; egy adott gazdasági szektor HHI-indexe a piacon lévő vállalatok piaci részesedéseinek négyzetösszege)

IBRD – International Bank for Reconstruction and Development (Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank)

ICCAP - Internal Capital Adequacy Assessment Process

IMF – International Monetary Fund (Nemzetközi Valutaalap)

IOSCO – International Organization of Securities Commissions

KKV – kis-és középvállalkozások

LCR - Liquidity Coverage Ratio (likviditási fedezeti mutató)

LBO – Leveraged Buyout (hitelből történő vállalatfelvásárlás, romló vállalat megszerzése; vállalatfinanszírozási forma, amely során a vállalat többségi részesedésének megszerzését adósságból (hitel, kötvény) finanszírozzák)

LTV – Loan to Value (hitel/fedezet arány)

MÁP – Magyar Állampapír Plusz

MNB – Magyar Nemzeti Bank

MBS – Mortgage-Backed Security (jelzáloghitellel fedezett értékpapír)

NHP – Növekedési Hitelprogram

NSFR - Net Stable Funding Ratio (stabilforrás-ellátottsági mutató)

NYSE – New York Stock Exchange (New York-i Értéktőzsde)

OBA - Országos Betétbiztosítási Alap

OAD – Originate and Distribute (keletkeztető és szétosztó modell)

OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries (Kőolaj –exportáló Országok Szervezete)

PEF – Private Equity Fund (olyan alapok, amelyek azzal a céllal fektetnek be vállalatokba, vagy üzletágakba, hogy ott befolyásoló részesedést szerezzenek, amely során lehetőségük lesz átstrukturálni a vállalat tőkéjét, szervezeti felépítését, vagy vezetését)

RMBS – Retail Mortgage Backed Security (lakóingatlanra felvett jelzáloghitellel fedezett értékpapír, az MBS egyik fajtája)

ROA – Return on Assets (eszközarányos megtérülés = adózott eredmény/átlagos eszközállomány)

ROE – Return on Equity (sajáttőke arányos megtérülés = adózott eredmény/átlagos saját tőke)

SREP - Supervisory Review and Evaluation Process

SIV – Structured Investment Vehicle (strukturált befektetési társaság)

SPSS – Statistical Package for Social Science

SPV – Special Purpose Vehicle (különleges célú társaságok, amelyek az értékpapírosítás során az értékpapírok átcsoportosítását végzik)

TBSZ – Tartós befektetési számla

Tier1 – Core capital (alapvető tőkeelem)

Tier2 – Supplementary capital (járulékos tőkeelem)

TREA – Total Risk Exposure Amount (teljes kockázati kitettségérték)

USA – United States of Amerika (Amerikai Egyesült Államok)

VAR - Value at Risk model (kockázatotott érték modell)

A SZIGORODÓ TŐKESZABÁLYOZÁS HATÁSA A MAGYAR BANKRENDSZERRE

KIVONAT

Az értekezés a válság fogalmának értelmezéséből kiindulva, a XX. századi világméretű gazdasági válságok elméleti elemzését követően jut el a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság okainak azonosításához és a válság lefolyásának vizsgálatához. A kutatás során a szerző bizonyítottan tekinti az állítást, mely szerint a 2008-ban kirobbant gazdasági válság okai új típusúak volt, melynek kezelése, a válaszlépésként hozott intézkedések ennek megfelelően újfajta válaszlépések voltak. A kutatás a továbbiakban arra irányult, hogy a válság hatására az Európai Unió által kibocsátott, a hitelintézetek tőkemegfelelésével kapcsolatos szigorításoknak mennyire felelnek meg a hazai működésű hitelintézetek és a szigorodó tőkekövetelmények hogyan hatottak azok működésére és növekedésére. A kutatás célja a tőkekövetelmények teljesítésén belül a szavatoló tőke és a tőkemegfelelési mutató alakulása a szigorodó tőkekövetelmények hatására a honi bankszektorban. A kutatás folyamán abból a célból, hogy minél átfogóbb képet kapjunk a válság kezelése során hozott jogszabályi változásoknak a hazai hitelintézetekre gyakorolt hatásairól, vizsgálat tárgyát képezte az is, hogy hogyan alakult a bankszektorban a betétállomány és a hitelállomány a válságot megelőző adatokhoz képest.

THE IMPACT OF THE STRENGTHENING CAPITAL REGULATION ON THE HUNGARIAN BANKING SYSTEM

ABSTRACT

This dissertation is based on the interpretation of the concept of crisis, following a theoretical analysis of the global economic crises seen in the 20th century, it identifies the causes of the global economic crisis of 2008 and examines its course. During the research, the author agrees with the statement that the reasons of the economic crisis of 2008 was a new type of reasons, the management of which and the measures taken as a response were also a new kind of response. The research continues to focus on how the domestic credit institutions handled the tightening capital requirements issued by the European Union, and how these measures influenced their operation and growth. The aim of the research is the development of the solvency capital and the capital adequacy ratio within the fulfillment of the capital requirements as a result of the stricter capital requirements within the domestic banking sector. In the course of the research, in order to get a more comprehensive picture of the effects of legislative changes in the management of the crisis on domestic credit institutions, I also examined the development of deposits and loans in the banking sector and compared them to the pre-crisis figures.

1. BEVEZETÉS

1.1 A témaválasztás indokolása

A 2008-as gazdasági világválság, az ahhoz vezető okok, a válság következményei, valamint az enyhítésére hozott válaszlépések és azok eredményessége minden bizonnyal korunk legizgalmasabb kutatási témái között szerepelnek. Az izgalmat és az újdonságot magában hordozza a tény, hogy ez a válság sok tekintetben egyedülálló vonásokat mutatott a korábban tapasztalt pénzügyi- és gazdasági válságokhoz képest, amely válságot joggal nevezhetjük a második világháború óta eltelt időszak legsúlyosabb válságának. A válsághoz vezető okok, a válságnak a korábban nem tapasztalt gyorsasággal világméretűvé történő kiterjedése, a gazdasági-társadalmi feszültségek és az okozott károk milyensége és mélysége egyedülálló vonásokat mutatott, ezért a válság kezelésére annak kitörésekor nem volt meg a megfelelő recept. A válság kezelése, a károk enyhítése hatalmas kihívást jelentett az egész világnak, az Európai Uniónak és ezen belül a nemzetállamoknak egyaránt.

A 2008-as világgazdasági válság okainak beazonosítása és elemzése során hamar kiderült, hogy ahhoz jelentős mértékben hozzájárultak az USA-ban az ingatlanvásárlások során nem megfelelően processzált hitelkihelyezések és a kapcsolódó kockázatkezelés. A válság gyors továbbgyűrűzése azt is bizonyította, hogy nem csak az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi piacán vannak hiányosságok, hanem a nemzetközi piaci szereplők szabályozási folyamatai is felülvizsgálatra szorulnak.

A globális pénzpiacok együttműködésében lévő hiányosságok feltérképezése vált szükségessé és a beazonosított jelentős hibák és hiányok orvoslása kívánt azonnali cselekvést. Az Európai Unió uniós szinten kezdte meg a hitelintézetek együttműködésének, tőkeellátottságának és prudenciális szabályozásának felülvizsgálatát és jogszabályok, valamint direktívák implementálását írta elő vagy ajánlotta a tagállamok jogrendszerében alkalmazandó.

A hitelintézetek tőkeellátottságának szigorításával, hitelezési tevékenységének, kockázatkezelésének és egyéb folyamatainak újraszabályozásával az EU célja a hitelintézetek működésének biztonságosabbá tétele, a bankcsődök elkerülése és a hasonló válságok kialakulásának megelőzése.

A válság hatására a hitelintézetek tőkeszerkezetének megerősítésével kapcsolatos uniós követelmények teljesítése több éven át ívelő folyamat, amelynek hatásai közép- és hosszútávon mérhetőek. A válság hatására megszületett, a hazai hitelintézetek tőkeszerkezetének megerősítésével kapcsolatban életbe lépett jogszabályi követelmények teljesítésének megvizsgálása az egyes hitelintézetekre lebontva, valamint összességében tekintve, és az intézkedések hatásai és eredményessége a hitelintézetek működésére, hitelezési tevékenységükre, az implementálás és megvalósítás hatékonysága fontos és a jövőt tekintve előre vivő kutatási téma a területen jártas és a téma iránt érdeklődő közgazdászok számára. A 2008-as gazdasági világválság kezelésére és egy esetleges hasonló gazdasági válság kialakulásának megelőzése céljából hozott európai uniós direktíváknak a hazai működésű bankok tőkeszerkezetét és működését meghatározó jogszabályoknak történő adekvát alkalmazása és azoknak a célkitűzéseknek való megfelelésének és hatásainak kutatása az egyik legidőszerűbb, legfontosabb és nemzetgazdasági, valamint globális szinten is meghatározó feladata a közgazdászoknak, amely kutatás kihívást jelent PhD disszertáció keretén belül.

1.2 A kutatás előzménye, céljai és hipotézisei

Főiskolai és egyetemi tanulmányaim során pénzügy szakra és pénzügyi szakirányra specializálódtam, diplomamunkáimat az Európai Unió egységes pénzügyi piacáról, és az Európai Unió pénzügyi eszközeit szabályozó MiFID (Market in Financial Instruments Directive) irányelvről írtam. Szakmai pályafutásomat hitelintézetnél kezdtem és azóta is a bankszektorban dolgozom. A hitelintézetek működésével, a jogszabályváltozásoknak történő megfelelési kötelezettségek teljesítésével és az azokkal kapcsolatos kihívásokkal naponta találkozom munkám során. A nemzetközi és hazai pénzpiacokon történő változások, a 2008-as gazdasági világválság és annak hatásai, a válság kezelése és az intézkedések hatására történő változások megfigyelését töretlen érdeklődéssel figyelem. Az elméleti kutatásaimat és gyakorlati tapasztalataimat egyesítve doktori tanulmányaim során több konferencián előadtam és publikációim jelentek meg a kutatási témámhoz kapcsolódóan.

A doktori képzés, valamint a disszertációm elkészítése során kutatásokat végeztem a 2008-as gazdasági világválság jellemzőinek azonosítására vonatkozóan, annak megvizsgálása céljából, hogy az ehhez a válsághoz vezető okok, valamint a válság kezelése egyedülálló

volt, a korábbi világválságokhoz képest eltérést mutatott, valamint vizsgálat alá vontam azt, hogy a válság hatásaira hozott intézkedések hogyan hatottak a hazánkban működő hitelintézetek tőkeszerkezetére, és működésére.

A kutatás célkitűzéseit, a felállított hipotéziseket, valamint a kutatás során felhasznált adatbázisok és a vizsgálati módszerek felsorolását az 1. ábra tartalmazza.

Célkitűzések	Hipotézisek	Adatbázis	Vizsgálati módszer
A 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok, a válság kialakulásának és gyors továbbterjedésének vizsgálata, összehasonlítás a korábbi, XX. századi gazdasági világválságokkal.	H1: A 2008-ban kirobbant gazdasági világválsághoz vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések egyedülállóak voltak, a korábbi pénzügyi- és/vagy gazdasági globális válságok kialakulásának okai és a kapcsolódó válságkezelések ettől eltérőek voltak.	Hazai és nemzetközi szakirodalom és a témához kapcsolódó publikációk.	Elméleti vizsgálat a felhasznált irodalom által.
A 2008-as gazdasági világválság hatására szigorodó bankszabályozás hatásai a hazai bankszektor működésére és tőkeerősségére.	H2: A válság kirobbanása után több, mint tíz évvel a nagyméretű és a közepes méretű hazai bankokban növekedett az elhelyezett betétek állományának a mérlegfőösszeghez viszonyított aránya és az összetételállomány sem mutat csökkenést, ceteris paribus a válság negatív hatása nem érzékelhető ezen a területen.	A kutatásban résztvevő hazai bankok IFRS konszolidált éves beszámolóiból felhasznált adatok. MNB honlapján közzétett adatok	Statisztikai elemzések, SPSS statisztikai program használata (egyváltozós elemzés, gyakorisági megoszlás).
	H3: A Bazel III. szabályozócsomag által előírt tőkeellátottság elérésének és erősítésének a hazai bankok tőke megfelelési mutatóinak növekedésével eleget tettek, amely kötelezettség teljesítése nem vetette vissza a bankok hitelezési tevékenységét .		Statisztikai elemzések.
	H4: A Bazel III. szabályozócsomag által előírt kötelezettségeknek eleget téve a hazai bankok szavatoló tőkéjének összetevőin belül az Alapvető tőkeelemek aránya nőtt a Járatékos tőkeelemek arányához viszonyítva és a szavatoló tőke mértéke emelkedést mutat a szektorra vetítve.	MNB honlapján közzétett adatok	Statisztikai elemzések.
	H5: A hazai nagyméretű bankok nagyobb növekedést mutatnak a közepes- és kisméretű bankokhoz képest mérlegfőösszegeik változásait alapul véve (2008-2019). A nagy - és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el a válságot követően.	A kutatásban résztvevő hazai bankok IFRS konszolidált éves beszámolóiból felhasznált adatok. MNB honlapján közzétett adatok	Statisztikai elemzések, SPSS statisztikai program használata (gyakorisági megoszlás, kétváltozós keresztábra elemzés).

1.ábra: A kutatás felépítése

Forrás: saját szerkesztés

H1: A 2008-ban kirobbant gazdasági világválsághoz vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések egyedülállóak voltak, a korábbi pénzügyi-, és/vagy gazdasági globális válságok kialakulásának okai és a kapcsolódó válságkezelések ettől eltérőek voltak.

Az első hipotézis alapján azt szeretném bizonyítani, hogy a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság kialakulásában olyan tényezők játszottak közre, amelyek együttese ilyen módon korábbi gazdasági válságok során nem volt tapasztalható, valamint a kezelésükre hozott intézkedések korábban nem látott válaszlépéseket jelentettek. A kutatás és elemzés során az is megvizsgálásra kerül, hogy a XX. század során tapasztalt korábbi válságok milyen jellemzőket hordoztak magukban, amelyek hasonlóságot mutat(hat)nak a 2008-as gazdasági világválság kialakulásának okaival és annak gyors továbbgyűrűzésével. A vizsgálat során górcső alá veszem azt is, hogy ezek a korábbi válságok előfutárai lehettek-e egy későbbi, nagyobb méreteket öltő, globális válságnak.

A hipotézist igazoltnak tekintem, amennyiben a 2008-ban kitört gazdasági világválsághoz vezető okok bizonyíthatóan a korábbi válságokat előidéző válságoktól eltérőek voltak, valamint a válság kezelése eltért a korábban tapasztaltaktól.

H2: A válság kirobbanása után több, mint tíz évvel a nagyméretű és a közepes méretű hazai bankokban növekedett az elhelyezett betétek állományának a mérlegfőösszeghez viszonyított aránya és az összbetétállomány sem mutat csökkenést, ceteris paribus a válság negatív hatása nem érzékelhető ezen a területen.

A gazdasági világválságot megelőző pénzügyi válság érzékenyen érintette a globális bankrendszert. A magyar bankrendszernek ugyan nem volt közvetlen kitettsége az amerikai jelzáloghitel-piachoz kötődő termékekben, de a válság során a világgazdaságban a bankszektor érintettsége, válsága, a bankesődökről szóló hírek megingatták nem csak a gazdasági szereplőket, de a befektetők és a bankok betéteseinek bizalmát is.

A hipotézisvizsgálat során választ keresek arra, hogy a válság kirobbanása után több, mint tíz év elteltével hogyan alakultak a hazai bankokban elhelyezett bankbetétek állományai egyrészt a bázis időszakhoz, a 2008. évhez hasonlítva, másrészt a vizsgált bankok mérlegfőösszegeihez hasonlítva.

A vizsgálatot megelőzően azt feltételezem, hogy a hazai bankok irányába a bizalom visszaállt, a betétesek megbíznak a bankok működésében, azok fizetőképességében és a betétállományban nem történt visszaesés.

A hipotézist akkor tekintem bizonyítottnak, ha a kutatási eredmények azt mutatják, hogy a betétállományok nem csökkentek a vizsgálatba bevont hazai bankok körében.

H3: A Bázel III. szabályozócsomag által előírt tőkeellátottság elérésének és erősítésének a hazai bankok tőkemegfelelési mutatóinak növekedésével eleget tettek, amely kötelezettség teljesítése nem vetette vissza a bankok hitelezési tevékenységét.

A válságot megelőzően a magyar bankrendszer műveletei jellemzően a hagyományos műveletekből álltak, a betétgyűjtésből és a hitelezésből. A hitelezés mögöttes termékei között nem terjedtek el az amerikai pénzpiacra jellemző spekulatív ügyletek és az értékpapírosítási tevékenység, így ezek közvetlenül nem befolyásolták a hazai bankok működését a válság kirobbanását követően, közvetett módon azonban hatást gyakoroltak az itthoni bankok működésére, tőkeerősségére és hitelezési tevékenységére.

A gazdasági világválság hatásainak továbbgyűrűzésének egyik jele a bizalmi válság. A nemzetközi bankok között kialakuló bizalmi válság szűkítette a bankközi piacokon a hitelezésekhez kapcsolódó források körét és megdrágította a hitelfelvételt, amely megváltozott körülmények hatással voltak a hazai bankokra is, nehezebbé és esetenként lassúbbá téve azok működését. Erről a témáról bővebben a 2.4. fejezetben lesz szó.

A tőkeellátottságra szigorúbb törvények alkalmazására került sor, magasabb tőkemegfelelési ellátottsággal kell rendelkezniük a hitelintézeteknek, amelyeket európai uniós jogszabályok, rendelkezések írnak elő. Erről a témáról bővebben a 2.5 és 2.6 fejezetekben lesz szó.

A válság nem csak a gazdasági intézmények működésére hatott, de a gazdaság legkisebb egységét a családokat és ezen belül az egyéneket is érintette. A munkahelyek elvesztése, a devizaárfolyamok emelkedése miatt a hiteltörlesztések nagyságának megemelkedése, az áruk drágulása és a válság egyéb negatív hozadéka kitermelte a hitelpiacon egy nemfizető, vagy nehezkesebben fizető hiteladósok körét, amely további kedvezőtlen hatást gyakorolt a bankok bevételeire, nyereségére, hitelezési politikájára.

A vizsgálat során elemzem, hogy a szigorodó tőkemegfelelésnek eleget téve a hazai bankok tőkemegfelelési mutatói növekedést mutatnak és a bankok részéről ez a többlet tőke tartalékolás nincs visszatartó hatással a hitelkihelyezésekre.

A hipotézist abban az esetben tekintem igazoltnak, amennyiben a hazai hitelintézetek tőkemegfelelési mutatói valóban növekedtek a válság kirobbanását megelőző szintről 2019-

re és emellett a vizsgált hitelintézetek körében nem csökkent a kihelyezett hitelállomány, a hitelezési tevékenységüket nem fogták vissza a válság hatására.

H4: A Bázeli III. szabályozócsomag által előírt kötelezettségeknek eleget téve a hazai bankok szavatoló tőkéjének összetevőin belül az alapvető tőkeelemek aránya nőtt a járulékos tőkeelemek arányához viszonyítva és a szavatoló tőke mértéke emelkedést mutat a szektorra vetítve.

A 2008-as gazdasági világválság kedvezőtlen hatásainak kezelésére jött létre a Bázeli III. szabályozócsomag, amely alapján a bankokra és befektetési vállalkozásokra vonatkozó tőkekövetelmény szigorítások átültetésre kerültek az uniós jogba tagállami szinten. Az EU a szabályokat rendeletek (tőkekövetelmény-rendelet, CRR (Capital Requirements Regulation)) és irányelvek (tőkekövetelmény-irányelv, CRD IV (Capital Requirements Directives)) formájában bocsátotta a tagállamok rendelkezésére, amely rendeleteket és irányelveket a tagországoknak saját jogrendszerükbe kellett implementálni és 2014. január 1-től alkalmazni.

Az uniós rendeletek a hitelintézetek prudenciális működésének biztosítása céljából a tőke-, likviditási és hitelkockázataira is tartalmaz előírásokat.

A tőkekövetelményekre vonatkozóan az EU meghatározta, hogy mekkora tartalékkal rendelkezzenek a bankok ahhoz, hogy egy esetlegesen bekövetkező újabb válság esetén megőrizzék a fizetőképességüket, veszteségeiket képesek legyenek fedezni. Az egyes bankok tőkekövetelményére vonatkozó előírás az eszközértékeihez mért kockázattól függ.

A szavatoló tőke a hitelintézetek prudenciális szabályozásának egyik legfontosabb eleme a Bázeli I. szabályozócsomag által történt bevezetése óta. Az Európai Unió a bankok tőkekövetelményével kapcsolatban több mutatót és egyéb szabályozási formát is bevezetett a kezdetek óta, de a szavatoló tőke mindig központi szerepet játszott és ez a kiemelkedő szerepe várhatóan meg is marad a jövőben.

A szavatoló tőke elemeit a kockázatuk alapján az alapvető tőkeelemek (Tier1, core capital), vagy a járulékos tőkeelemek (Tier2, supplementary capital) közé soroljuk. A Bázeli I. szabályozócsomag azt a megkövetelést tartalmazta, hogy a járulékos tőkeelemek nem haladhatják meg az alapvető tőkeelemek mértékét. A Bázeli Bizottság később lehetővé tette, hogy legfeljebb 15%-os mértékig hibrid tőkeelemek is beszámíthatóak legyenek az alapvető

tőkébe (emellett azt is előírta, hogy ezek a tőkeelemek teljes mértékben legyenek befizetve és legyenek alkalmasak a veszteségek fedezésére).

A 2008-ban kirobbant gazdasági világválság során azonban kiderült, hogy ezek a hibrid tőkeelemek nem voltak alkalmasak a veszteségek megfelelő fedezésére. A szavatoló tőke teljes felülvizsgálatra került és újraszabályozása történt a Bázeli III. és a CRDIV/CRR által. A CRDIV és CRR hatálya minden, az Európai Unióban bejegyzett hitelintézetre és befektetési vállalkozásra kiterjed 2014. január 1-től. A szigorodó szabályozás alapján a tőkeelemeknek három fő követelménynek kell megfelelnie:

- a) „Tartós rendelkezésre állás: a tőkeelemnek hosszú távon kell szolgálnia az intézmény működését, ennek megfelelően lejáratú határidővel rendelkező tőkeelemek egyáltalán nem vehetőek figyelembe az alapvető tőkében, legfeljebb csak járulékos tőkeként, ha az eredeti futamidejük 5 évet meghaladó.
- b) Kifizetések rugalmassága: az intézménynek nem lehet kötelező egy adott tőkeelemre előre meghatározott mértékű osztalékot vagy kamatot fizetnie, hanem annak mértékéről az intézmény prudenciális helyzete alapján kell a döntést meghozni. A korábbi hibrid tőkeelemek gyakran alkalmaztak úgynevezett „dividend pusher” záradékot, amely többnyire azt tartalmazta, hogy ha az intézmény a törzsrészcégre fizetett osztalékot, akkor a hibrid tőkére is kötelező volt osztalékot fizetnie. Ilyen tőkeelemek a továbbiakban szavatoló tőkeként nem elismerhetők.
- c) Veszteségviselő képesség: az adott tőkeelem a folyamatos működés esetén is alkalmas-e a veszteségek leírására vagy csak az intézmény felszámolása esetén.”[Seregdi]

A CRR mennyiségi és minőségi változást is hozott a szavatoló tőke számításban. Szigorodott az elsődleges alapvető tőkébe és a kiegészítő alapvető tőkébe történő beszámíthatóság követelménye, szigorodott a levonások lehetősége és nőtt a felügyeleti hatóságok szerepe a szavatoló tőke számításának ellenőrzésére vonatkozóan.

A szavatoló tőke szintek minimumai a teljes kockázati kitettségérték (Total Risk Exposure Amount – TREA) arányában került meghatározásra. A CRR által előírt szavatoló tőke szinteket és a minimum értékeket az 2.sz. ábra tartalmazza.

2. ábra: Szavatoló tőke szintek és minimum értékek

Forrás: Seregdi (2014) szerkesztése

A szavatoló tőke minőségi és mennyiségi követelményeinek szigorítása a bankok számára kihívást jelentett, amely teljesítéséhez több évre volt szükségük, amelyet a jogszabály biztosított számukra. Az intézkedések bevezetéséhez több évet határoztak meg és átmeneti rendelkezéseket fogalmazott meg a Bázeli Bizottság, amelyeket nem volt kötelező a tagországoknak elfogadniuk, azok nemzeti felügyeleti hatóságaik döntöttek a szabályokról.

A hipotézisvizsgálat során a hazai bankok szavatoló tőkéjének alakulását vizsgáljuk és az Alapvető tőkeelemek és a Járulékos tőkeelemek egymáshoz viszonyított arányát. A hipotézist akkor tekintjük elfogadottnak, ha a szavatoló tőke nagysága nőtt a szektorban vizsgált bankok esetében, és ha az Alapvető tőkeelemek aránya nőtt a szavatoló tőkén belül, azaz a Járulékos tőkeelemeken belül minőségi változás történt.

H5: A hazai nagyméretű bankok nagyobb növekedést mutatnak a közepes- és kisméretű bankokhoz képest mérlegfőösszegeinek változásait alapul véve (2008-2019). A nagy - és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el a válságot követően.

A hipotézis felállítása során abból a feltételezésből indultam ki, hogy a nagyobb saját tőkével rendelkező tőkeerős hitelintézetek, a nagyobb mérlegfőösszegű bankok könnyebben viselnek el pénzügyi, illetve gazdasági válságot, több eszköz áll a rendelkezésükre a válság negatív hatásainak kiküszöbölése, elhárítása céljából. A tőkeerősebb, nagyméretű bankok irányában nagyobb a betétesek bizalma is, és válság esetén az anyabankok, de akár az állam is jobban a segítségükre siet a konszolidációban éppen azért, mert a nagybankok és a közepes méretűek is a gazdasági élet motorjai, a biztonságos működésük a gazdaság megfelelő működésének biztosításához alapvetően szükségesek.

A hipotézist abban az esetben tekintem igazoltnak, ha bizonyítást nyer, hogy a nagy- és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el napjainkra a válság kitörését jelentő bázisévhez képest, azaz a válság nem viselte meg olyan arányban a működésüket, mint a kisméretű működésüket.

1.3 Az értekezés szerkezete és felépítése

A doktori disszertáció a kutatási témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozására épülve elméleti áttekintéssel kezdődik. Az elméleti kutatás során az értekezés a válság-, és a világgazdasági válság definiálásából indul ki, gazdasági ciklusokat tekint át, valamint gazdasági világválság elméleteket mutat be, amelyek közül a legismertebbek a Kondratieff és a Kuznets-féle elméletek (2.1 fejezet).

A megalapozó áttekintést követően a kutatás tudományos háttéréhez kapcsolódóan a XX. századi világméretű válságok sorba vétele és bemutatása történik. Az 1929-1933-as nagy gazdasági világválságtól indulva eljutunk egészen a 2000-es évek elején felbukkanó gazdasági világválságok részletes elemzéséig (2.2 fejezet). Az addigi válságok analizálását követően az értekezésben a 2008-as gazdasági válság témájának megközelítése következik, a világgazdasági válsághoz vezető okok feltárása és azonosítása (2.3. fejezet). Az értekezésben áttekintésre kerül a 2008-as gazdasági világválság kitörését megelőző közel két évtizedben tapasztalt globális gazdasági növekedés, a növekedést kiváltó okok és kedvező gazdasági körülmények, majd az USA-ban 2008-ban kirobbant pénzügyi válságtól eljutunk annak megvizsgálásáig, hogy ez a kezdetben lokális válság hogyan terjedt el korábban nem látott gyorsasággal és vált világméretű gazdasági válsággá. A fejezet részletes kidolgozása nyújtja az alapot az első hipotézisvizsgálathoz (H1: A 2008-ban kirobbant

gazdasági világválsághoz vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések egyedülállóak voltak, a korábbi pénzügyi-, és/vagy gazdasági globális válságok kialakulásának okai és a kapcsolódó válságkezelések ettől eltérő).

A következő fejezetben (2.4) a válságnak a magyar bankrendszerre gyakorolt hatásai kerülnek górcső alá, majd a következő fejezetekben a válság kezelésére az Európai Unió által kidolgozott és így a magyar bankrendszerre is vonatkozó, szigorodó bankszabályozás eszközei és azok hatásai kerülnek bemutatásra (2.5. és 2.6. fejezetek).

A disszertáció legizgalmasabb és az újdonságokat tartalmazó része a 3. fejezetben került kidolgozásra. Ebben a fejezetben bemutatásra kerül a kutatás felépítése, módszertana, valamint a vizsgálatba bevont adatállományok és azok forrásai. Az adatállományok feldolgozása és az adatelemzés az SPSS statisztikai program segítségével történt.

A kutatómunka eredményei alapján levont következtetések és javaslatok a 4. fejezetben foglalnak helyet.

A disszertáció szöveges részeinek mélyebb, illetve könnyebb értelmezését segítik a benne szereplő ábrák és táblázatok, de fontos szerepet játszanak benne a mellékletekben szereplő többletinformációk is.

2 A KUTATÁS TUDOMÁNYOS HÁTTERE ÉS ELŐZMÉNYEI

2.1 A gazdasági világválság fogalma, gazdasági ciklusok és elméletek

2.1.1 A gazdasági világválság meghatározása

A válság, angolul crisis szó a görög krisis (választás, döntés, bíráló) főnévből és a krinein (dönteni) igéből ered. A szó eredete is sugallja, hogy egy válság során nem csak a nehézségekkel, a negatív következményekkel szembesülünk, hanem az odavezető okok feltárását követően a kedvezőtlen hatások csökkentése, illetve megszüntetése során mindig döntések előtt állunk és ezek a döntések (jó esetben) visznek bennünket előre. Egy válság során, egy mélypont elérését követően mindig ott áll előttünk az új lehetőség, amely során jó döntések segítségével rálépünk a következő ciklus emelkedő szakaszára.

A gazdaság a működése során sohasem éri el a tökéletes egyensúlyt, a kereslet és a kínálat egyforma mennyiségben történő megnyilvánulását az adott időpontban, ezért a gazdaságot annak működése során minden korban egyensúlytalanságok jellemezték és jellemzik, olyan aszimmetriák, amelyek megbontják a rendszer egészének harmonikus működését. Ezek a disszonanciák a működés természetes velejárói és amíg méretüknél, illetve földrajzi elhelyezkedésüknél fogva viszonylag könnyen behatárolhatóak és kezelhetőek, addig a rendszer egészét tekintve nem okoznak visszafordíthatatlan károkat, nem okoznak válságot.

Gazdasági válság kialakulásakor az adott ország gazdasági teljesítménye visszaesik, hanyatlóban van. A gazdasági válság előzménye, illetve velejárója a pénzügyi válság. A pénzügyi válságok megfigyelése során Radelet és Sachs szerzőpáros az 1. sz. táblázatban bemutatott kategóriákat állították fel. A harmadik kategóriában a „Buborék kipukkadásából levezethető válság” típus és annak jellemzői olvashatóak, ilyen típusú válság volt a 2008-ban kirobbant pénzügyi válság is, amelynek előzményei és okai a későbbiekben kerülnek tárgyalásra.

Pénzügyi válságok osztályozása				
	Fundamentálisan indokolható válság	Pánik által kiváltott válság	Buborék kipukkadásából levezethető válság	Erkölcsei kockázat alapú válság
A válság (piaci szereplők és elemzők általi) előrejelezhetősége	Igen jelentős mértékű	Alacsony mértékű	Eshetőségére számítani lehet	Igen jelentős mértékű. A hitelezők nem a fundamentális értékek megfelelően hiteleznek, hanem az állami helytállás tudatában
A reálgazdasági tevékenység visszaesése, összeomlása	Nem szükségszerű	Jelentős mértékben	Alacsony mértékben. A buborék kipukkadása javítja az erőforrás allokációt	Alacsony mértékben. A válság megszűntével javul az erőforrás allokáció
Erkölcsei kockázat indukálta hitelezés	Nem jellemző	Nem szükségszerű, de elképzelhető	Lehetséges	Igen. A legtöbb vagy az összes hitelhez jutó garantált (explicit vagy implicit) védelem alatt áll
Hivatalos beavatkozás lehetősége	Makrogazdasági kiigazítás, különösen deficitcsökkentés	Végző hitelező	Nem indokolt. A buborék fenntartása csak további allokációs problémákat szül	Nem indokolt. Az állami helytállás fenntartása csak további allokációs problémákat szül

1. táblázat: Pénzügyi válságok osztályozása

Forrás: Blahó (2002., Világgazdaságtan, 151.o.)

A gazdasági válsággal összefüggésben beszélünk egyrészt recesszióról, amely abban az esetben bír jelentéssel, ha legalább hat hónapon keresztül gazdasági hanyatlás tapasztalható, az ország GDP-je csökken. A gazdasági válság velejárója a romló fizetési mérleg, a beruházások lassulása, illetve elmaradása, a gazdasági kockázat növekedése, a növekvő munkanélküliség, az alacsony vásárlóerő és számos további negatív folyamat. A gazdasági recesszió nem húzódik el évekig, ezért kevésbé károsak a következményei. A recessziónál súlyosabb károkat okoz a világválság, amely már több országra terjed ki és hosszú évekig elhúzódhat.

A világgazdaságban kialakult aszimmetrikus interdependenciák (a nem egyenlő partnerek közötti kölcsönös függőségek) meghatározó szerepet játszanak a válságok kialakulásában és annak terjedésében is.

Csáki György meghatározása szerint: Világgazdasági válságról akkor beszélünk, ha nem „egyszerű” ciklikus visszaesés tapasztalható, hanem egy, a cikluson kívül álló okból kitört

súlyos, a ciklikus visszaesésnél sokkal súlyosabb (és általában hosszabb) termelésesökkenést kell regisztrálni. (Csáki, 2009)

A világgazdaság egyensúlytalanságainak és az azokat tükröző ciklikusan vagy nem ciklikusan visszatérő válságainak hosszú története van, de mégis a XIX. század közepétől váltak markánsná a ciklusos válságok, a válságok jelentős elmélyülése és a recesszió elhúzódása pedig a XX. századra jellemző leginkább.

A válság gyors terjedésének a globalizáció volt az egyik legfontosabb okozója. Az utóbbi évtizedekben a globalizáció rendkívüli módon felgyorsult, amely tény összefügg a kommunikációs és információs technológia rohamos fejlődésével, a transznacionális társaságok (multik) tevékenységével, a szocialista rendszer bukásával, amely során az addig elszigetelt országok bekapcsolódhattak a világgazdaság körforgásába. A globalizációt erősítette még a liberális gazdaságpolitika (privatizáció, dereguláció) és a nemzetközi pénzpiacok egyre nagyobb mértékben történő összefonódása.

2.1.2 Gazdasági ciklusok

Egy gazdaság működésében ciklikus mozgások figyelhetőek meg. A gazdasági növekedés és gazdasági csökkenés a különböző időszakokban eltérő nagyságú, ez adja a ciklikusságot. Megfigyelhető továbbá az is, hogy a ciklusok hossza is változó, ez határozza meg a gazdaság működésének dinamikáját. Egy gazdasági cikluson belül megkülönböztetünk konjunkturális szakaszt, amikor a gazdaság fellendülésben van, ezt követi a tetőpont elérése (a kereslet és a kínálat egyensúlya), majd a hanyatlás (recesszió) és a mélypont. A válság egy konjunktúraciklus mélypontja. A különböző ciklusok hatása és ereje eltérő. Egy ciklus a válság kezdetétől a következő válság kezdetéig tart.

A gazdasági ciklus fellendülési, kezdeti szakaszát sokszor éppen egy új technikai vívmány megjelenése jellemzi, amely segítségével nő a termelés, szárnyal az ipar, növekszik a foglalkoztatottak aránya, megnövekedik a kínálat és emellett a kereslet is. Számos gazdasági ágban és az élet több területén emelkedő színvonal tapasztalható, a tőke felhalmozódik. A megerősödő tőke kedvez a bankoknak, a könnyen elérhető hiteleknek, a tőzsdének, fellendülnek az építkezések és a beruházások. A termelés és a szolgáltatás megnövekedik, konkurencia jelenik meg, egy idő után túltermelés alakul ki, a keresletet meghaladja a kínálat. A tetőzést követően elkezdődik a hanyatlás időszaka. Eltűnik a fizetőképes kereslet, elmarad a profit, kialakul a válság. A válság velejárója a partnerek egymás közötti

bizalomvesztése, a „körbe tartozás”, a fizetéseképtelenség. A vállalatok és a befektetők tőkevesztéseket realizálnak, esnek a tőzsdék, elértéktelenednek a befektetések. A recesszió hossza eltérő lehet a különböző ciklusokban, de a mélypont után mindig kezdetét veszi a konjunktúra.

A nemzetgazdaságokban kimutatható ciklusokhoz képest a világgazdaság ciklusai hosszabb periódusokat fognak át és nehezebben körülhatárolhatóak. A legmélyebb globális válságok a történelem során korszakhatárokat is jelentettek. Ezeket a válságokat szokás csomópont válságoknak is nevezni. A korszakhatárokat követően már nem tudott a gazdaság és így a társadalom sem a korábban megszokott ütemben és módon működni, drasztikus változások következtek be.

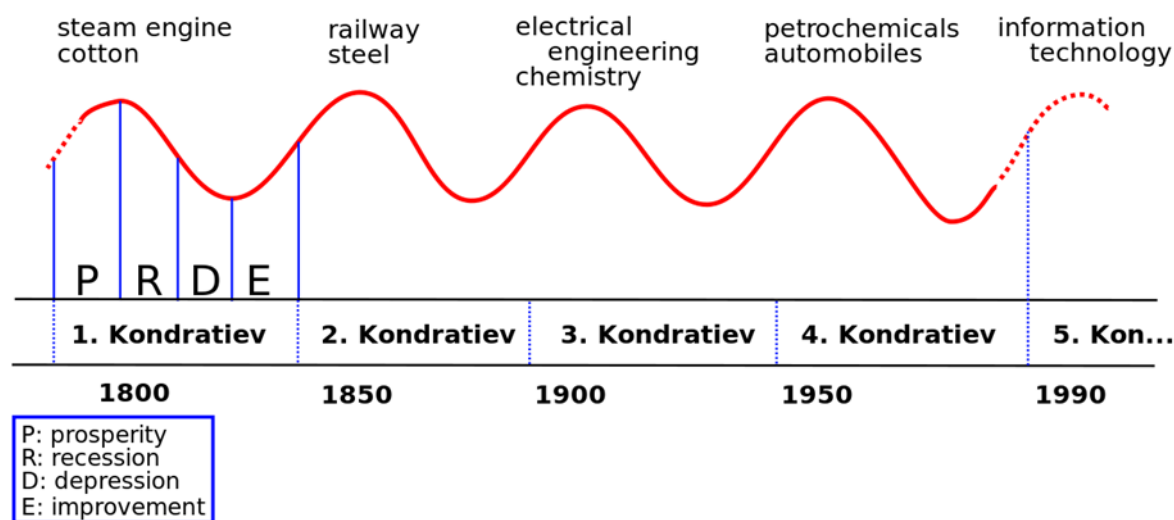
A világgazdaságban kialakult aszimmetrikus interdependenciáknak nagy szerepük van a válságok alapjául szolgáló egyensúlytalanságok létrejöttében, annak fenntartásában és terjedésében. A nem egyforma helyzetben lévő piaci szereplők, partnerek közötti kölcsönös függőségnek több típusa is lehet. Kialakulhat a nemzetközi tulajdonviszonyok aszimmetriája a külföldi vállalatokba történő beruházások során. A tőkét exportáló és azt befogadó országok között kölcsönös függőség alakul ki. Aszimmetriák alakulnak ki a nemzetközi kereskedelem, a szolgáltatások és a munkamegosztás területén is. Az egyenlőtlen verseny megnyilvánul abban, hogy a nemzetközi kereskedelemben részt vevő adott ország esetében magasabb-e az import, mint az export. Fontos tényező, hogy milyen termékeket, vagy árukat exportál az állam (nyersanyagot, vagy az előállításához szakértelmet igénylő termékeket), milyen az áruszerkezet. Fontos tényező a technológiai interdependencia, a technológiai ismeretek nemzetközi áramlása, a kutatási-fejlesztési kapacitások megléte és megoszlása, azoknak a földrajzi elhelyezkedése, a kutatási területek mibenléte.

A világgazdasági válság kialakulásának a gazdasági tényezőkön, az ipari forradalmon kívül más befolyásoló tényezői is lehetnek, így például politikai okok, változások, az egyes országok között megváltozott kereskedelmi és egyéb viszony, demográfiai változások, embercsoportok vándorlásai.

Egy nemzetgazdaság keretein belül recesszióról beszélünk abban az esetben, ha a gazdasági hanyatlás legalább hat hónapig tart, amely következtében az ország GDP-je csökken. A gazdasági recesszió nem húzódik el évekig, ezért nincsenek olyan súlyos hatásai, mint a válságnak, és a világválságnak, amely évekig elhúzódik és ez utóbbi több országra is kiterjed.

2.1.3 Gazdasági világválság elméletek

A világgazdasági válságok vizsgálata és elemzése sok közgazdász érdeklődését felkeltette és ösztönözte további kutatásokra. A jelentősebb elméletek egyike Nyikolaj Dimitrijevic Kondratieff, orosz közgazdász nevéhez fűződik. Az általa vizsgált időszak az 1800-as évek elejétől kezdődik, és megfigyelései alapján a gazdasági világválságok 45-60 éves ciklusokban váltogatják egymást. Kondratieff a vizsgálata során megállapította, hogy a gazdasági fellendüléseket mindig valamilyen jelentős találmány, felfedezés indítja be, ilyen akcelerátor volt a gőzgép feltalálása, a vasútépítések, az elektromosság, vagy az autógyártás. A ciklusokat ezeknek a találmányoknak a kifutási ideje határozza meg. A Kondratieff-ciklus (más néven K-hullámok) szemléltetését az 3. sz. ábra tartalmazza.

3. ábra: Kondratieff görbe

Forrás: FXSTREET (2010)

Kondratieff elméletét alapul véve és a ciklusok kialakulásának logikáját követve a témánk szempontjából releváns 2008-as gazdasági világválság éppen illeszkedik az ábrán jelölt 5. ciklus leszálló ágára.

Egy másik jelentős elmélet a Kuznets-féle ciklusok elmélete. Simon Kuznets, Nobel-díjas amerikai közgazdász adatgyűjtései során az 1865 és 1925 között publikált gazdasági

adatokat vizsgálta és a vizsgálat során megállapította, hogy a gazdaság működésében 15-25 éves periódusokban hasonló dinamikák mutatkoznak. Megfigyelései elsősorban az USA gazdaságára vonatkoztak. Elmélete alapján a ciklikusságot a nagy volumenű építkezések, beruházások, nemzetközi tényezőáramlások, a kivándorlás, a munkaerő elmozdulás tömeges mivolta, a demográfiai adatok alakulása, és a nemzetközi tőkemozgás határozza meg leginkább. Ilyen volt például a XIX. század első felében történő nagy mértékű kivándorlás Angliából az akkor még kevésbé fejlett Amerikai Egyesült államokba, amely a hitelezéssel és a tőkebeáramlással karöltve a beruházások, építkezések megnövekedését segítette és konjunktúrát eredményezett.

A ciklikusság elmélete foglalkoztatta Rostowot, aki az élelmiszerek és a nyersanyagoknak az iparcikkekhez viszonyított árainak hullámzásával magyarázta a Kondratieff ciklusokat.

A Vernon-féle cikluselmélet alapján a fejlett, ipari országokban a technológiai innovációk hullámának elapadása, vagy a belső piac telítődése, vagy a profitráta csökkenése miatt a hazai beruházások helyett a nemzetközi piacokra vándorol a tőke, amely alapján a kevésbé fejlett országok eladósodottsága nő és az importált tőke elégtelen jövedelemhatása miatt a ciklus végén az egész nemzetközi pénzügyi rendszerre negatív hatást gyakorol.

A gazdasági ciklusok elméletével foglalkozó közgazdászok között meghatározóak még a többi között Schumpeter, Kitchin, Juglar, Jánossy és Mandel.

A ciklusmodellt Goodwin vezette le Leontief elméletéből, feltételezve azt, hogy a mindenkori többlet felhalmozásra kerül és az árak változnak a többlettermelés vagy éppen a kevesebb termelés miatt.

$$S\mathbf{z}' = \mathbf{K}\mathbf{z}$$

\mathbf{S} a tőkét és a vagyont elszámoló mátrix. \mathbf{K} mátrix az újratermelés többletét veszi számba, \mathbf{z} vektor az árak és a termelés mértékét jelöli, amelyek fundamentális változók, \mathbf{z}' pedig ennek idő szerinti differenciálhányadosa.

2.2 Világméretű gazdasági válságok és kezelésük a XX. század folyamán

A gazdasági válságot gyakran a kapitalizmussal kapcsolják össze, azonban magát a jelenséget nem nevezhetjük a kapitalizmus hozadékának, mert válságok már korábban, a

kapitalizmus kialakulását megelőzően is léteztek „az emberiség története a válságok és megoldások kettősségében zajlott mindeddig”.¹

A disszertáció témájának szempontjából a XX. századi gazdasági válságokat vesszük górcső alá, a korábbi válságok áttekintése nem mutat relevanciát.

A XX. század folyamán több jelentős gazdasági válság alakult ki világszerte. Eichengreen és Bordo (2002) szerint 1945 és 1973 között 39 nemzeti, vagy nemzetközi pénzügyi válság volt beazonosítható, amely szám 1973 és 1997 között 139-re növekedett, mely válságok kialakulásában a pénzügyi világ globalizálódása nagy mértékben szerepet játszott.

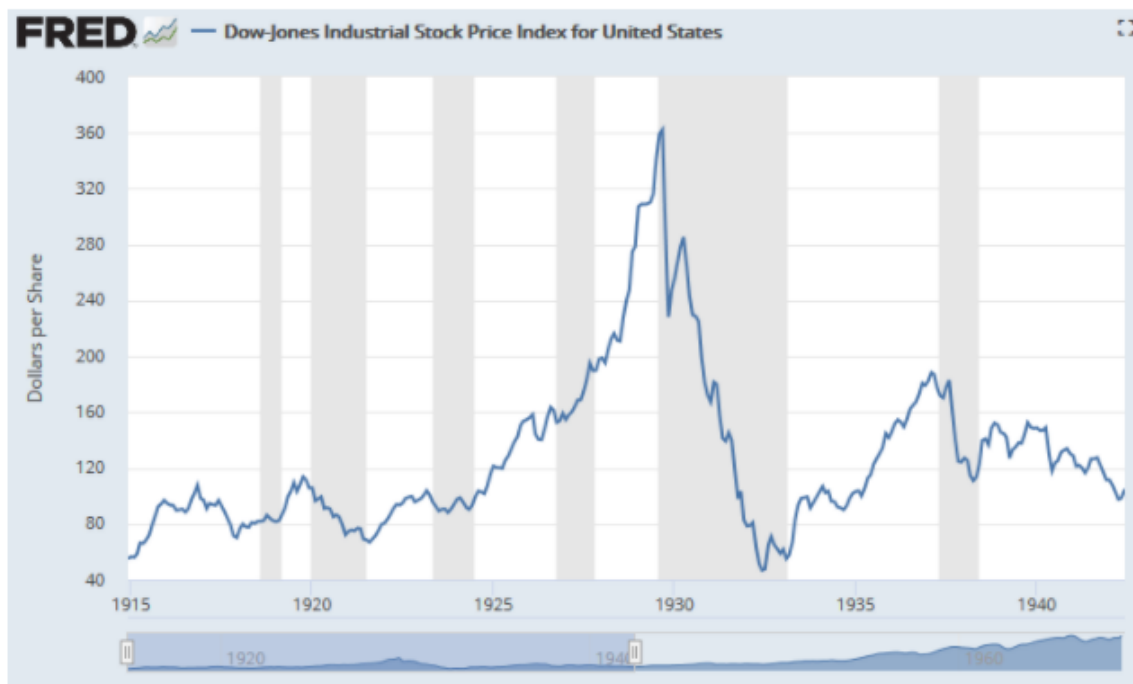
2.2.1 Az 1929- 1933 –as nagy gazdasági világválság

A modern kor során az első és addigi legnagyobb gazdasági válság az 1929-33-as ciklikus válság volt (a kereslet és a kínálat egyensúlya megbomlott). Az első világháború lezárását követően Európában és az Amerikai Egyesült Államokban a hadiipari termelés drasztikusan csökkent, vagy teljesen leállt, válságba került a mezőgazdasági termelés, megváltozott a felvevőpiac, a kereslet, a helyreállítási költségek hatalmas terheket róttak az egyes államokra és mindez ciklikus válsághoz vezetett.

Az 1920-as években az USA-ban erőteljes gazdasági növekedés indult meg. A monopóliumok termelése és termelékenysége folyamatosan nőtt, a profitot az alacsonyan maradó – vagy relatíve csak keveset növekedő bérek és a magas árszínvonal mellett próbálták maximalizálni. A növekvő eladatlan készletek és a termeléshez képest relatíve alacsony kereslet miatt túltermelési válság alakult ki. A gazdasági fejlődés időszakában az alacsony kamatok és nem túl szigorú monetáris politika mellett a tőzsde is szárnyalni kezdett, a tőzsdei kereskedés a társadalom egyre szélesebb rétege számára vált elérhetővé, a befektetési kedv a gazdaság erősödése, a kedvező feltételek és hozamok mellett egyre jobban növekedett. A fizetőképes kereslet csökkenése és a túlkínálat során kialakult válság hatására azonban a Dow Jones index hirtelen zuhanni kezdett, a tőzsde összeomlott. A Dow Jones tőzsdeindex alakulását mutatja a 2. ábra, amelyen jól látható az index mélyrepülése a válság idején. 1925-1929 között 120 pontról 360 pontra növekedett az index, amely a válság idején 320 pontot esett, amely a tőzsde összeomlásához vezetett, a részvényesek tömegesen

¹ Ormos Mária: Válságok és megoldások – történész szemmel, In: Válságos idők tegnap és ma, Pro Pannonia Kiadó Alapítvány, 2009

próbáltak megszabadulni a részvényeiktől, és a tőzsdelufi kipukkadt 1929. október 24-én, a „fekete csütörtökön”.

4. ábra: Dow Jones tőzsdeindex (1915-1945)

Forrás: National Bureau of Economic Research

Nem csak a tőzsde zuhant, a reálgazdaság is válságba került, az USA gazdasága recesszióba fordult. A termelési válságban számos vállalat, bankok ezrei és gyárak mentek csődbe, amelyek miatt leépítésekre került sor, az 1%-os munkanélküliségi ráta hirtelen 15%-osra emelkedett, leálltak a beruházások.

A válság kezelése és megoldása az amerikai elnök, Roosevelt nevéhez fűződik, a program neve New Deal volt. Az 1933-ban bejelentett intézkedéssorozat három témakör köré épült: könnyítés, helyreállítás és reform (Relief, Recovery, Reform). Az intézkedések első lépéseiként négynapos bankzárlatot léptettek életbe azért, hogy a betétesek ne rohamozhassák meg a bankokat azzal a céllal, hogy betéteiket kivegyék, valamint megtiltották az aranynak az országból történő kivitelét. Az ipari termelés szabályozása keretén belül minimálbért határoztak meg és megszabták a maximális munkaidőt. A mezőgazdaságban a farmerek adósságaik visszafizetésére haladékokat kaptak. A munkanélküliség csökkentése érdekében közmunkaprogramok keretén belül foglalkoztatták a munkanélkülieket. Szövetségi jogszabályokban rögzítették az értékpapír kibocsátás és értékpapír kereskedelem tevékenységét. A Glass-Steagall Act törvény alapján

szétválasztásra kerültek a kereskedelmi banki és a befektetési banki tevékenységek és az azokhoz kapcsolódó engedélyek. A bankok számára korlátozták az értékpapír-ügynöki tevékenységeket, és a világon elsőként az Amerikai Egyesült Államokban bevezették a betétbiztosítást, létrehozva a Szövetségi Betétbiztosítási Társaságot, amely a kereskedelmi bankokban elhelyezett betétekre nyújtott biztosítást, majd a Szövetségi Takarékszövetkezeti Biztosító Társaság létrehozásával a takarékszövetkezetekben elhelyezett betétek is biztosításra kerültek.

1935-ben bevezetésre került a második New Deal intézkedéscsomag, amely során új munkahelyeket teremtettek, kiépítették a társadalombiztosítási rendszert és a munkanélküli biztosítást, amelyek által javult a szociális biztonság.

2.2.2 Az 1973-as és az 1979-es olajválságok

1973-ban „olajválsággal” szembesült a világ. Az energiaválságot megelőző évtizedekben, 1950 és 1973 között az Amerikai Egyesült Államokban kétszeresére növekedett az olajfogyasztás a bőséges és olcsó olaj rendelkezésre állása miatt. Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) tagállamainak az energiaellátása jelentős hányadban a fejlődő világból származó importból volt fedezhető. A fejlődő exportáló országok és a gazdag importáló országok közötti kiegyenlítetlen viszonyt tovább fokozta, hogy az olajtermékek árában lévő nyereség nagy része az importáló államok és az olajvállalatok vagyonát növelte adók és profit formájában.

A válság kirobbanásának közvetlen oka az volt, hogy néhány arab, OPEC² tagállam beszüntette az olaj szállítását több nyugat-európai országba és az Amerikai Egyesült Államokba, amelynek hatására olajhiány alakult ki. Az olajembargó Japánra is kiterjedt.

A válságban az olajárrobbanás során a kitermelt nyers kőolaj hordónkénti árát rövid időn belül négyszeresére emelték.

A világválság kialakulásának valószínűsége azonban már sokkal korábban, évtizedekkel a válságot megelőzve körvonalazódott, hiszen a nemzetközi politikai változások, a világgazdaságon belül a súlypontok áthelyeződése, a gyarmatok megszűnése, a Bretton

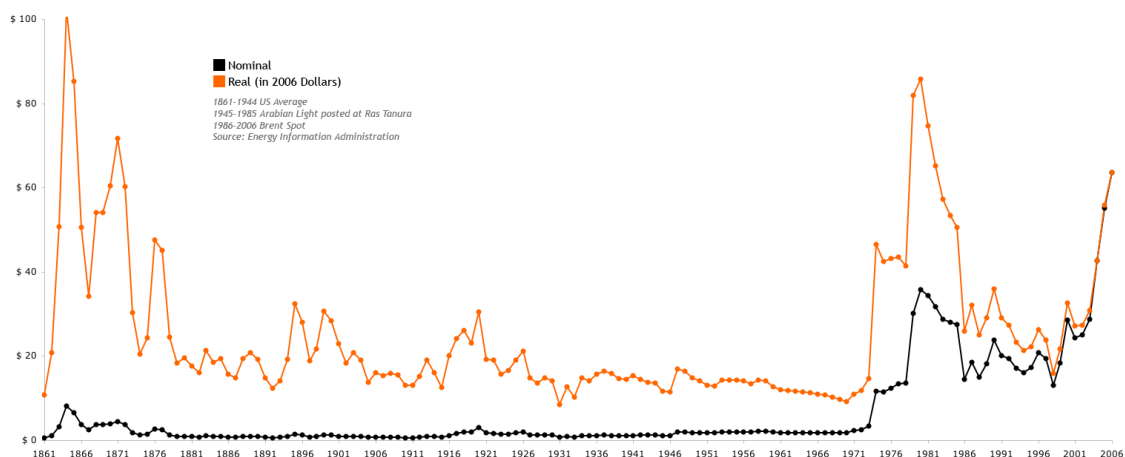
² Az OPEC-et 1960-ban Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela kormányai alapították azzal a céllal, hogy a tagországok kőolaj-kitermeléssel kapcsolatos politikájukat hatékonyan, közösen koordinálják. Jelenlegi tagállamok: Algéria, Angola, Egyenlítői-Guinea, Egyesült Arab Emírségek, Gabon, Irán, Irak, Kongói Köztársaság, Kuvait, Líbia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela.

Woods-i monetáris rendszer összeomlása előre vetített egy strukturális válságot. Ez a válság már a világgazdaság egészének a strukturális és institucionális válsága volt.

1979-ben kitört a második olajválság. Az Iránban bekövetkezett zavargások és forradalom hatására az olajtermelés csökkent, az USA-ba irányuló olajszállítás gyakorlatilag megszűnt és a nyersolaj világgpiaci ára drasztikusan megnövekedett (14,5\$-ról 1981-re 40\$-ra).

Az olajválásoknak jelentős nemzetközi hatásai voltak. Az Amerikai Egyesült Államokban a Federal Reserve csökkenteni kezdte a pénzkínálat növekedési ütemét az infláció megfékezése érdekében. Az alacsony munkanélküliség és a második olajválság következtében az éves infláció 13%-ra növekedett 1979-ben, amelynek megoldására a FED egy monetarista kísérletbe kezdett, amely során a kamatlábak helyett a tartalékok és a pénzkínálat növekedésére összpontosított. Az intézkedések eredményeként hirtelen visszaesett a pénzkínálat növekedési üteme, amely a piaci kamatlában jelentős emelkedéséhez vezetett. A beruházások estek, a munkanélküliség meghaladta a 10%-ot, gazdasági recesszió alakult ki. Végül azonban a gazdaságpolitika sikeresnek bizonyult, mert 1982-re az infláció évi 4%-ra csökkent, 1983-tól pedig már egyértelmű jelei voltak a gazdaság élénkülésének. (Samuelson és Nordhaus, 2000. pp. 493-494.)

A második olajválság, az olajárak drasztikus emelkedése válságot okozott az iparosodott fejlett nyugati országokban, a szocialista országokban és a fejlődő országokban is, amely áremelkedés hitelfelvételeket indukált az adott ország államadosságát tovább növelve, amely munkanélküliséghez vezetett és tovább nehezítette a gazdaság működését.

5. ábra: Az olaj árának alakulása USD-ben (1860-2006)

Forrás: Nasdaq.com

2.2.3 Az 1982-1983-as latin-amerikai válság

1982-ben adósságválság robbant ki Mexikóban, amelyet az ország fizetéseképtelensége váltott ki és amely válság továbbgyűrűzött más latin-amerikai országokra is (leginkább Argentínát és Brazíliát érintve). A válság kirobbanásában jelentős szerepet játszott az előzőekben már tárgyalt első- és második olajválság. A megemelkedett olajárak nehéz helyzetbe hozták a nem olajtermelő fejlődő országokat, amelyek csak újabb hitelek felvételével tudták az olajárakat kifizetni és így jelentősen eladósodtak. A válság megoldására az USA és a nemzetközi pénzügyi intézmények, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS) nyújtott újabb hiteleket a bajba jutott országok kormányainak, tovább növelve azok eladósodását. Az IMF által a hitelek folyósítása feltételeként előírt megszorítások, a kormányzati költségek csökkentése és egyéb kiigazítások ezekben a latin-amerikai országokban gazdasági visszaesést és a munkanélküliség növekedését eredményezték.

A válságkezelés azonban összességében sikeresnek volt mondható abból a szempontból, hogy megakadályozta egy világméretű nemzetközi világválság kialakulását.

2.2.4 Az 1994-1995-ös mexikói válság

Az 1990-es évekre a globalizáció és az informatikai hálózat fejlődése erőteljesen éreztette jelenlétét és hatásait a pénzvilágra is. A pénz- és tőkepiacok az informatikai hálózatok által olyannyira összefonódtak és könnyen elérhetőkké váltak, hogy amennyiben annak valamelyik szegmensében krízishelyzet alakult ki, arról hamar tudomást szereztek más piacok is, hamar továbbgyűrűzött a hatása.

1994-ben Mexikóban alakult ki válság a folyó fizetési mérleg tartósan magas hiánya miatt. Ezt a válságot szokták még „peso válságnak”, vagy „Tequila-válságnak” is nevezni. A válságot megelőző években Mexikó kedvező befektetési célpontja volt a külföldi tőkének. A dereguláció, a privatizáció és a csökkenő infláció kedvező gazdasági körülményeket teremtettek a külföldről beáramló tőke befektetéséhez, a tőzsdei részvények árfolyama emelkedett, a peso erősödött. Ebben a kedvező pénzügyi légkörben a mexikói bankok hitelexpanzióba kezdtek és ösztönözték a magánszektor is bevonni a gazdasági vérkeringésbe.

1994 tavaszán azonban a megváltozott, kedvezőtlen politikai viszonyok miatt leállt az országba történő tőkebeáramlás, a peso leértékelődött az instabil politikai körülmények között. A mexikói kormány dollárhoz kötött államkötvények, tesobonok kibocsátásával próbálta a helyzetet kezelni, de ez csak tovább növelte az ország kitétséget. A kormány a következő döntésével a peso árfolyamának lebegtetése mellett döntött, a kormány nem látta fenntarthatónak a peso dollárhoz képest történő rögzített árfolyamát, a peso árfolyama összeomlott, magával rántva a mexikói tőzsdét is és válságot generált a többi latin-amerikai országban is.

A válságkezelés keretében az IMF és az IBRD (Világbank) nyújtott segélycsomagokat.

A mexikói kormány szigorú költségvetési politikát vezetett be. A válság hatására az ipari termelés csökkent, a munkanélküliség és az infláció nőtt. A recesszióból végül 1996-ra lábalt ki az ország, amikor a gazdaság stabilizálódott és az ipari termelés elérte a válság előtti szintet.

2.2.5 Az 1997-1998-as délkelet-ázsiai válság

Indonézia, Thaiföld, Dél-Korea és Malajzia gazdaságát erős növekedés jellemezte már az 1980-as évek elejétől. A régió gazdasági növekedésében jelentős szerepet játszott az Európából és az Amerikai Egyesült Államokból beáramló tőke és az országoknak nyújtott jellemzően rövid lejáratú hitelek, az alacsony infláció, a költségvetési egyensúly, a pénzügyi liberalizáció és hitelexpanzió.

A régió országaira hasonló gazdaságpolitika volt jellemző, ezért a térség országainak valutái túlértékeltté váltak, az export megdrágult, a versenyképesség romlott.

A délkelet-ázsiai válság Thaiföldről indult ki, azaz a thai baht összeomlásával kezdődött. A thai jegybank (Bank of Thailand) árfolyam politikáját az USD-hez kötött fix árolyampolitika jellemezte, amely az USD hirtelen felértékelődése miatt pénzügyi válsághoz vezetett.

A válság kialakulásához vezető másik probléma az volt, hogy az üzleti élet szereplői korábban USD-ben denominált hiteleket vettek fel és ezeket belföldi valutában továbbhitelezték. A devizák leértékelődése során a külföldi kötelezettségek belföldi fizetőeszközben kifejezett értéke megugrott és az adósok pánikszerű eladási hullámot indítottak el.

A válság kialakulásában nagy szerepet játszott még a pénzügyi szektor gyors liberalizációja, amelynek keretén belül alacsony fokú volt a külföldi tőkebeáramlás szabályozása és ellenőrzése. A válság kialakulására hatással volt az információs tájékozódási probléma, amely azt jelentette, hogy a befektetők nem voltak megfelelően tájékoztatva a helyi piacokról és azok szabályozásáról, és a válság hírére a külföldi tőkét gyorsan és nagy volumenben elkezdték kimenekíteni az országból.

A válsághoz vezető külső tényezőként azonosítható be továbbá az 1997 tavaszán Japánban bevezetett költségvetési kiigazító csomag, amelyet a japán gazdaságban recesszió követett, a fogyasztás visszaesett és így a környező országok exportértékesítései is csökkentek Japán irányába.

A válság kezelésére a korábbi válságokhoz hasonlóan ebben az esetben is az IMF és a Világbank nyújtottak hitelt, valamint kötöttek kétoldalú megállapodásokat és a finanszírozásba bekapcsolódott az Ázsiai Fejlesztési Bank (Asian Development Bank, ADB) is. Dél-Korea és Thaiföld esetében a monetáris politika szigorítására is sor került.

A délkelet-ázsiai válság államainak gazdasága 1999-2000-re kilábalta a válságból és az azt megelőző gazdasági fejlettségi és növekedési szintet érte el.

6. ábra: Délkelet-Ázsia országai

Forrás: Gyuris F. – Szabó P. (2020)

2.2.6 Az 1998-as orosz válság

Oroszország gazdaságára az 1998-as válságot megelőzően a csökkenő termelékenység volt jellemző, a kormány költségvetési hiánnyal küszködött, az országba áramló külföldi tőke miatt magas volt a gazdaság kitettsége és a külső adósság is nagy mértékben felhalmozódott. Külső gazdasági okként beazonosítható az 1997-ben kezdődött délkelet-ázsiai válság, amely Oroszország gazdaságára is hatást gyakorolt, majd a kőolaj és színesfémek iránti kereslet csökkenés kedvezőtlenül érintette az orosz devizatartalékokat. A válság kirobbanását közvetlenül belpolitikai válság előzte meg, amikor Jelcin, akkori orosz elnök váratlanul leváltotta a kormányt. Az intézkedést követően a befektetők részvény- és kötvényeladásokba kezdtek, amely tranzakciók megrengették a rubel árfolyamát, leértékelve azt. Az orosz válság, amelyet „rubel válság”-ként is neveznek éreztette hatását az európai piacokon is, így a magyar gazdaságra is negatívan hatott, leginkább a gyógyszeripari és a mezőgazdasági exportunkon keresztül.

1998. szeptemberétől az Orosz Központi Bank (Central Bank of Russia, CBR) a rubelárfolyam szabad lebegtetését jelentette be, amely alapján a rubel/dollár árfolyam egy adott intervallumon belül mozoghatott.

Az orosz bankok többsége csődöt jelentett, a befektetők bizalma megtört, felgyorsult a külföldi befektetők által történő tőke kivitel. A válságkezelést nehezítette a Szovjetunió idejéből megörökölt adósságállomány és a feketegazdaság is.

A válság kezelésére a Nemzetközi Valutaalap nyújtott stabilizációs csomagot.

A mentőcsomag, a fizetési moratóriumok és a gazdasági intézkedések hatására 1999-ben megindult a gazdasági növekedés. A külső tényezők közül az olajárak újbóli megerősödése is jótékony hatással volt a válságból történő kilábalásra.

2.2.7 A 2001-2006 közötti dotcom válság

Az 1990-es évektől az internet adta szolgáltatások, megoldások mind szélesebb körben kezdtek el teret hódítani. Kialakult az e-kereskedelem, amely a hagyományos kereskedelemmel összehasonlítva egy lényegesen egyszerűbben, olcsóbban és gyorsabban elindítható kereskedelmi platform. Az e-kereskedelem kedvező fogadtatása és széles körű használata eredményeként a tőzsdék is elkezdtek ezt a kereskedési formát használni. Az internet alapú

szolgáltató cégek és információtechnológiai vállalatok részvényárfolyamai emelkedtek. Az angol dotcom kifejezés az internetes üzleti oldalak .com végződésére utal. Az ilyen internetes vállalkozások száma rövid időn belül jelentősen megnövekedett. A NASDAQ amerikai tőzsdeindex a folyamatos növekedés után, amely legdinamikusabban 1999-től kezdett el nőni, 2000. március 10-én érte el a legmagasabb záróértékét.

7. ábra: NASDAQ tőzsdeindex záróértékének alakulása (1994-2005)

Forrás: Nasdaq.com

Az alkalmazások megjelenésével sokan a gyors meggazdagodásban reménykedtek, kialakult a spekulációs dotcom lufi egy olyan növekedés alapján, amely mögött nem volt valódi gazdasági teljesítmény.

2000 tavaszán az USA-ban a FED emelte irányadó kamatait, amely a tőzsdék esését hozta magával és a kipukkant a dotcom buborék. A dotcom cégek közül sok tönkrement, vagy beolvadt más vállalatba.

2.3 A 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok

2.3.1 A válságot megelőző gazdasági növekedés

A 2008-as gazdasági világválságot, mint a válságokat általában különösen kedvező konjunkturális szakasz előzte meg. A 2000-es évek első felét globális gazdasági növekedés

jellemezte, a feltörekvő országok gazdaságainak erősödése kiegyensúlyozottá vált, India és Kína növekedési üteme szembetűnő volt. Beruházások, élénk gazdasági élet, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása, jól teljesítő tőzsdék, a pénzügyi eszközökön elért magas hozam, emelkedő tőzsdeindexek, a hitelezések dinamikus felfutása jellemezte ezt az időszakot, amely alapján a gazdasági szereplők hosszú időre további kedvező kilátásokat reméltek.

A pénzügyi szektor jelentős átalakuláson és fejlődésen ment keresztül már a 2000-es éveket megelőző évtizedekben is. Kaleczki, lengyel közgazdász megnevezésével élve a „papírgazdaság” kibővülése volt tapasztalható. Ezzel az elnevezéssel a világgazdaságnak azon részét fogalmazta meg, ahol nem fizikai értelemben vett termelés folyik, hanem azon szegmenst, ahol pénzkereskedelem zajlik, az értékpapírokkal és egyéb pénzügyi instrumokkal történő adás-vétel. A pénzügyi folyamatok globális expanziója ösztönözte a pénzügyi központok és a pénzügyi intézmények korábban nem látott, rohamos fejlődését. Kialakultak a pénzügyi kereskedelem központok, mint London, New York, Frankfurt, Szingapúr, Hong Kong stb. . Ezen központok kialakulásának és a pénzügyi folyamatok globalizálódásának fontos alappillére volt a Bretton Woods-i intézmények (Világbank, IMF) megléte és az azok által képviselt neoliberais gazdaságpolitika. A korábbi, államközpontú politika és gazdaságtervezés helyét átvette a „washingtoni közmegegyezés” 1989-ben megfogalmazott 10 pontja:

Államháztartási (fiskális) fegyelem	Az államháztartás deficitjének megfelelő méréséhez számba kell venni a helyi önkormányzatok, az állami vállalatok és a jegybank hiányát is. Az inflációs adó mellőzése. Az elsődleges egyenleg többletet mutasson. Az operacionális deficit (tehát, amely nem veszi figyelembe a kamatkötelezettség inflációt kompenzáló részét) ne legyen több a GDP 2%-ánál.
Közkidási prioritások	A kiadások áttelése a politikailag érzékeny (tehát könnyen befolyásolható, diszkrecionális) területekről a magas megtérülést biztosító területek felé, mint közegészségügy, oktatás és infrastruktúra.
Adóreform	Az adóalap szélesítése és a marginális adóráták csökkentése. A horizontális egyenlőség elvének érvényesítése a progresszivitás meghagyása mellett. Az adóadminisztráció hatékonyságának javítása.
Pénzpiaci liberalizáció	Piaci alapú kamatok használata a piaci bizalom erősítése mellett.
Valutaárfolyam	Egységesített és versenyképes árfolyamok használata, mely segíti a nem tradicionális exportot.
Külkereskedelmi liberalizáció	A mennyiségi korlátozások felváltása vámokkal, melyeket azután fokozatosan csökkenteni kell egy viszonylag alacsony és egységesített szintre, kb. 10%-ra. Nem tisztázott azonban a csökkentés sebessége és nem egyértelműek a liberalizáció lassításának makrogazdasági hatásai sem.
Külföldi közvetlen beruházás	A külföldi vállalatok előtt emelt belépési akadályokat fel kell számolni. Biztosítani kell a hazai és külföldi vállalatok egyenlő versenyfeltételeit.
Privatizáció	Az állami vállalatokat privatizálni kell.
Dereguláció	A kormányzatnak igyekezni kell felszámolni azokat a szabályokat, amelyek megakadályozzák új cégek piacra lépését vagy visszafogják a versenyt. A regulációs intézkedéseknek olyan kritériumokon kell alapulniuk, mint biztonság, környezetvédelem vagy a pénzügyi intézetek prudenciális felügyelete.
Tulajdonjog	A jogrendszernek garantálnia kell a tulajdonjogok biztonságát.

2. táblázat: A washingtoni konszenzus tíz pontja

Forrás: Benczes (2016)

A válságot megelőző közel 20 évben tanúi lehettünk egy ún. árnyék-bankrendszer kialakulásának (Roubini, 2008). A bankokat jellemző, globálisan megfigyelhető dereguláció a különböző pénzügyi közvetítőket arra ösztönözte, hogy egy kvázi mögöttes, árnyék-bankrendszert hozzanak létre. Ennek a rendszernek jellemzően a brókerek, a hedge fund-ok, a private equity csoportok, a strukturális befektetési közvetítők, a pénzpiaci alapok és a nem banki háttérű jelzáloghitelezők voltak. A bankokhoz hasonlóan ez a rendszer is nyújtott rövid lejáratú hiteleket, ám a kockázatokat nem a bankokhoz hasonlóan kezelték, illetve nem is

volt lehetőségük és jogosultságuk a kockázatok fedezésére olyan eszközöket használni, amelyekre egy bank jogosult (betétbiztosítás, központi bankok által nyújtott hitelek stb.).

A pénzügyi piacok globalizálódásával az innováció is egyre nagyobb teret nyert, növekvő igény mutatkozott a spekulációra, a derivatív ügyletekre és megjelent az értékpapírosítás is. A tőkeáramlások növekedése mellett a piaci szereplők egyre nagyobb haszon megszerzésére törekedtek spekulációik folyamán és egyre átláthatatlanabb pénzügyi ügyletekbe folytak bele, amelyek éppen azok bonyolultsága miatt a kockázatkezelők és minősítők számára is bonyolultnak és nehezen kezelhetőnek bizonyultak. Ilyen körülmények között a gazdaságpolitikusok és az ellenőrző szervek nem mérték fel megfelelően a kockázatokat, amely egy ketyegő bomba volt és pénzügyi válsághoz vezetett.

2.3.2 A neoliberális kapitalizmus válsága

A 2008-as gazdasági világválságot megelőző évtizedekben transznacionális vállalatok uralták a gazdaság számos szektorát. Ekkorra a nagyvállalatok között már nem a piacszerzésért folyt a verseny, a kielezett árharc sem volt jellemző, a profitot más módon növelték. A vállalatok a marketing tevékenységeik során olyan termékekkel célozták meg a jellemzően a középosztályból álló vásárlói réteget, amely termékek nem alapvető szükségletűek és nem is olcsók, ám hitelfelvétellel megvásárolhatóak. A lakosság által egyre nagyobb számban és mértékben felvett fogyasztói hitelek, hitelkártyák, jelzálogkölcsonök elősegítették a lakosság eladósodását, amely különösen az Amerikai Egyesült Államokban volt megfigyelhető, ahol gyakran az oktatást és az egészségügyet is hitelből fedezik a lakosok.

A transznacionális vállalatok a beárazások miatt áremelésben nem gondolkozhattak, így a költségeken spóroltak, így például a bérköltségeken, amely során az alacsony bérezésű országokat keresték, ahova a gyáregységeiket, összeszerelő műhelyeiket áttelepítették és a fogadó országokban még jelentős adókedvezményeket is kaptak (a nemzetközi adóversenyben adóparadicsom országok jöttek létre [például Luxemburg, Málta, Ciprus, Írország], amely országok így más országoktól elszívták a beruházási tőkét). Az otthoni munkaerő bére a már meglévő munkanélküliség szorításában alacsony maradt, újabb táptalajt adva a lakossági hitelek felvételének.

A pénzpiacokat globálisan szemlélve már az 1980-as évektől megfigyelhető volt, hogy a pénzügyi szektorban jelentős változások mentek végbe. Az ezidőben megkezdett pénzügyi reformok egyik legjelentősebb lépése az ún. „Big Bang” program volt, amely kifejezés Nagy-Britanniából indult ki és a kezdetben ott bevezetett pénzügyi deregulációs lépéssorozatot foglalta magába. A fejlett pénzügyi piacokon új, magas kockázatokat magukban hordozó pénzügyi termékek jelentek meg, a globalizáció elérte ezt a szektort is, a pénzügyi dereguláció során nehezebben értelmezhető és ellenőrizhető tranzakciók lepték el az ágazatot, megnövekedett a nemzetközi tőkeáttétel.

„Ebben a válságban összedőlt az elmúlt három évtizedben uralkodó neoliberális főirány és a neokonzervatív politikai eszmerendszer. A „liberalizáció, dereguláció, privatizáció szentháromsága” nem tartható fenn tovább akkor, amikor az „az önszabályozó piacok hatékonyságán” és „felelősségteljes piaci magatartáson” alapuló amerikai pénzügypolitika a legnagyobb pénzügyi intézmények részvényeinek elértéktelenedéséhez (így a tulajdonosok súlyos megkárosításához), a bankrendszer működőképességének felborulásához, végső soron 1934 óta példátlan állami mentőakciókhoz és közvetlen tulajdonosi szerepvállaláshoz vezetett.”(Csáki, 2009)

2.3.3 Pénzügyi válság az USA-ban

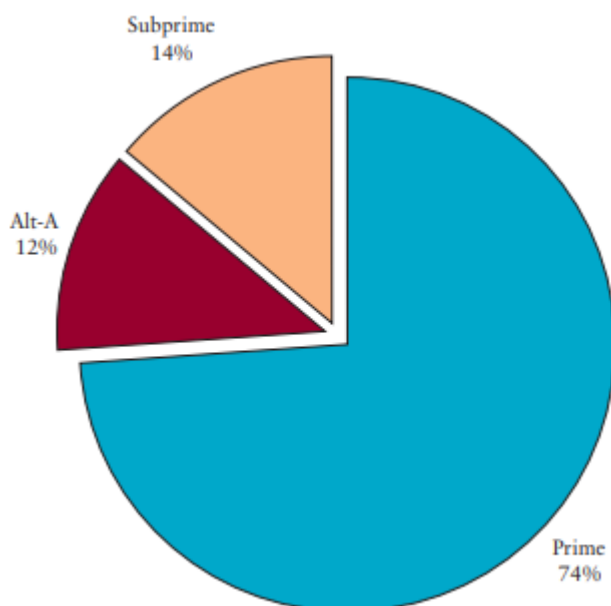
A 2008-as gazdasági világválság az Amerikai Egyesült Államokból indult pénzügyi válságból alakult ki.

A pénzügyi válság kialakulásának oka visszavezethető az USA jegybankja, a FED által alacsonyan tartott alapkamathoz, amely mellett megemelkedett mértékben és mennyiségben vett fel a lakosság hiteleket, ezen belül kimagasló mértékben jelzáloghiteleket. A kedvező hitelfelvételi adottságok mellett a lakosság egyre növekvő hányada vett fel jelzáloghiteleket engedékenyebb hitelelbírálás mellett, amely a hitelezési piacon versenyt indukált és ösztönözte a lakásépítést. A jelzáloghitelek mellett az USA lakossága jelentős mértékben hitelekből fedezte a tartós fogyasztási cikkek vásárlását is, amely a lakosság további eladósodásához vezetett. A likvid pénzügyi piacon bőségesen rendelkezésre álló olcsó pénz generálta a minél nagyobb számban és mértékben történő hitelfelvételt.

Az Amerikai Egyesült Államok ingatlan- és bankpiacán 2006-ban kezdődött kialakulni a másodrendű jelzáloghitel-válság (subprime-válság). A bankok közötti hitelezési verseny ahhoz vezetett, hogy egyre kockázatosabb hiteleket nyújtottak egyre kevésbé hitelképes

adósoknak. A másodrendű hitelek sokkal magasabb kockázatokat hordoznak magukban, hiszen azok, akiket ezekhez a hitelekhez hozzájuttattak, a korábbi minősítések során nem lettek volna jogosultak hitel felvételére.

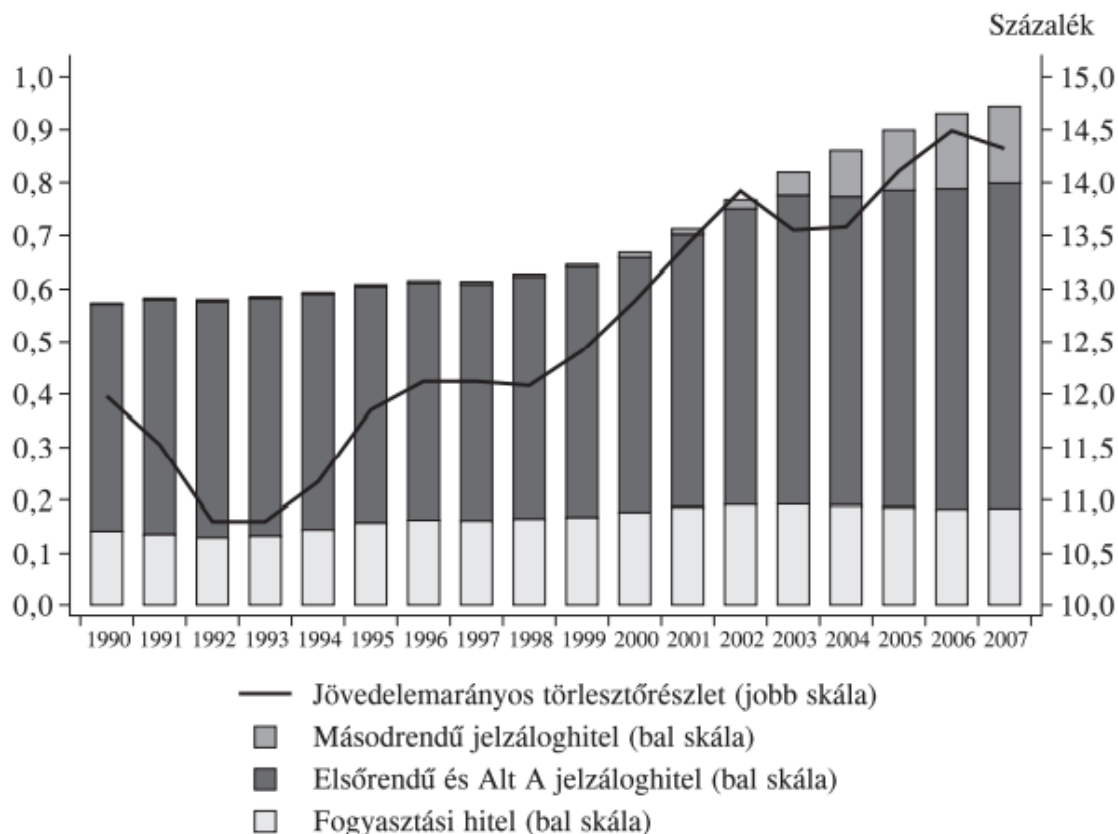
A prime és a subprime hitelek mellett megemlítendő még az az úgynevezett Alt-A kategória, amelybe azok az adósok tartoztak, akik jó adósoknak minősültek ugyan, a törlesztési hajlandóságuk is magas volt, azonban vagy nem rendelkeztek megfelelő jövedelemigazolással, vagy az adósságuk aránya magas volt a jövedelmükhöz képest. Az értékpapírosított jelzáloghitelekben belül 12% volt az Alt-A kategóriájú hitelek aránya és 14% a másodrendű hitelek aránya a válságot megelőzően az USA-ban.

8. ábra: Amerikai lakáscélú jelzálogfedezettel rendelkező értékpapírok megoszlása (2007. január)

Forrás: Nagy-Szabó (2008)

A subprime jelzáloghitelek volumene 2001 és 2007 között meghatszorosodott (9. ábra). Ugyanebben az időszakban az Amerikai Egyesült Államokban az ingatlanárak addig soha nem látott mértékben és gyorsasággal megemelkedtek.

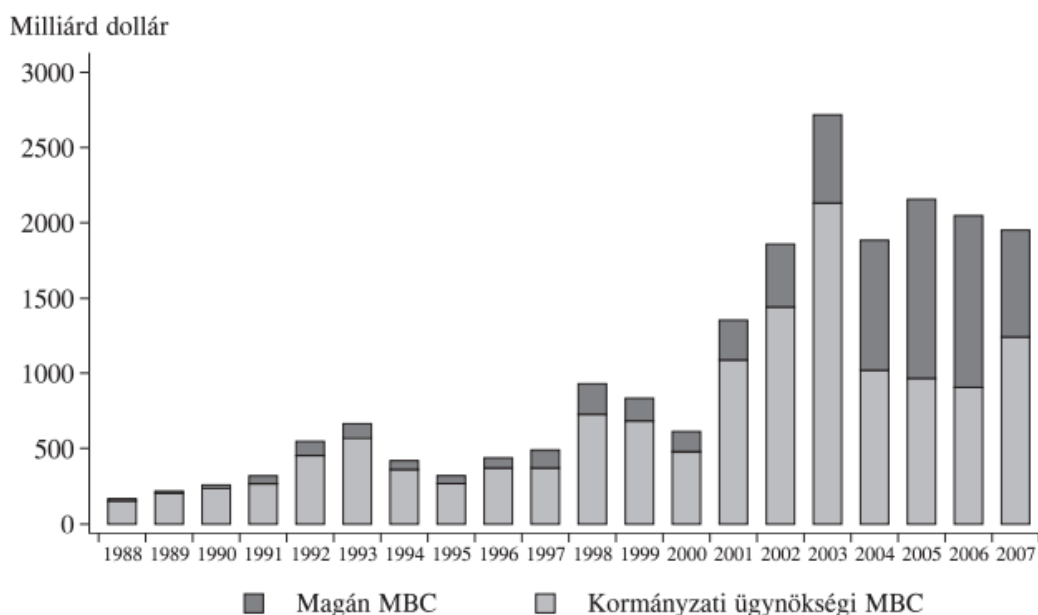
9.ábra: Az amerikai háztartások GDP-arányos hitelállományának, valamint jövedelemarányos törlesztőrészletének alakulása 1990-2007

Forrás: Király-Nagy-Szabó (2008)

Az ingatlanárak mellett a rájuk épülő értékpapír piac is szokatlan növekedésbe kezdett. A piacon egyrészt már évtizedek óta jelen voltak a magán-jelzálogpapírok (private labeled, MBS), amelyek az államközeli ügynökségek által nem refinanszírozott hiteleket értékpapírosították, ezek az értékpapírok magas minőséget és alacsony kockázatot jelentettek. A pozitív kölcsönhatás működött, az értékpapírosítással a banknak olcsóbbá vált a hitelezés, nagyobb lett a hitelkínálat, a nagyobb hitelkínálat pedig további értékpapírosítást indukált.

A subprime hitelek megjelenésével azonban megváltozott a piac. A másodrendű hitelek egyre nagyobb hányadban történő megjelenésével az értékpapírosított termékek között is növekedett a subprime hitelekre épülő nem ügynökségi, hanem magánjellelű értékpapírok

aránya, amelyek magasabb kockázatot és alacsonyabb likviditást jelentettek korábbi társaikhoz képest (10.ábra).

10.ábra: Az Amerikai Egyesült Államok éves jelzáloggal fedezett értékpapír- (MBS) kibocsátása a kibocsátó típusa szerint 1988-2007

Forrás: Király-Nagy-Szabó (2008)

A subprime hitelekre épülő értékpapírosítás alapján létrejött termékek kezdetben az alacsony kamatok és magas lakásárak miatt még jól teljesítettek, de az ingatlanárak esését követően már nem, és „szennyezték” a piacot. A másodrendű értékpapírok volumennövekedése folyamán a minőségi és kockázatkezelési követelmények a korábbiakhoz képest lazultak, amely tény a szennyeződő piac mellett magukban hordozták egy válság kialakulásának kockázatát.

2006-ban az Egyesült Államokban a lakásárak esni kezdtek, a dominóhatás elindult.

2.3.4 Strukturált finanszírozás, értékpapírosítás

Az értékpapírosítás olyan folyamat, amely során a kibocsátó olyan értékpapírt (jellemzően kötvényt) bocsát ki, amely esetében a tőke és a hozam visszafizetésére szolgáló pénzáram az értékpapírosítás alapjául szolgáló eszközállományba tartozó kitétségek (pl. hitel vagy egyéb követelések) adósaitól származik és amely kitétségek jellemzően hitelintézeteknél

keletkeztek. A kibocsátó egy olyan gazdasági társaság, amelyet kizárólag az értékpapírosítás (jellemzően a pénzáramot biztosító követelések megvásárlása és az értékpapír kibocsátása) céljából hoztak létre és egyéb gazdasági tevékenységet nem végez, ezáltal csökkentve a lehetséges befektetői kockázatok körét. (MNB)

Az értékpapírosítás során illikvid eszközöket alakítanak át likvid eszközzé, vagyis a hosszú lejáratú jelzáloghitelekből jól forgatható, könnyen likvidálható értékpapírokat hoznak létre. A strukturált finanszírozás keretén belül a kamatozás, a lejárat és a hitelkockázat átalakítása volt a cél. Ezek a hitelalapú értékpapírok újdonságnak számítottak a 2000-es évek elején, amelyek jelzáloggal fedezett kötvények (MBS), illetve eszközalapú (ABS) kötvények voltak.

Az eredeti hiteleknek a várható veszteséggel jellemezhető hitelkockázatát három különböző ügyletrészsorozatba csomagolták át:

1. senior, kiváló minőségű papírok, az eredeti hitelekből keletkező veszteség minimális kockázatú, a minősítő cégek „AAA”-s besorolású befektetési lehetőségként határozták meg
2. mezzanine, a hiteltörlesztések elmulasztásának kockázata ezeknél a mögöttes hiteleknél már valószínűbb, mint az előző csoportba tartozóknál, ha a hiteleken keletkező veszteség felemészt a tőkerészt, akkor már a mezzanine-papírok tulajdonosai is veszteségeket szenvednek el
3. hitelminősítéssel nem rendelkező tőkerészt (equity) tartalmazó sorozat

Az értékpapírosítás során keletkező kötvények nem garantálnak névértéken való visszafizetést, azaz a tőkeértéknél nagyobb veszteség kockázatát vállalják a befektetők. Amennyiben a mögöttes termék bedől, azaz a hitel felvevője nem törleszt, akkor az értékpapírosítás során kibocsátott kötvények körében először a tőkerész szenved veszteséget, utána a mezzanie és végül a senior részek.

A pénzügyi válsághoz vezető okok egyike az volt, hogy a strukturált finanszírozás keretén belül ezeket az átsomagolt pénzáramlásokat továbbcsomagolták. Ilyen pénzügyi konstrukciók a CDO-k és a CDS-ek. A CDO (Collateralized Debt Obligation) termékek mögött hitelek, kötvények és értékpapírosítás során létrejött értékpapírok vannak. Kezdetben csak homogén pénzáramlásokat – csak jelzáloghiteleket (CMO), vagy csak magas kockázatú

vállalati kötvényeket (CBO), vagy csak önkormányzati hiteleket – csomagoltak át, de később a legkülönbözőbb pénzáramlásokra szóló követeléseket átcsomagoló CDO-kat hoztak létre.

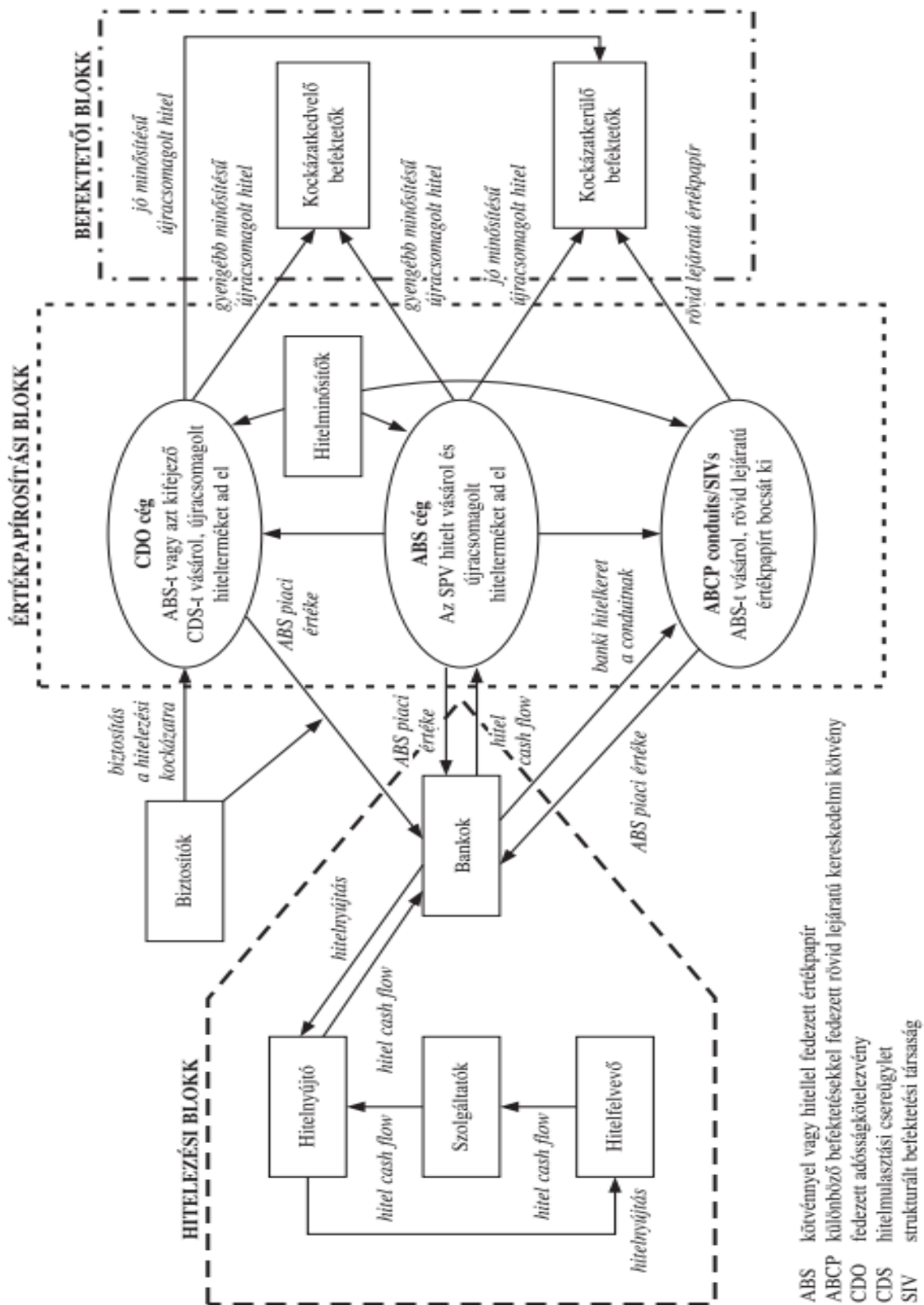
A származtatott hiteltermékekből hozták létre a CDS (Credit Default Swap) eszközöket. A CDS-ek csomagokban történő árusítása azt idézte elő, hogy nehéz volt felmérni a termék valós kockázatát.

Ezek a nehezen átlátható kereskedések idézték elő azt, hogy amikor a rendszer alappillére, az ingatlanárak esni kezdtek, akkor az ügyletek átláthatatlansága miatt a globális pénzügyi rendszer megingott.

Az értékpapírosítási folyamatban az eszközáruházók vettek részt (kezdetben ezek csak bankok lehettek), akik eladják a cash flow-t, a közbelső társaság átcsomagolja a pénzáramlást és a harmadik szereplője a tranzakciónak a vevő. A kezdeti időszakban jelzáloggal, lakóingatlannal fedezett hitelekkel operáltak az értékpapírosítás során, amely ilyen módon biztonságosnak volt tekinthető és az ebben befektetők is jellemzően nagy intézményi befektetők voltak, életbiztosítók és nyugdíjpénztárak. A befektetési forma népszerű volt és a lelkesedés a termékek iránt megmaradt akkor is, amikor már subprime hitelek álltak az értékpapírosítás mögött és így kockázatosabbak lettek ezen termékek. A befektetők köre is változott az idők folyamán, az új befektetők fedezeti alapok (hedge fund) voltak, vagy maguk a bankok. A közbelső társaságok, az úgynevezett „különleges célú társaságok” (SPV, Special Purpose Vehicle) is idővel kiváltak a bankokból és önálló jogi személyiségekként működtek tovább.

A fentiekben részletezett keletkeztető és szétosztó modellt és a strukturált finanszírozást mutatja be a 11. ábra.

A termékek átcsomagolásával az új termék hitelminősége megváltozik az eredeti hiteltermékek hitelminősítéséhez képest, amelynek biztosításához hitelminősítő társaságok közreműködése vált szükségessé (a piac hitelminősítői: Standard and Poor's, Moody's és a Fitch), amelyek mint később kiderült rosszul mérték fel a termékek kockázatát, mert azokat a vállalati kötvényekhez hasonlóan kezelték (amely során a kibocsátó vállalat historikus és pillanatnyi pénzügyi adatait elemzik).

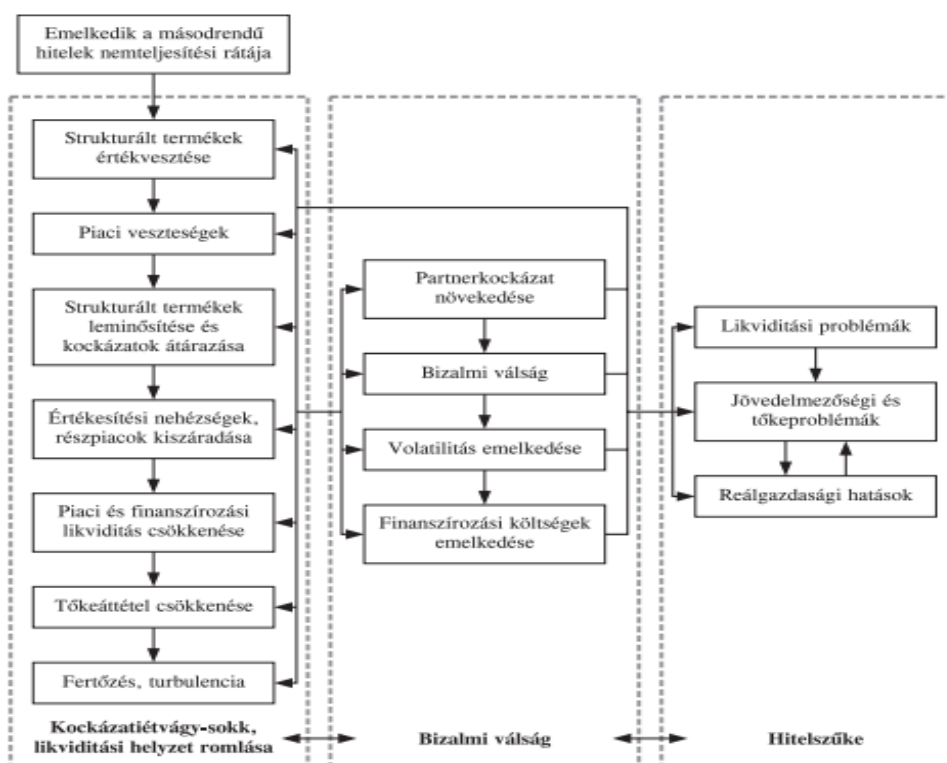
11.ábra: A keletkeztető és szétoztó modell (OAD) és a strukturált finanszírozás összekapcsolódása

Forrás: Király-Nagy-Szabó (2008)

A dereguláció, a hitelek könnyű elérhetősége, a bankok által a hitelezés nem megfelelő kockázatkezelése mellett hibáztak a nagy hitelminősítő intézetek is, amelyek túlértékelték a hitelintézeteket, így ezek sem jelenthettek fékező erőt a végtelen hitelezésben. Az ingatlanok ára 2006-ig folyamatosan emelkedett az USA-ban, akkor azonban tetőzött és ezáltal a hitelfelvételek csökkentek, illetve megszűntek, amely eredményeként az ingatlanok értéke drasztikusan elkezdett csökkenni. A jelzáloghitelekhez kapcsolódó értékpapírok és befektetések elértéktelenedtek, a befektetéseket kezelő bankok fizetéképtelenné váltak, vagy csődbementek. A Lehman Brothers 2008 októberében bekövetkezett csődjé jól szemléltette a helyzet súlyosságát, amely ezt követően dominóhatást váltott ki és később vita tárgyát képezte, hogy vajon helyes döntés volt-e a nagy múltú céget engedni tönkre menni.

A bankrendszer bajban volt és az összeomlástól meg kellett menteni. Az USA-ban már 2008. őszén bankmentő csomagot javasoltak és fogadtak el 700 milliárd dollár értékben.

A válság kialakulása során nem csak a hitelezés mértéke csökkent, vagy szűnt meg, a jelzáloghitel-piaci válság bizalmi válságot is okozott, valamint likviditási problémákat (ld. 12. ábra).

12.ábra: Az amerikai másodrendű jelzáloghitel-piaci válság terjedése

Forrás: Király-Nagy-Szabó (2008)

Az SPV és SIV, a bankoktól független szervezetek megjelenésével már nem lehetett felmérni, hogy melyik bank mekkora kitettséggel rendelkezik, ami a bankok egymás közötti bizalmának meggyengüléséhez vezetett (bizalmi válság), amely a továbbiakban megnyilvánult a bankok forrásgyűjtésére használt kereskedelmi értékpapírok piacának, valamint a dollár és euró bankközi piacoknak a kiszáradásához. A pénzügyi turbulencia elérte az amerikai hitelbiztosítókat is. A hitelbiztosítók eredetileg önkormányzati kötvények biztosítására jöttek létre, de a válság kitörését megelőző években kiterjesztették tevékenységüket az eszközfedeztetű értékpapírok és strukturált hiteltermékek biztosítására is. A hitelbiztosítás megléte lehetővé tette a gyengébb besorolású kibocsátóknak, hogy a hitelbiztosító magas (általában AAA) besorolásának megfelelő alacsonyabb kamat mellett bocsásson ki értékpapírt. Az egyre nagyobb mértékű nemfizetések során azonban a hitelbiztosítóknak egyre nagyobb fizetési kötelezettségük keletkezett és így azokat is a leminősítés fenyegette. A hitelbiztosító leminősítése rontja az általuk bebiztosított értékpapírok besorolását, veszteségeket okozva ezzel a biztosított értékpapírok tulajdonosainak.

A válság hatására megemelkedtek az alacsonyabb hitelminősítésű (spekulatív) vállalati kötvények kockázati felárai és a kockázati felár növekedés a magasabb hitelminősítésű vállalati hitelek is érintette. A hitelpiacokon bekövetkezett változások következményeként a private equity alapok által végrehajtott, hitelből finanszírozott vállalatfelvásárlási ügyletek (LBO), és a betervezett vállalati kötvénykibocsátások is elhalasztásra kerültek. A piaci turbulenciák és a piaci hangulat romlása miatt a pénzügyi szektor részvényesei veszteségeket szenvedtek el.

A forrásköltségek emelkedése, a hitelfelvételhez kapcsolódó kritériumok szigorodása lassította a hitelezést, amely negatív hatással volt a beruházásokra, a gazdasági növekedésre és így a bankszférára is.

Az USA-ban a pénzügyi válság áterjedt azokra az ágazatokra, amelyek a hitelezésekben érintettek voltak, ezek közé tartozott az ingatlanértékesítés és a gépkocsi értékesítés, az eladási számok nagymértékben visszaestek. Az USA-ba exportáló országokat is érzékenyen érintette a változás, így a válság a gazdasági kapcsolatokon keresztül azokba az országokba is továbbgyűrűzött.

Bankmentő programok nem csak az Amerikai Egyesült Államokban kerültek elfogadásra, hanem Európa több, fejlett országában is, például Németországban, Olaszországban vagy

Belgiumban is. Nagy- Britanniában 600 milliárd angol fontos garanciaprogramot hirdettek meg a „toxikus bankadósságok” kezelésére. A globális bankrendszer összeomlását sikerült elkerülni, azonban ezek az azonnali reakciók nem jelentettek végleges megoldást, további intézkedésekre volt szükség rövidebb- és hosszabb távon is a válság kezelésére.

A 2008-as gazdasági világválságot megelőzően soha nem alakult ki ekkora méretű pénzügyi luftballon. A globalizáció jelen volt és egyre erősödött a pénzügyek világában is. A tőkék kihelyezése, a „forró pénzek” gyors és könnyű mozgatása, a nemzetközi szinten könnyen és olcsón adható tőzsdai kereskedési megbízások, transzferek, a spekulációs ügyletek korábban nem látott mértéket öltöttek. A válságot megelőzően a tőzsdék szárnyaltak, míg a New York-i tőzsde (NYSE) kapitalizációja 1929-ben az USA GDP-jének 8%-át tette ki, a 2000-es évek elejére már a GDP 160-180%-át! A tőke és a tőzsdai ügyletek erősödésének, valamint a befektetések és a spekulációk eredményeként a rajtuk keresztül realizált jövedelem nagyobb volt, mint a termelőtőkée. Ez korábban sosem volt így.

A globalizáció eleddig nem tapasztalt gyorsasággal világméretűvé tette a pénzügyi válságot. A világot behálózó informatikai rendszerek, az internet, a pénzügyi világban jelenlévő online kapcsolat és prompt elszámolás, amelynek alapján ha a fejlett világ egyik részében egy tőzsdai megbízást rögzítenek, az egy másik piacon azonnal teljesülhet és elszámolásra kerül. A rendszer használatával könnyen eljuttathatók akár külföldre is az úgynevezett „forró pénzek”, amelyek bármilyen megingás, negatív hír, vagy gazdasági visszaesés esetén azonnal kivonhatóak az adott országból, annak pénzpiacáról, ezáltal ott további gazdasági nehézségeket okozva.

A 2008-as gazdasági világválság amellelt, hogy egy hitelezési és pénzügyi válság volt, egy ennél sokkal összetettebb válság volt, nevezhetjük társadalmi-gazdasági modellválságnak is. (Tudományos publikációkban a közgazdászok gyakorta „Nagy recesszió” megnevezéssel illetik.) Az addigi keretek és formák nem voltak fenntarthatóak tovább, mindenki előtt világossá vált, hogy ezután új korszak kezdődik/kezdődött. A globális gazdasági elemek működéséhez és működtetéséhez jobb, hatékonyabb, biztonságosabb irányításra és szabályozásra van szükség, a nemzetközi pénzügyi rendszer reformja vált szükségessé. A rendszert stabilabbá és kevésbé sebezhetővé kell tenni.

A válság Közép- és Kelet-Európát is elérte és ebben a régióban ugyan nem alakult ki ingatlanbuborék, de a Nyugat-Európához képest kedvezőtlenebb pénzügyi piacokon erősen érezhető volt a válság hatása és a bankrendszerek segítségére szorultak (többek között

Ukrajnában, Lettorszában, Romániában és Magyarországon is). A külföldi bankok jelentős pozíciókat szereztek a régióban. Magyarországon a bankok tőkeállományának közel 2/3-a külföldi bankok tulajdonában van.

2.4 A gazdasági világválság hatásai a magyar bankrendszerre

2.4.1 A bankszektor jellegzetességei, a bankválság kialakulása és annak kezelése

A bankok a bankszektorra vonatkozó szigorúan szabályozott piacon működnek, a bankok alapítására, tulajdonosi körére, a működésének feltételeire törvényi előírások vonatkoznak. A szigorú feltételek közé tartozik az állami szabályozás, amely többek között azt hivatott biztosítani, hogy a pénz- és tőkepiacokat esetlegesen ért negatív behatásokat, megrázkódtatásokat megelőzzék, vagy tompítsák, a piaci externáliák hatásaira válaszlépéseket tudjanak tenni.

A bankrendszerem belül az intézmények szorosan összekapcsolódnak, ezért ha egy intézmény sérül, vagy fizetéképtelenné válik, az megrendítheti az egész rendszert, bankválság alakulhat ki, szélsőséges esetben bankpánik, amikor a betétesek megrohazzák a bankokat, hogy kivegyék a betéteiket. A bankközi pénzpiacok befagyhatnak, amely során a pénzforgalom és a pénzügyi közvetítés megbénulhat. Amikor szektoron belül ilyen fertőzés (toxicity) történik, akkor dominóhatásról beszélünk. A fertőzés azonban tovább terjedhet a szektoron kívülre is, ahogyan ez történt a 2008-as világválság során.

Az 1929/33-as gazdasági világválság óta a bajba jutott bankokat az állam gyakran közpénzek felhasználásával mentette meg (bail out). Az egyes államoknak a bankcsődök, bankválságok megoldásában, megsegítésében történő szerepvállalása gyakran generál vitát szakmai berkeken belül is. Az állami beavatkozás mértéke nem volt-e adott esetben túlzó, illetve egyáltalán szükséges volt-e a beavatkozás?

Az állami pénzekkel történő bankmentések a válság eszkalálódását is megelőzik, így a további társadalmi költségek megspórolhatóak.

2.4.2 A magyar bankrendszer helyzete a válságot megelőzően

A magyar bankszektorban a koncentráció foka az EU-ra jellemző átlaghoz közelített a válságot megelőzően. A 2. táblázatban a hazai bankszektort hasonlítjuk össze az uniós

átlaggal, valamint a hazánkhoz hasonló méretű (lélekszámú) néhány tagországgal a válság kirobbanását megelőző néhány évre lebontva. A koncentráció számításához a bankok mérlegfőösszegei kerültek figyelembe véve.

Az összehasonlítást a táblázatban először a Herfindhal-Hirschman-index (HHI-index) alapján végezzük el. A Herfindhal-Hirschman-index egy adott gazdasági szektoron belül a piacon lévő vállalatok piaci részesedésének a négyzetösszege. A HHI értéktartománya 10.000-tól (ez a monopólium esete) 0 határértékig (ez a tiszta piaci verseny esete) terjed. A mutató számításakor törekedni kell arra, hogy az adott szektor minden szereplője bekerüljön a számításba, azonban az alacsony piaci részarányú vállalatok adatainak kimaradása nem okoz kritikus hibát, nincsenek lényeges hatással a HHI-re. Az index matematikai háttere a következő:

Legyen n a piaci szereplők száma, és legyen r_1, r_2, \dots, r_n az egyes szereplők piaci részesedése. Akkor

$$\sum_{i=1}^n r_i = 1,$$

az átlagos piaci részesedés pedig

$$\frac{\sum_{i=1}^n r_i}{n} = \frac{1}{n}.$$

Tekintsük most az egyes r_i -k átlagtól való eltérésének négyzetét, $(r_i - 1/n)^2$ -et. Ez nyilván minden i -re nemnegatív, így

$$0 \leq \sum_{i=1}^n \left(r_i - \frac{1}{n}\right)^2$$

Mégpedig egyenlőség éppen akkor áll, ha $r_i = 1/n$ minden i -re.

Fejtsük ki most a jobb oldalt:

$$0 \leq \sum_{i=1}^n \left(r_i - \frac{1}{n}\right)^2 = \sum_{i=1}^n \left(r_i^2 + \frac{1}{n^2} - \frac{2r_i}{n}\right) = \sum_{i=1}^n r_i^2 + \sum_{i=1}^n \frac{1}{n^2} - \sum_{i=1}^n \frac{2r_i}{n}$$

A jobb oldalon álló három tag közül az első épp a HHI, a második n -szer $1/n^2$, azaz $1/n$, a

harmadik pedig $\sum_{i=1}^n r_i = 1$ -nek $a - 2/n$ -szerese. Tehát

$$0 \leq H_n + \frac{1}{n} - \frac{2}{n},$$

ahol H_n jelöli az n -résztevős piac Herfindhal-Hirschman-indexét, és így

$$H_n \geq \frac{1}{n},$$

ahol egyenlőség akkor és csak akkor áll, ha minden résztvevő piaci részesedése egyenlő.

A magyar Gazdasági Versenyhivatal 2004-ben megjelent tanulmánya közli az alkalmazott HHI értékeket, mely szerint a piaci koncentráció

- 1000 alatti értéknél alacsony szintűnek,
- 1000 és 1800 között mérsékeltnek,
- 1800 feletti értéknél magasnak

minősül. Ezt az értékelést használják a magyar bankközi piac koncentrációjának mérésére.

A már említett 2. táblázatban látható, hogy a magyar bankrendszer koncentrációja a válság felé haladva egyre jobban közelít az EU átlaghoz, azonban még így is alacsony fokúnak mondható.

Ország	Herfindhal–Hirschman-index (HHI)***			Az öt legnagyobb bank (C5) részesedése		
	2003	2005	2007	2003	2005	2007
<i>Magyarország</i>	783	795	839	52	53	54
Ausztria	557	560	527	44	45	43
Csehország	1187	1155	1100	66	66	66
Dánia	1114	1115	1120	67	66	64
Görögország	1130	1096	1096	67	66	68
Hollandia	1744	1796	1928	84	85	86
Portugália	1043	1154	1097	63	69	68
Svédország	760	845	934	54	57	61
Szlovákia	1191	1076	1082	68	68	68
<i>EU-27 átlaga</i>	<i>1145</i>	<i>1135</i>	<i>1102</i>	<i>54</i>	<i>59</i>	<i>59</i>
<i>GMU-13 átlaga</i>	<i>983</i>	<i>1029</i>	<i>1006</i>	<i>54</i>	<i>55</i>	<i>55</i>

3. táblázat: A bankpiaci koncentráció alakulása az EU-ban és néhány tagországban a válságot megelőzően

Forrás: Várhegyi (2010)

A szocialista rendszerben kiépített központosított bankrendszert követően az 1990-es években számos új bank lépett be a piacra, de az OTP dominanciája továbbra is megmaradt a szektorban, különösen a lakossági üzletágban (2006-ban közel 60%-os volt a részesedése). A 2000-es éveket nem az új belépések, hanem a fúziók és felvásárlások jellemezték, eszerint módosult a piaci szereplők összetétele.

A lakossági piacokon (folyószámla vezetés, betétek, hitelezés) a piacvezető árazása a domináns, a többi szereplő ehhez igazodik. A jövedelmezés szempontjából azonban a piacvezető bank abból a szempontból is előnyt élvez, hogy a bevételeiből kisebb arányban és mennyiségben szükséges fejlesztésekbe investálni a piacokon, ellentétben versenytársaival szemben. A kétezres évek első felében végzett rugalmassági számítások szerint a lakossági piacokat oligopolisztikus árazás jellemezte (Várhegyi, 2010). A fogyasztói hitelek (folyószámlahitel, áruhitel, személyi kölcsön) területén alacsony volt a verseny a 2004-2005. években (Várhegyi, 2010). Az áron alapuló verseny helyett a nem ár alapú verseny (nonprice competition) jellemezte a hazai bankrendszert. Ennek keretén belül a lakossági hitelpiacot hálózatfejlesztéssel, marketingtevékenységgel és az értékesítési csatornák bővítésével célozták meg.

A 2000-es évek második felében a forintalapú jelzáloghitelezést felváltotta a devizahitelezés. A hitelnyújtás kockázatosabb feltételek mellett történt a hazai bankok által, növekedett a hitel/fedezeti arány (loan to value, LTV) és a törlesztés/jövedelem arány. A hazai bankok a magasabb kockázati alapú hitelexpanzió mellett kiemelkedő jövedelmezőséget értek el.

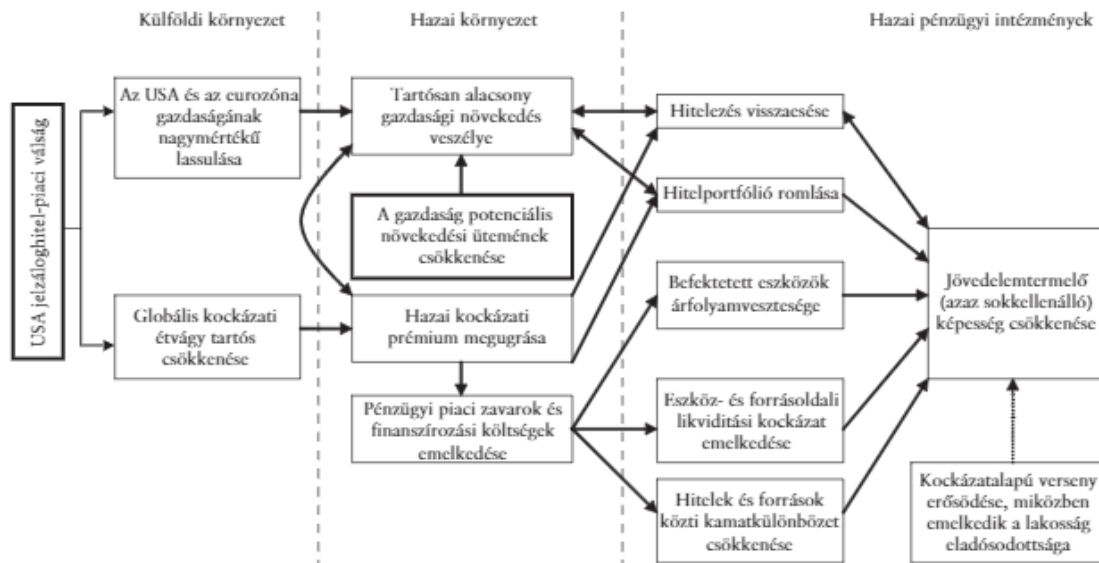
2.4.3 A kiobbant gazdasági válság jelei és annak első hatásai a hazai bankrendszerre

A válság kirobbanásakor az európai Unióban az eurózóna országainak az amerikai jelzáloghitel-piacca szembeni kitétsége 200 milliárd euró volt, amely a hosszú lejáratú értékpapír befektetések kevesebb, mint 2 százalékát jelentette. A 200 milliárd euróból 117 milliárd euró államilag támogatott jelzáloghitel intézmény által kibocsátott értékpapír volt, amely mögött nem volt subprime kitétség.

A válság kitörését megelőzően a Magyarországon működő bankok bevételei jellemzően a hagyományos pénzügyi műveletekből származtak, a spekulatív ügyletek nem terjedtek el jelentősen a kelet-közép európai régióban, azok a strukturált pénzügyi termékek, amelyek járványszerűen végig fertőzték a világot, a magyar piacon nem voltak számottevőek.

A gazdasági világválság okai között szereplő értékpapírosítási tevékenység során jelentős mennyiségű és alulárzott kockázat árasztotta el a globális pénzpiacot. Az amerikai és az európai bankok veszteségeket könyveltek el, drágultak a forrásköltségek és szűkültek a források. Bár a magyar bankrendszernek nem volt közvetlen kitétsége az amerikai jelzáloghitel-piachoz kötődő termékekben, de a kockázati prémium globális szinten történő emelkedése miatt az itthoni bankok finanszírozási költségei is növekedtek.

Az USA jelzáloghitel-piaci válság hatására tovább gyűrűződő kockázatok alakulását mutatja a 13. ábra, amelyben a vastag kerettel a kockázatok kiinduló okai kerültek kijelölésre.

13. ábra: Pénzügyi stabilitási kockázati térkép

Forrás: MNB (2008)

A globális piaci likviditási kockázatok megnövekedése a hazai bankokat leginkább abban érintette, hogy a külföldi bankközi és tőkepiaci források megdrágultak és kevésbé voltak hozzáférhetőek. A külföldi források hozzáférhetőségének szűkülése ezáltal az új hitelek nyújtását vetheti vissza.

A finanszírozási feltételek gyökeres változását hozta az USA negyedik legnagyobb befektetési bankjának, a Lehman Brothers banknak a csődjét követő bizalmi válság, amely a világ teljes pénzügyi piacára hatással volt. A bizalmatlanságra és a bizonytalanságra az adott okot, hogy a piaci szereplők nem tudhatták, melyik banknál vannak azok a „mérgezett” papírok, amelyek a válság kirobbanásában szerepet játszottak és értéküket veszítették, ezért az addig megbízható bankoknak sem mertek hitelt nyújtani a bankközi piacokon. A Lehman Brothers esete után pedig már abban sem bízhattak, hogy amennyiben egy bank bajba jut, akkor annak az állam mindenképpen mentőövet biztosít.

Ahogy a fentiekből látjuk, Magyarországnak sem a válság kirobbanásában, sem annak továbbgyűrűzésében nem volt szerepe, mégis a válság az ország gazdaságának nyitottsága és sérülékenysége miatt erősen sújtotta azt.

Gazdaságunk sérülékenységéhez nagymértékben hozzájárult a 2001-2006 közötti időszakra jellemző fogyasztásöztönző gazdaságpolitikából eredő hitelezési expanzió.

A gazdasági világválság hatása Magyarországon elsőként a bankszektorban volt észlelhető és a bankközi piacokon fellépő likviditási krízisben nyilvánult meg. A magyar bankok legtöbbje mögött erős, nyugat-európai anyabankok álltak, azonban a krízis azokat is nehezen érintette. A bankközi hitelezés erősítése céljából 2008 októberében európai megállapodás jött létre, amely az euróövezetben működő bankok egymás közötti hitelei számára teremtett garanciát, azonban azt nem terjesztették ki a kelet-európai leánybankoknak nyújtott hitelekre. Ezáltal nem csak kimaradtunk a rendszerből, hanem még a korábbinál is kedvezőtlenebb helyzetbe kerültünk amiatt, mert a megállapodás szerint az a bank, amely az EU-garanciával nem védett bankoknak nyújt hitelt, az a saját besorolását rontja. A megállapodást később kiterjesztették az eurózónán kívüli országokra is. Ezt követően a nyugat-európai anyabankok tőkeemeléssel, valamint a profit visszaforgatásával erősítették meg magyarországi leánybankjaikat.

A válság kirobbanásakor a hitelminősítők a gazdaság sérülékenységét erősnek minősítették Magyarországon, így a befektetők részéről az aggodalom és pánik jobban érintette országunkat, mint más régiós országokat. A válság hatására a hitelezés szigorítása mélyítette a recessziót és mindeközben a gazdaság hanyatlása tovább csökkentette a bankok hitelezőképességét és hajlandóságát, amely még tovább mélyítette a gazdaság hanyatlását. Ezt a problémát első lépésben válságkezelő állami beavatkozásokkal próbálták kezelni, amelynek keretén belül az ország IMF hitelt vett fel 15,7 milliárd dollár nagygú készenléti hitel formájában. A hitel fejében gazdasági megszorításokat kellett vállalnia a kormánzatnak, ami az országon belül politikai feszültséget szított, az emiatt a hitelminősítők és a befektetők körében kialakult aggodalom miatt pedig megdrágult a finanszírozás, emelkedtek a banki forrásköltségek. A 3. táblázat adataiban megfigyelhetjük, hogy a hazai bankok kamatkidadásai a válságot követően jelentősen megnövekedtek (15,2%-kal). A hitelezési kockázatok miatt a céltartalék képzés is jelentősen megnövekedett, hozzájárulva az adózás előtti eredmény csökkenéséhez.

Megnevezés	Milliárd forint			Éves százalékos változás	
	2008. év	2009. év	2010. I. félév	2009. dec.	2010. jún.
Kamateredmény	714	756	817	5,9%	11,1%
Kamatbevétel	2 197	2 464	2 296	12,2%	-3,0%
Kamatkiadás	1 483	1 708	1 479	15,2%	-9,3%
Nemkamat-eredmény	339	542	460	59,9%	5,0%
Értékvesztés és céltartalék-változás	144	443	579	207,1%	51,1%
Működési költség	642	588	458	-8,4%	-6,6%
Adózás előtti eredmény	281	246	216	-12,5%	-19,0%

4. táblázat: A válság hatása a magyar bankszektor főbb eredménytényezőire (2008-2010/06)

Forrás: Várhegyi (2011)

A bankok a válság kezelésére költségcsökkentést határoztak el, melynek eszközei közé tartozott dolgozóik létszámleépítése és a fiókhálózatok csökkentése, fiókok bezárása.

A magyar bankszektor jövedelmezőségének (ROA, ROE) nemzetközi összehasonlításban történő vizsgálata során elmondható, hogy a válság kitörését követően Romániához képest jobban, Csehországhoz képest viszont kevésbé jól alakult (ld. 4. táblázat).

Megnevezés	2007	2008	2009	2010. I. félév
ROA				
Euróövezet*	1,17	0,15	0,44	1,03
Ausztria	0,53	0,18	0,00	0,29
Belgium	0,40	-1,30	-0,10	n. a.
Hollandia	n. a.	-0,80	-0,04	0,19
Portugália	0,81	0,66	0,62	0,54
Magyarország	1,49	0,91	0,75	0,67
Csehország	1,33	1,16	1,16	1,51
Románia	1,44**	1,56	0,25	-0,15
ROE				
Euróövezet	12,3	1,7	3,9	9,4
Ausztria	8,2	3,0	0,1	4,1
Belgium	13,2	-36,5	-2,6	n. a.
Hollandia	n. a.	-19,5	-0,9	4,8
Portugália	12,6	11,0	9,6	8,6
Magyarország	16,5	13,3	6,3	4,6
Csehország***	25,4	21,7	25,8	23,4
Románia	15,8**	17,0	2,9	-1,6

Megjegyzés:

* Nagy komplex bankcsoportok súlyozott átlaga. A ROA itt a kockázattal súlyozott eszközökre (RWA) vetítve.

** 2008. I. félév.

*** Alapvető tőkére (Tier 1) vetítve.

5. táblázat: A jövedelmezőség alakulása néhány európai bankszektorban (2008-2010/06)

Forrás: Várhegyi (2011)

2.5 A 2008-as gazdasági világválság hatására szigorodó bankszabályozás az Európai Unió bankrendszerében

2.5.1 Szigorodó bankszabályozás és bankfelügyelet

A válság kirobbanását követően az Európai Unión belül a bankrendszerek működésének biztonságosabbá tétele és a hasonló válságok megelőzése céljából jelentős jogszabályi változások történtek.

„A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) célja olyan standardok és ajánlások kidolgozása, amelyeket az egyes EU tagállamok a saját

jogrendszerükbe beépítve elősegítik a honi bankok prudens működését. A BCBS a válság kezelésével kapcsolatban 2010-ben nyilvánosságra hozta a Bázeli III. szabályozócsomagot, amely szigorításokat tartalmaz a többi között a bankok tőkekövetelményére, a bankok prudenciális működésére és az egységes bankfelügyeletre vonatkozóan. A korábbi csomagok (Bázeli I. és Bázeli II.) által előírt módosításokat a tagállamok beillesztették a saját jogrendszerükbe, ám a piaci sajátosságaiknak köszönhetően az egyes országok felügyeleti gyakorlata és hatásköre között lényeges eltérések mutatkoztak, amelyek így a rendszert átláthatatlanná tették, amely tény a válság kialakulásában szerepet játszott. A válság okainak elemzése során korán világossá vált, hogy a válság kialakulásához jelentős mértékben hozzájárultak a pénzügyi felügyeleti rendszer hibái és hiányosságai. A pénzügyi és banki tevékenységek globalizálódása miatt már évtizedekkel ezelőtt felmerült az egységes nemzetközi bankszabályozás kérdése, amely kérdés azonban csak a 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően kapott igazán hangsúlyt.

A válságot megelőzően 2002-től az uniós szabályozásra a Lámfalussy-eljárást alkalmazták, amely során egy négy szintű rendszer alapján történt a szabályozás (Tajti, 2011):

I.szint: az Európai Parlament és az ECOFIN (Council of Economics and Finance Ministers of the European Union - Európai Unió Gazdasági és Pénzügyminisztereinek Tanácsa) együttdöntési eljárása;

II.szint: a tagállamok és az Európai Bizottság által hozott végrehajtási szabályok;

III.szint: szigorú felügyeleti együttműködés;

IV.szint: az Európai Bizottság intézkedései a szabályok tagállami megfelelő végrehajtása érdekében.

A válság kirobbanását követően a bankok likviditását és működését biztosítani kellett. A bankkonszolidáció keretén belül a bankmentő csomagokat a nemzeti kormányok nyújtották a hazai bankoknak, a bankválság továbbgyűrűződésének és az újabb válságok megelőzése céljából azonban nemzetközi összefogás vált szükségessé.

A válságot megelőzően a bankszabályozás jellemzően mikroprudenciális szinten működött. A bankok a saját, egyedi kockázataikat próbálták csökkenteni és szabályozni. Ebben a formában a banki kockázatkezelés célja a külső kockázatok időben történő beazonosítása volt és a megfelelő gyakorlat kialakítása arra, hogy a bankok ezekre a kockázatokra gyors

és hatékony válaszlépésekkel tudjanak reagálni szükség esetén. 2008-at megelőzően a nemzetközi szabályozó szervezetek a hatékonyan működő pénzügyi piacok feltételezéséből indultak ki és a bankszabályozásban az átláthatóság és a hatékony kockázatkezelés kapott hangsúlyt. Az 1990-es évek végének pénzügyi válságai (ázsiai válság, orosz válság) voltak azok az események, amelyek során felmerült a pénzügyi rendszer egészének stabilitását célzó szabályozás kérdése, de igazán a 2008-as pénzügyi válság kirobbanása hozta magával az eddigi szabályozási folyamatok felülvizsgálatának igényét. Az új szabályozás során a banki egyedi kockázatkezelés mellett kiemelkedő hangsúlyt kapott a rendszerkockázatok szabályozása.”(Füstös, 2015b)

”Az egyedi banki kockázatok a bankok számára külső kockázatot jelentenek, a rendszerszintű kockázatok pedig endogén kockázatként jelennek meg a bankok számára. A bankok egyedi kockázatának a szabályozásakor arra törekednek, hogy a külső kockázatokkal szemben megfelelően védettek legyenek, a kockázatokat időben be tudják azonosítani és a megfelelő válaszlépéseket gyorsan és hatékonyan képesek legyenek megtenni annak érdekében, hogy a betétesek pénze, vagyona biztonságban legyen. Ezek az egyedi szabályozások azonban a bankszektor egészére nincsenek hatással, azt nem védik meg. A rendszerszintű kockázatok esetén a bankok kockázatkezelési gyakorlata a teljes pénzügyi rendszerre és ezen keresztül a gazdaságra is hatással van.

A makroprudenciális szabályozás két fontos fejezete a rendszerkockázati szempontból fontos intézmények körének meghatározása és a bankok harmonizált tevékenységének endogén kockázatainak kézbe tartása. Az első pont alapján meghatározásra kerülnek azok a piaci szereplők, amelyek „túl nagyok ahhoz, hogy csődbe jussanak” (too big to fail), azaz ezeknek a bankoknak a csődje komoly károkat okozhat a gazdaság egészének, és ennek elkerülése céljából az állam megsegíti ezeket a pénzügyi intézeteket, nem hagyja csődbe menni, ezeket nevezzük rendszerkockázati szempontból fontos intézményeknek. A globális gazdaságot tekintve a rendszerkockázati szempontból fontosnak számító bankok körének meghatározására a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság egy indikátoralapú meghatározást dolgozott ki. A mutatószámok alapján a Bizottság ezeket a kiemelt bankokat öt kategóriába sorolta be rendszerkockázati hatásuk alapján. Az egyes kategóriákban 1 százalék, 1,5 százalék, 2 százalék, 2,5 százalék és 3,5 százalék többlettőke-követelményt írtak elő annak érdekében, hogy növeljék ezeknek a bankoknak a kockázatviselő képességüket, illetve hogy így csökkentsék a csődvalószínűségüket. A többlettőke-követelményt előíró szabályozás 2016 és 2019 között fokozatosan került bevezetésre és a kategóriába történő besorolásokat

rendszeresen felülvizsgálják. Az Európai Unió meghatározta azoknak a bankoknak a körét az EU-n belül, amelyek rendszerkockázati szempontból fontosak és ezt a 71 bankot külön figyelemmel kíséri. A magyar bankok közül az OTP került a mintába, a Magyarországon működő külföldi tulajdonú bankokat az anyabankjaikon keresztül vizsgálják.

A hitelezéssel kapcsolatban az endogén kockázatok kezelésére irányuló eszközök például a hitelfelvevők eladósodottságának mértékére vonatkozó előírások, vagy a hitelezés korlátozása. A likviditáshoz kapcsolódó eszközök körébe tartozik a likviditástartási kötelezettség, vagy a nyitott pozíciós limitek. A tőkekövetelményekkel kapcsolatos eszközök a tartalékképzési kötelezettség, illetve az osztalékfizetési korlátozások. Ezeket az eszközöket eddig is alkalmazták a bankok, de a válság során ezek nem minden esetben bizonyultak megfelelően erősnek.

A válság rámutatott arra, hogy a jelenlegi prociklikus szabályozás nem megfelelő és a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság ajánlása szerint a szabályozásba legyenek beépítve anticiklikus (ciklusokon átívelő szemléletű, előre tekintő) elemek is. A bankszámviteli gyakorlat jelenleg az, hogy az adózás előtti tartalékképzés (értékvesztés elszámolás, céltartalék képzés) csak a már kialakult veszteségekre lehetséges. Ezzel szemben a javasolt anticiklikus tartalékképzés során már az adott időpontban látszó veszteségekre is lehetne képezni céltartalékot, illetve lehetne elszámolni értékvesztést, amely elszámolások jelenleg ellentmondanak a Nemzetközi Számviteli Standardoknak.

Az anticiklikus tőketartalékok kialakítása során a gazdasági fellendülés időszakában a bankok olyan tőketartalékot képeznek, amelyek egy recesszió ideje alatt felhasználható. A Bazel III. szabályozási csomag kétféle anticiklikus tőketartalék bevezetését irányozza elő. Az egyik tartalék a tőkemegőrzési tartalék. Ezen előírás alapján a bankok a kedvező működési feltételek mellett annyi többlettőkét halmoznak fel a minimálisan előírt tőkekövetelmény felett, hogy egy esetleges válság idején ennek felhasználásával képesek legyenek a többletkockázatok fedezésére. A szabályozási csomag alapján a tőkemegőrzési többlet a kockázattal súlyozott eszközérték 2,5 százaléka.

A másik anticiklikus tőketartalék a nemzeti hatáskörben előírható tőketartalék képzési kötelezettség. Ezt a tőketartalékot csak abban az esetben kell képezniük a bankoknak, ha a saját honi szabályozóhatóságuk azt előírja. A nemzeti hatáskörben előírt ilyenfajta tartalék a hazai gazdaság erősítését, stabilitását szolgálhatja olyan esetekben, ha például egy országban túl nagy mértékű a hitelexpanzió és ez túlzott mértékű kockázatot rejt magában.

A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság kiadott egy útmutatót, amely azt tartalmazza, hogy mikor, milyen feltételek megjelenése, illetve megléte mellett javasolt ennek az anticiklikus tőketartaléknak a bevezetése.

A gazdasági világválságot megelőzően a kedvező gazdasági helyzetben a bankok magas kockázat mellett adtak könnyen elérhető hiteleket. A válság kirobbanását követően számos országban bevezetésre kerültek a hitelfedezeti arányra és a hiteltörlesztés/jövedelem arányra vonatkozó szabályok, illetve azok szigorítása történt.

A válság szükségessé tette a makroprudenciális felügyelet intézményrendszerének kialakítását. A pénzügyi felügyeleteknek nem csak mikroprudenciális, hanem makroprudenciális kockázatokat is felügyelni kell. Ennek erősítése céljából alakult át a Pénzügyi Stabilitási Fórum, amely kiszélesített mandátummal Pénzügyi Stabilitási Tanács néven működik tovább, melynek feladata a globális pénzügyi rendszer kockázatainak beazonosítása, elemzése és szükség esetén javaslattevés azok kezelésére.

A válság hatására a Lámfalussy-folyamat alapján működő pénzügyi felügyelet jelentősen átalakult az Európai Unióban. A válság előtt fennálló struktúra hatékonyan működött az EU pénzügyi szabályozási és felügyeleti szerepét tekintve, azonban makroprudenciális szinten hiányosságokat mutatott. A korábbi szabályozási forma keretén belül keretjogszabályokat, végrehajtási rendelkezéseket dolgoztak ki az uniós bizottságok és emellett nagy teret biztosítottak az egyes nemzeti szabályozóknak, amely eredményeként a tagországok szabályozó gyakorlatában és a felügyeleti szerveik jogosultságaiban jelentős eltérések mutatkoztak. 2008-ban ezért az Európai Unióban létrehoztak egy magas szintű, független bizottságot, amelynek feladata a pénzügyi piacok és intézmények szabályozási és felügyeleti folyamatának megszilárdítása annak érdekében, hogy az EU egységes, stabilabb és a válságokkal szemben ellenállóbb legyen. „[Füstös, 2015a]

„Az egységesülő bankszabályozással a rendszerszintű kockázatok könnyebben és gyorsabban beazonosíthatóak és felügyelhetőek, valamint fontos szempont az is, hogy az Európai Unióban működő bankok hasonló feltételek mellett működhetnek és versenyezhetnek egymással.

Az Európai Unióban a válság kirobbanásáig a nemzeti szabályozó hatóságok szintjén történt a bankszabályozás. Tekintettel azonban a tagállamok nemzeti sajátosságaira, ezek a szabályozási formák és megnyilvánulások jelentős eltéréseket mutattak. A másik szint az

EU direktívákon alapuló szint, amely direktívák átvétele és azoknak a tagállamok jogrendszerébe történő implementálása kötelező érvénnyel. A direktívákat azonban minden tagállam a saját országára vonatkozó sajátosságaira való tekintettel veszi át, amely alkalmazás így szintén eltéréseket mutat az EU különböző tagországai között. A válság kezelése során az Európai Unió egyik célja az, hogy makroszinten a szabályozás egységes legyen, ennek elősegítése céljából készült el az egységes szabványkönyv (Single Rulebook), amely ténylegesen egységes szabályozást ír elő az uniós tagállamok részére.

Az egységes szabványkönyvnek két szabályozási forrása van. Ide tartoznak egyrészt az EU által kibocsátott direktívák, melyeket minden tagállamnak változtatások nélkül alkalmazniuk kell. A másik forrás az Európai Bank Hatóság által kiadott sztenderdek, amelyeket a tagállamok szintén módosítások nélkül építenek be jogrendszerükbe.”(Füstös, 2015b)

2.5.2 Bázel I., az első szabályozócsomag

„A banki tevékenységek globalizálódása során egyre inkább felmerül az igény a hitelintézetek egységes szabályozása és felügyelete iránt, az eltérő nemzeti szabályozások közelítése, valamint közös irányelvek, jogszabályok alkalmazásával. Az egyes államok hazai szabályozásának és gyakorlatának különbözősége megnehezíti a hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások tevékenységéről a megfelelő kép kialakítását, az eredmények mérését, a prudens működés biztosítását és a hatékony felügyeletet. Az egységes nemzetközi bankszabályozás első eklatáns megnyilvánulása az 1988-ban kiadott Bázel I. szabályozócsomag volt. Az első egységes csomag elfogadását követően hamar világossá vált, hogy módosítások, illetve további szabályozások szükségesek, és később a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság is jelentős változtatásokat, illetve szigorításokat indukált, amelyek eredményeként újabb szabályozócsomagok kerültek kidolgozásra és bevezetésre.”(Füstös,2016)

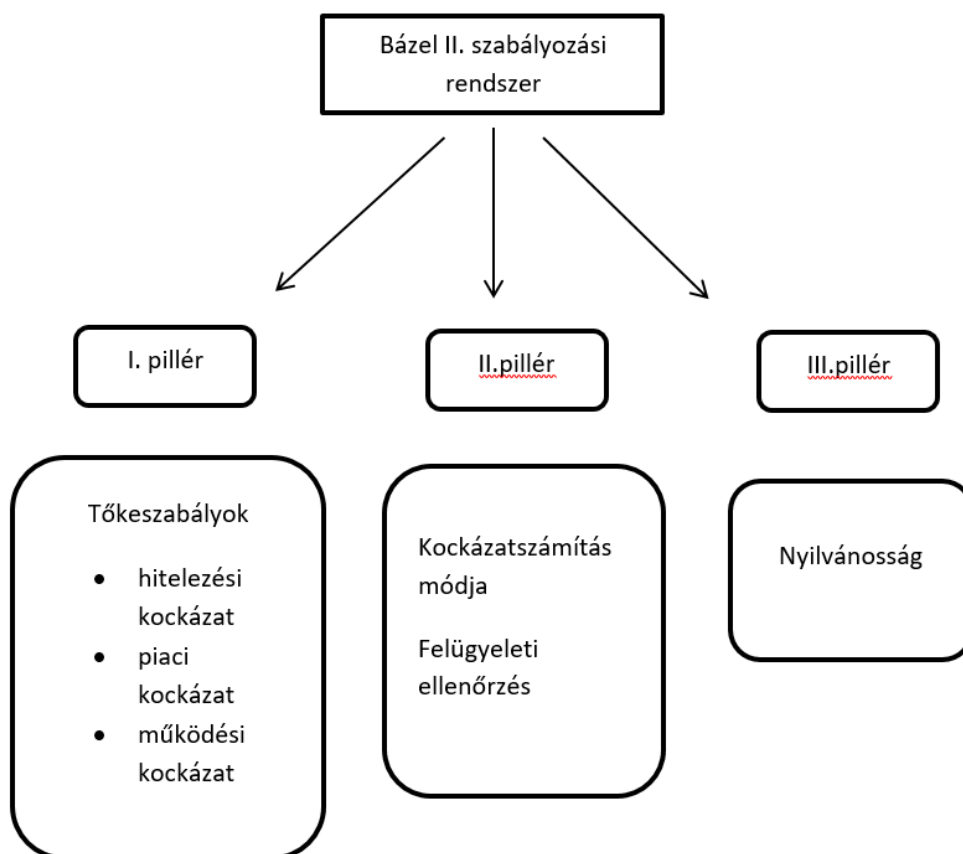
A Bázei Bankfelügyeleti Bizottságot (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) 1975-ben azzal a céllal hozták létre, hogy versenysemleges szabályozási környezetet alakítson ki olyan standardok és ajánlások kidolgozásával, amelyeket az alkalmazó országok beépítenek a saját jogrendszerükbe. A Bázei Bankfelügyeleti Bizottságban kezdetben a G10

országok jegybankelnökei vettek részt.³ Az első Bázeli Egyezményt (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, Bazel I.) 1988-ban adták ki, amelynek célja a bankrendszer hosszú távú fizetőképességének, stabilitásának és prudenciális működésének biztosítása volt. A szabályozócsomag a bankokra egységesen 8%-os tőke megfelelési ráta követelményt írt elő a hitelkockázat vonatkozásában, továbbá azt is előírta, hogy a tőkének legalább a felét alapvető tőkeelemeknek (jegyzett tőke, tőketartalék, eredménytartalék, általános tartalék és mérleg szerinti eredmény) kell képezniük. A piaci kockázat és a működési kockázat szabályozása ekkor még nem került terítékre. Az első egyezményhez közel száz ország csatlakozott. Az 1988-as csomag ajánlásait azonban többször felül kellett vizsgálni, mert a szabályozócsomag meglehetősen merev szabályozást alkalmazott és nem volt tekintettel sem az azt elfogadó országok, sem az azokban működő bankok egyedi jellegzetességeire. Ez a módosított csomag szigorúbb előírásokat foglalt magában a korábbiakhoz képest, ugyanakkor lehetővé tette az egyes intézmények számára a tevékenységükhöz legjobban illeszkedő kockázatkezelési módszerek alkalmazását. A hitelintézetek belső minősítésen alapuló szabályozórendszerük használatával maguk határozhatták meg hitelkockázati tőkekövetelményüket.

2.5.3 Bazel II.

„2004-ben publikálták a Bazel II. szabályozócsomagot, amely egy rugalmasabb, három pilléren nyugvó szabályozási rendszer.

³ A G10 a következő országokat foglalta magában: USA, Egyesült Királyság, NSZK, Olaszország, Franciaország, Belgium, Hollandia, Svédország, Kanada és Japán

14.ábra: Bázel II. szabályozási rendszer

Forrás: saját szerkesztés (Füstös,2016)

Az első pillért az új tőkeszabályok alkotják. Ebben a körben a legfontosabb változást az jelentette, hogy a szabályozandó kockázati faktorok közé beemelésre került a működési kockázat és a piaci kockázat. A hitelezési kockázat mellett már ezekkel a tényezőkkel is számolniuk kell a bankoknak, segítve azok transzparens működését.

A működési kockázat a belső folyamatok, a rendszerek hibájából, nem megfelelő működéséből, vagy valamely külső esemény hatására adódhatnak, amelyek veszteséget okozhatnak. A Bázel II. alapján ennek kezelése 3 módon történhet, az alapmutatóra épülő (BIA) rendszerben, a sztenderd módszer alapján (SA és ASA), illetve a legfejlettebb, az AMA (Advanced Measurement Approach) módszer szerint. Az első módszer alapján az átlagos jövedelem 10-20 %-a a tőkekövetelmény. A második, sztenderd módszer alapján a portfóliót 8 üzletágra bontják és üzletáganként határozzák meg a tőkekövetelményt, amely 12-18% között mozog. (Az üzletágak a következők: vállalati pénzügyek, kereskedelmi és értékesítési tevékenység, fizetési és elszámolási tevékenység, pénzügyi szolgáltatás

közvetítés, kereskedelmi banki tevékenység, lakossági banki tevékenység, lakossági közvetítő tevékenység, és vagyonkezelés.) Az AMA módszer kulcselemei a belső adatok, a külső adatok, a scenárió elemzések és a környezetet jellemző tényezők.

A piaci kockázatot a pénzügyi eszközökből eredő veszteség jelenti, amely a piaci változásból ered. Ide sorolhatóak a kamat-, devizaárfolyam-, értékpapír árfolyam és az áruk árfolyamának változásaiból eredő kockázatok. A piaci kockázatnak a mérési elve a „mark to market”, napi értékelésű rendszer, a VAR (value at risk) modell alapján.

A Bázeli II. második pillére a felügyeleti ellenőrzés. A felügyeleti ellenőrzés keretén belül nem csak azt szükséges ellenőrizni, hogy a bank az előírásoknak megfelelően működik-e, rendelkezik-e a megfelelő tőkeallokációval, hanem fontos felügyeleti feladat az is, hogy szükség esetén a leggyorsabban és leghatékonyabban fel tudjon lépni a felügyeleti szerv a hibák javítása, valamint a hiányosságok kiküszöbölése érdekében (Mérő, P 2013). Az első pillérben említett kockázatokon kívül felmerülő egyéb kockázatokat a második pillér szabályozza.

A második pillér alapján minden intézménynek rendelkeznie kell egy belső eljárási renddel, amely értékeli a kockázati profiljához illeszkedő tőkemegfelelést. A bankoknak alkalmazniuk kell a tőkemegfelelés belső értékelési eljárását (Internal Capital Adequacy Assessment Process, ICCAP), amelynek keretén belül megvalósul a folyamatos vezetői ellenőrzés, monitoring, riporting és a belső ellenőrzési mechanizmusok. Az ICAAP kidolgozása és alkalmazása az intézmény felelőssége, a módszernek jól kidolgozottnak és dokumentáltnak kell lennie. Az ICAAP mellett a másik eljárás a SREP (Supervisory Review and Evaluation Process), a felügyeleti felülvizsgálati és értékelési eljárás, amely során megállapítják a bank kockázati profilját. A felügyelet megvizsgálja, hogy a szavatoló tőke mértéke elégséges-e az adott pénzügyi intézet esetében. A szabályozásban fontos szerep jut a bank és a felügyelet között történő együttműködésnek, amelyet a szakirodalomban az „ICAAP-SREP párbeszédnek” neveznek, azaz ezeknek a módszereknek összehangoltan kell működniük.

A Bázeli II. harmadik pillére a nyilvánosság biztosítását, a meglévő aszimmetria hatékony kiegyensúlyozását célozza meg. A bankoknak nyilvánosságra kell hozniuk a tőkeszerkezetüket, a tőkével való ellátottságukat, valamint a kockázatkezeléssel kapcsolatos adataikat, mutatóikat. A nyilvánosságra hozott adatok alapján a befektetők, az ügyfelek képet kapnak a bankok helyzetéről és a kialakított kép alapján hozzák meg döntéseiket és

alakítják ki bizalmukat az adott intézmény iránt. A felügyeleti szervnek feladatai közé tartozik annak biztosítása, hogy ezek a nyilvánosságra hozott adatok a valóságnak megfeleljenek és a törvényi, rendeleti előírásoknak megfelelő formában és időben kerüljenek publikálásra. Amennyiben ezek bármelyikében késedelem vagy eltérés mutatkozik, úgy a felügyelet beavatkozik. A közzétett információk között különbséget teszünk a „core” (alap) és a „supplementary” (kiegészítő) közzétételek között. Az alap közzétételek minden intézményre egyformán kötelezőek, a kiegészítő információkat pedig a kockázati kitettség függvényében kell közzétenni. „ (Füstös, 2016)

2.5.4 Bázel III.

„A 2008-ban kitört gazdasági válság hatására a Bázei Bankfelügyeleti Bizottság döntést hozott a Bázel III. szabályozó csomag megalkotásáról, melyet 2010 novemberében fogadtak el. A gazdasági válság kitörése kapcsán feltárt piaci kudarcok kiküszöbölése érdekében egyrészt makroprudenciális szinten váltak szükségessé a reformok, másrészt mikroprudenciális szinten kellett az egyes bankok gazdasági sokkokkal szembeni ellenálló képességét kialakítani, illetve megerősíteni. A Bázel III. során szigorodtak a tőkekövetelmények. A prociklikus szabályozás mellett megjelent az anticiklikus tőketartalék képzésének gondolata és megvalósításának követelménye. Az anticiklikus, azaz ciklusokon átívelő tartalékképzés során a bankok a kedvező működésük során olyan többlettartalékot képeznek, amely felhasználható egy esetleges recesszió, illetve válság esetén. Így tehát a bankok többlettartalékot (puffert) képeznek gazdasági konjunktúra esetén, amelyet egy esetleges recesszió idején felhasználhatnak a veszteségek fedezetére.” (Füstös,2016)

A bankoknak a teljes kockázati kitettsége 2,5%-ának megfelelő tőkefenntartási puffert kell képezniük az elsődleges alapvető tőkeelemekből. Amennyiben ezt egy bank nem tudja teljesíteni, úgy korlátoznia kell, vagy megszüntetni az osztalékok, illetve a prémiumok kifizetését.

A tőkefenntartási puffer mellett a Bázel III. új követelményként bevezette az anticiklikus tőkepuffert, amely ellensúlyozza a gazdasági ciklusnak a banki hitelezésre gyakorolt hatását. Azokban az években, amikor a gazdasági körülmények kedvezőek, akkor további elsődleges alapvető tőkét kell a bankoknak tartalékolniuk, hogy ezt a tartalékot tudják felhasználni később, szükség esetén a megfelelő működésük biztosítása érdekében kedvezőtlen gazdasági körülmények között.

„A direktívában foglalt követelmények fokozatosan kerülnek bevezetésre, a hitelintézeteknek megfelelő időtartam áll rendelkezésükre, hogy felkészüljenek a szigorúbb előírások teljesítésére. A direktíva 2013-ban lépett hatályba. A joganyag nemzeti hatáskörbe történő helyezését az Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelete szabályozza.”(Füstös,2016)

A fentiekén kívül a tagállamok előírhatják, hogy a hitelintézetek rendszerkockázati tőkepuffert is képezzenek a pénzügyi piacokon esetlegesen felmerülő zavarok, válság kezelésére. A tagországok 1-5%-ig írhatnak elő tőkepuffer rátát, az ennél magasabb rátát előzetesen az Európai Bizottság által engedélyezni szükséges.

A globálisan rendszerszinten jelentős intézmények közé sorolt hitelintézeteknek további tőkepuffert szükséges képezniük. Az, hogy mely bankok tartoznak ezen intézmények közé, azt az EU szigorúan leszabályozta és a kritériumok között szerepel az adott bank mérete, a határokon átnyúló tevékenysége és a pénzügyi rendszerrel történő összekapcsolódása.

A Bázel III. nem csupán a tőkekövetelményekkel, likviditással és kockázatkezeléssel kapcsolatban léptetett hatályba újabb jogszabályokat, hanem rendelkezett a hitelintézetek irányításáról és átláthatóságáról, valamint a bankárok javadalmazásáról is. Az átláthatóság növelése céljából a bankoknak 2014. január 1-től kötelességük nyilvánosságra hozniuk a foglalkoztatottak létszámát és a nettó árbevételüket. A bankárok javadalmazása során a prémiumok nagyságával kapcsolatban szigorúan előírásokat tartalmaz a szabályozócsomag, a korlátozásokat azért vezették be, hogy visszaszorítsák a bankárok túlott mértékű kockázatvállalását.

2.5.5 Implementáció

A Bázei Bizottság javaslatait direktívák formájában vezették be az Európai Unióban olyan módosításokkal, amelyeket az Unió sajátosságainak figyelembevételével alakítottak ki.

Az első javaslat, amelyet 1988-ban adott ki a Bizottság, 1989-ben lépett hatályba az EU-ban. Magyarországon a pénzügyintézetekről szóló 1991. évi LXIX. törvényben jelent meg először a Bázel I. által előírt 8%-os tőkemegfelelési mutató. A piaci kockázat beépítése a BCBS módosított ajánlásának kiadását megelőzve 1993-ban megtörtént az EU-ban, az első Capital Adequacy Directive (CAD) bevezetésével. A CAD2 1998 óta biztosítja az uniós pénzügyintézetek számára a Value at Risk modellek használatát a piaci kockázat mérésére. A

CAD3 bevezetése 2007-ben történt a Bázeli II.-ben foglaltak implementálása céljából. A CAD3 direktíva az Európai Parlament és az Európai Tanács által létrehozott direktíva, amely törvényi erővel bír és minden tagállamra kötelező érvényű. Magyarországon 2008. január 1-én léptek hatályba a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt.) és a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.) ez irányú módosításai, de a követelmények változásával kapcsolatban módosult a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 1999. évi CXXIV. törvény is, valamint számos kormányrendelet is hatályba lépett (196/2007., 200/2007., 234/2007., 244/2000., 381/2007.).

A hitelintézetek és befektetési vállalkozások tőkekövetelmény szabályozását tartalmazó kapcsolódó direktívák a CRD (Capital Requirement Directive) és a 2006/48/EC, valamint a 2006/49/EC. A CRD lényegi eleme a tőkeszabályozás, a kockázatok felmérése, valamint a hitelintézetek kockázaterzékenységének előmozdítása. A kockázatalapú felügyeleti rendszer biztosítása céljából a hitelintézetekkel szemben azonos követelményeket állít a direktíva.

A direktíva bevezetését követően szerzett tapasztalatok és a 2008-ban kitört gazdasági világválság rávilágítottak arra, hogy további egyeztetések, módosítások, átdolgozások szükségesek a pénzügyi stabilitás, a prudenciális működés és az átláthatóság biztosítása céljából. Az Európai Bizottság felkérése alapján 2009-ben a Jacques de Larosière vezette szakértő csapat kidolgozta a de Larosière – jelentést, amely a pénzügyi szabályozásra, új felügyeleti struktúrára és a hatóságok együttműködésére nyújtott javaslatokat. A jelentésnek és a széleskörű konzultációknak köszönhetően a CRD-t az alábbiaknak megfelelően dolgozták ki, illetve egészítették ki.

A CRD II többek között a hitelintézetek felügyeletével kapcsolatos kérdéseket hivatott tisztázni. A tagállamok felügyeleti szervei között szoros együttműködésre van szükség, ennek keretén belül rögzítésre kerültek a nemzetközi felügyelés operatív keretei, az ún. felügyeleti kollégiumok feladatai és működésüknek szabályzatai. Az Európai Unió tagállamainak felügyeletei ezeken a kollégiumokon keresztül kommunikálnak és egyeztetnek és dolgoznak ki együttműködési javaslatokat. Pontosításra kerültek a felügyelt intézményekkel kapcsolatban támasztott riportolási követelmények is. A különböző formában, tartalommal és rendszerességgel végzett jelentésszolgálat megnehezíti az egységes, hatékony felügyeleti rendszer működtetését. Ebben a direktívában meghatározásra és értelmezésre került a jelentős fióktelep fogalma. Amennyiben egy adott országban jelentős fióktelep működik, úgy annak az országnak a felügyeleti szerve jogosult minden

olyan információt megkapni, amely hatással lehet a fióktelep működésére. Változást jelent annak meghatározása is, hogy válsághelyzetként kerül definiálásra az, amikor a jelentős fiókteleppel rendelkező fogadó ország pénzügyi piacán zavar mutatkozik.

A pénzügyi válság kirobbanásának egyik előzményeként került beazonosításra, hogy a bankok szavatoló tőkéjében egyre nagyobb mértékben jelentek meg ún. hibrid tőkeelemek. A szavatoló tőke újraszabályozása, a minőségi és mennyiségi szempontokból történő szigorítása szükségessé vált. A szabályozás szigorítása vonatkozik a szavatoló tőke összetételére, a számítási módszertanára és annak egységesítésére. A szavatoló tőke elemeit a veszteségviselő képességük alapján alapvető tőkeelemekre (Tier 1) és járulékos tőkeelemekre (Tier 2) bontjuk. Az alapvető tőkeelemeken belül további lényeges megkülönböztetés történik az elsődleges tőkeelemek és a kiegészítő tőkeelemek között. Az alapvető tőkeelemeken belül az elsődleges tőkeelemek (részvénytőke, árszió, stb.) a meghatározók, amelyeket megkülönböztetjük a hibrid tőkeelemektől. Az Európai Unión belül a szavatoló tőke alapvető tőkeelemeként elfogadhatóak azok a hibrid elemek, amelyek lejárat nélküli vagy legalább 30 éves lejáratú instrumentumok, továbbá ténylegesen rendelkezésre állnak és képesek a veszteségek fedezésére folyamatos működés és felszámolás esetén is. A szavatoló tőke összetevőire vonatkozó szigorú szabályozásnak a célja az, hogy minél jobb minőségű és mértékű tőkeelemek alkossák a szavatoló tőkét, hogy egy esetleges válság esetén ezeknek a megbízható tőkeelemeknek a felhasználásával a hitelintézetek képesek legyenek a megfelelő válaszlépésekre.

Az alapvető tőkeelemek a folyamatos működéshez szükséges tőkét testesítik meg, amely mellett a bank folyamatosan tud működni, a diszponibilitás és a szolvencia biztosítottá válik. Az alapvető tőkeelemek között a legmagasabb szintű alapvető tőkét elsődleges alapvető tőkének nevezik.

A járulékos tőkeelemek felhasználására egy esetleges fizetéseképtelenség, vagy felszámolás esetén kerülhet sor.

A nagykockázat-vállalás szabályozása is változásokon ment keresztül a CRD II égisze alatt. A korlátok alól felmentett kitettségek köre lényegesen változott, számos mentesítési lehetőség törlésre került, például a bankközi kitettségek felmentése. A nagykockázat-vállalási korlát a továbbiakban már nem a szavatoló tőke 25%-a, hanem az új fogalomként megjelent „figyelembe vehető tőke” 10%-a. A „figyelembe vehető” tőke alkalmazására

átmeneti idő áll rendelkezésre, amely 2014-ben kezdődött és 3 évet ölel át.⁴ Az új szabályozói tőke az alapvető tőke és a járulékos tőke összege. A nagykockázat-vállalásra vonatkozó adatszolgáltatás az egész Európai Unióban egységes tartalommal, évente kétszer történik.

Szigorodtak az értékpapírosításhoz kapcsolódó kockázatkezelési szabályok is. A direktíva jelentős mértékben szigorítja az értékpapírosítással kapcsolatos követelményeket a kockázatot átadó, a szponzor és az értékpapírosítási pozíciókba befektető hitelintézetek vonatkozásában is. Szigorodtak a kapcsolódó kockázatkezelési, és nyilvánosságra hozatali követelmények is.

Az irányelv a likviditási kockázat kezelésének erősítését is célozza, a korábbi előírásokat kiegészítve, valamint esetenként szigorúbb követelményeket ír elő. A likviditási kockázat mérésére és kezelésére különböző időhorizontokban (akár napon belül is) képesnek kell lenniük a bankoknak, külön stratégiát és szabályozást szükséges kialakítani az egyes üzletágakra és devizákra. A likviditási kockázat mérése során a reputációs kockázattal is számolni kell.

A CRD II 2011. január 1-én lépett hatályba.

A CRD III a kereskedési könyvbe sorolt tételek és az összetett értékpapírosítási pozíciók tőkekövetelményeinek szabályozását pontosította, valamint a javadalmazási politikára vonatkozó elvárásokat fogalmazott meg.

A hitelintézeteknek a kereskedési könyveikben szereplő tételei után az esetlegesen felmerülő kockázatok fedezésére előírt tőkekövetelmények szigorítása a 2008-as gazdasági válság hatására szükségessé vált. Az addigi gyakorlatok elemzése világossá tette, hogy a meglévő modellek alulbecsülik a krízis helyzetben felmerülő veszteségek mértékét, ezért a piaci krízishelyzetek esetén felmerülő veszteségekre külön kell becslést készíteni.

Az irányelv a hitelintézetek és befektetési vállalkozások azon alkalmazottainak a javadalmazására is kitér, akiknek a tevékenysége hatással van az adott pénzügyi intézet által vállalt kockázatokra. A javadalmazási politikának segítenie kell a prudens kockázatkezelést.

⁴ A BIZOTTSÁG JELENTÉSE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK a figyelembe vehető tőke fogalom meghatározása megfelelőségének az 575/2013/EU rendelet 517. cikke szerinti felülvizsgálatáról – Brüsszel, 2016.1.26.

A Bázeli III.-ban szereplő reformokat az Európai Bizottság a CRD IV keretein belül érvényesíti. A CRD IV célja a nem hazai devizában denominált, lakóingatlan fedezete mellett nyújtott kitétségekre vonatkozó pótlólagos tőkekövetelmény előírása és teljesítése. További célkitűzése a direktívának a hitelintézetek által nem a székhely szerinti országban létesített fióktelepek közzétételi kötelezettségeinek egyszerűsítése, amely alapján az Európai Unión belül több mint 200 fióktelepnek csökkenhetnek az adminisztrációs költségei. Fontos cél továbbá a felügyeleti hatóságok és az Európai Bankhatóság együttműködésének erősítése.

A hazai implementációval kapcsolatos további kötelezettségeket tartalmazza a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, amely meghatározza az elsődleges alapvető tőkemegfelelési mutató és a teljes tőkemegfelelési mutató vonatkozásában meghatározott értéket.⁵

2.5.6 Változások a bankfelügyeletben

A bankszabályozás nemzetgazdasági szinten és nemzetközi szinten is egy összetett feladat, amelyet gazdasági, intézményi és jogi tényezők határoznak meg, de szerepet játszanak benne az adott ország tradíciói és kulturális berendezkedése is. A bankrendszerek prudens működése nemzetgazdasági és globális érdek egyaránt. A bankok fontos szerepet játszanak egy ország, egy nemzetgazdaság és ezen keresztül a világgazdaság működésében is, így azok átláthatósága, megfelelő szabályozottsága elengedhetetlen feltétele a pénzügyi piacok megfelelő és hatékony működésének, valamint a pénzügyi és gazdasági válságok megelőzésének. A megfelelő szabályozás különösen fontossá vált napjainkra, amikor a digitalizáció fejlődésével és a globalizáció segítségével az adatok és információk korábban soha nem tapasztalt gyorsasággal áramlanak, jutnak el a világ bármely részébe, s amely így pánikhullámot, fertőzést indíthat el.

⁵ A Magyar Nemzeti Bank elnökének 10/2014. (IV.3.) MNB rendelete a tőkekövetelményről, a valós értéken értékelt nem realizált nyereségről és veszteségről, az ezekhez kapcsolódó levonásokról és a tőkeinstrumentokhoz kapcsolódó szerzett jogokról

A banki szabályozás makroprudenciális és mikroprudenciális típusainak jellemzőit a 6.sz. táblázat mutatja be.

	Makroprudenciális	Mikroprudenciális
Közbenső cél	A pénzügyi rendszer egészét érintő problémák csökkentése	Az egyes intézményeket érintő problémák csökkentése
Végső cél	A gazdaság teljesítményében (GDP) mutatkozó veszteségek elkerülése	A fogyasztó (befektető/betétes) védelme
A kockázat jellege	(részben) Endogén	Exogén
Intézmények közötti korrelációk	Fontos	Lényegtelen
Prudenciális kontroll	A rendszer egészére összpontosító, fentről lefelé irányuló megközelítésű	Egyedi kockázatokra összpontosító, alulról felfelé irányuló megközelítésű

6. tábla A makroprudenciális- és a mikroprudenciális szabályozás jellemzői

Forrás: Kovács-Marsi (2018)

A bankszabályozásokra mindig nagy hatással voltak a különböző pénzügyi és gazdasági válságok, amelyek a bankszabályozás újragondolását, változtatását indukálták.

A bankszabályozás eredete az Amerikai Egyesült Államokba nyúlik vissza. A bankszabályozás meghatározó lépése a Federal Reserve Bank (FED) létrehozása volt, amely az 1907-es bankpánikra történt válaszlépésként definiálható. A FED-et a válság kezelése céljából hozták létre, hogy a jegybanki eszközök felhasználásával megakadályozza a további bankcsődöket. A következő jelentős bankszabályozás az 1933-ban elfogadott Glas-Steagall törvény volt, amely az 1929-33-as nagy gazdasági világválságra reagálva szétválasztotta a befektetési banki és a kereskedelmi banki tevékenységeket, valamint létrehozta a Szövetségi Betétbiztosítási Alapot. A törvény 1999-ig volt hatályban, amikor helyébe lépett a Gramm-Leach-Bliley törvény, s a benne foglalt dereguláció hatására univerzális bankóriások jöttek létre, amelyek kibővített jogkörrel felruházott tevékenysége és annak járulékai hozzájárultak a 2008-as gazdasági világválság kirobbanásához. A válság kirobbanását követően 2010-ben az USA-ban életbe lépett a Dodd-Frank Wall Street reform és fogyasztóvédelmi törvény, amely egy átfogó pénzügyi szabályozás keretében meghatározó változásokat eszközölt a prudenciális felügyelet, a rendezett felszámolási eljárás és a fogyasztóvédelem területein. A törvény szigorú makroprudenciális szabályozást ír elő és részben visszaállította a

kereskedelmi tevékenységek és a befektetési banki tevékenységek egy hitelintézetben belüli korlátozását.

Európában az 1990-es évek elején, a Maastrichti Szerződést megelőző tárgyalások során felmerült a közös, uniós bankfelügyeleti rendszer létrehozásának igénye, amely az Európai Gazdasági és Monetáris Unió alapfeltételének tekinthető, azonban a 2008-as válság kitöréséig ezen a téren nem történt jelentős előrelépés.

2009-ben Londonban a G20-ak csúcstalálkozóján a Pénzügyi Stabilitási Fórum megújításáról döntöttek, amely immár kibővített tagsággal és megerősített pénzügyi stabilitási mandátummal Pénzügyi Stabilitási Tanácsként működik. A Tanács főbb feladatai a globális pénzügyi rendszer kockázatainak figyelemmel kísérése, elemzése és amennyiben szükséges, úgy szabályozási és felügyelési lépésekre javaslattevés. A nemzetközi felügyelet intézményi kereteinek megújításának első lépésének nevezhetjük ezt az eseményt.

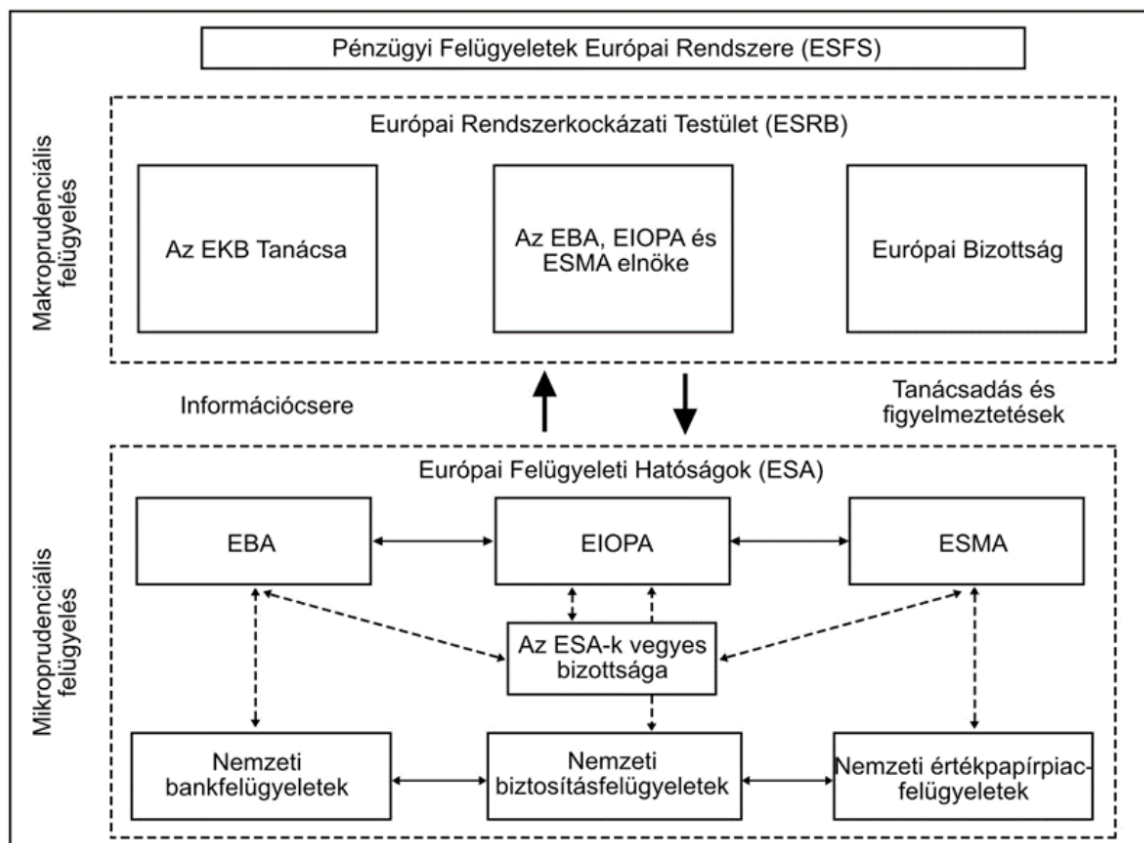
2009-ben az Európai Bizottság elnökének kérésére elkészült a De Larosière jelentés, amely javaslatokat tartalmaz azzal kapcsolatban, hogy hogyan történjen az európai pénzügyi szabályozás és felügyelet a jövőben. A jelentés javaslatokat tett politikai lépésekre, EU felügyeleti intézkedésekre és nemzetközi szintű lépésekre is. Az EU felügyeleti szerepével kapcsolatban a riportban javaslatra került egy új testület, az Európai Rendszerkockázati Tanács (European Systemic Risk Council (ESRC)) létrehozása az Európai Központi Bank (European Central Bank, ECB) égisze alatt. Ennek a tanácsnak a feladatkörébe tartozik az Európai Unión belül minden makroprudenciális kockázatról történő információgyűjtés. A Tanács munkája során kockázati felhívásokat adhat ki, melyeket az EU felügyeleti szervek kötelesek figyelembe venni és szükség esetén intézkedéseket fogantatni. A mikroprudenciális keretrendszeren belül a jelentés a Pénzügyi Felügyelet Európai rendszerének (European System of Financial Supervisors (ESFS)) felállítását javasolta, amely a nemzeti felügyeleti hatóságokat foglalja magában az újonnan létrehozott pénzügyi felügyeleti hatóságokkal. A De Larosière jelentés 31 további konkrét ajánlást is megfogalmazott, amelyek a tőkekövetelmények szigorításával, a hitelminősítéssel és egyéb kockázatos területek szabályozásával foglalkoznak.

A De Larosière jelentés által javasolt új, kétpilléres (makro- és mikroprudenciális alrendszer tartalmazó) felügyeleti struktúra 2011-ben kezdte meg a működését. A mikroprudenciális felügyeleti tevékenységet az Európai Bank Hatóság, az Európai Biztosítás- és Foglalkoztatói Nyugdíjhatóság, az Európai Értékpapírpiazi Hatóság, a Közös Bizottság és a nemzeti

felügyeleti hatóságok látják el. Ezek az intézmények szoros együttműködésben dolgoznak és ellenőrzik az egyedi pénzügyi intézmények működését. A makroprudenciális felügyeletet az Európai Rendszerkockázati Tanács vezeti. A felügyeletet ellátó intézmények továbbá az Európai Központi Bank, a nemzeti központi bankok, az európai felügyeleti hatóságok, valamint az Európai Bizottság.

A makroprudenciális felügyelet keretrendszerén belül az Európai Rendszerkockázati Tanács 2011-ben kiadta azt az ajánlását, amelyben javasolja, hogy minden EU tagállamban állítsanak fel egy hatóságot, amely a makroprudenciális politikával foglalkozik.”[Füstös, 2015b]

A válság hatására 2011-ben létrehozták az EU új felügyeleti rendszerét, a Pénzügyi Felügyeleték Európai Rendszerét (ESFS). A rendszeren belül felállított Európai felügyeleti Hatóságok (ESA-European Supervisory Authority) alatt működik az Európai Bankhatóság (EBA-European Banking Authority), az Európai Biztosítási és Foglalkoztatóinyugdíj-hatóság (EIOPA-European Insurance and Occupational Pensions Authority) és az Európai Értékpapíripiaci Hatóság (ESMA-European Security and markets Authority). A szabályozás kialakításakor fontos szempont volt, hogy az egyes nemzeti felügyeleti hatóságok munkáját minél jobban összehangolják, egységesítsék, az együttműködést segíti az Európai Felügyeleti Hatóságok vegyes bizottsága és az Európai Bankhatóság. A Pénzügyi Felügyeleték Európai Rendszerének felépítését ábrázolja a 15. ábra.

15.ábra: Pénzügyi Felügyelet Európai Rendszere (ESFS)

Forrás: Kovács-Marsi (2018)

Az Európai Unióban működő bankok szabályozása az egységes szabványkönyvön (Single Rulebook) alapul, a benne foglaltakat minden uniós pénzügyi intézményre és pénzügyi termékre alkalmazni kell.

A bankfelügyelet során az elsődleges cél a betétesek védelme. A klasszikus banki tevékenység a betétek gyűjtéséből és a hitelek nyújtásából tevődik össze („originate to hold”). A bankfelügyelés központi eleme a tőkeszabályozás, amelynek során a Felügyelet akkora tőkekövetelményt ír elő az adott banknak, amely biztosítja azt, hogy a bank által vállalt kockázatok csak a tulajdonosok pénzét veszélyeztessék, a betétesekét ne.

A klasszikus bankmodell azonban megváltozott és a hagyományos betétgyűjtő és hitelt nyújtó modelltől a kockázatokkal kereskedő bankmodell alakult ki, amely változáshoz a felügyeleti rendszernek is alkalmazkodnia kellett. Az 1988-as első bázeli szabályozás számolt ezzel és a mérlegen kívüli kockázátvállalásra is tőkével történő fedezést írt elő, bevezetve a hitelegyenértékesítés fogalmát.

A válságot megelőzően az már az „originate to distribute bankmodell” jellemezte a bankvilágot, amelynek során a betétesek védelmére már nem volt elegendő a bank könyveiben lévő kockázatok fedezése, hiszen ennek a modellnek a sajátossága, hogy a bank portfóliójában tartott, vagy általa garantált hitelek sokszorosát nyújtja és értékesíti speciális befektetési társaságok révén a pénzügyi szektor más intézményeinek. A bankbetétek a hiteleknek csak egy kis hányadát finanszírozzák, a nagyobb hányadot a strukturált befektetési termékek finanszírozzák, amelyeket a piaci mechanizmusok mozgatnak, amelynek során újfajta kockázatok jelentkeznek. Felmerül a portfólió értékpapírosítás folytonosságának kockázata, másrészt a piaci áresésnek a portfólióra történő visszahatásának kockázata. Ha a bank által értékpapírosított portfóliók értéke jelentősen csökken, akkor a bank nem tudja az értékpapírosítási céllal nyújtott, új hiteleit értékpapírosítani, amely likviditási- és szolvencia problémákat okozhat.

2.5.7 Egységes betétbiztosítás

A válság rávilágított arra is, hogy a betétesek vagyont a megfelelő banki kockázatkezelés mellett még hatékonyabb eszközökkel és módszerekkel szükséges védeni. Az ez irányú uniós törekvéseket fejezi ki a 2014. áprilisában Brüsszelben, a betétbiztosítási rendszerekről elfogadott új irányelv. A szabályozás fő célkitűzése, hogy a betétesek egységes védelmet kapjanak az egész Európai Unió területén.

Magyarországon a betétesek védelme az Országos Betétbiztosítási Alap (OBA) feladata. Az Alapba a befizetéseket a bankok és a takarékszövetkezetek teljesítik a betétállományuk arányában. Jogszabály alapján a fenti pénzügyintézetek betéteseit a kártalanító alap a pénzügyintézet csődje esetén személyenként és hitelintézetenként százezer euróig (mintegy 31 millió forintig) kártalanítja. Speciális esetekben (amelyeket jogszabály határoz meg) további legfeljebb ötvézezer euró összeghatárig is fizethető kártalanítás. Az OBA nem védi az állami betéteseket, az önkormányzatokat, illetve az állami vállalatokat. Az Országos Betétbiztosítási Alap tagintézeteinek listáját tartalmazza az 7. táblázat.

Az Országos Betétbiztosítási Alap tagintézetei (27)
I. Bankok (22):
1. Bank of China (CEE) Zrt.
2. Bank of China Limited Magyarországi Fióktelepe
3. Budapest Bank Zrt.
4. CIB Bank Zrt.
5. Commerzbank Zrt.
6. DUNA TAKARÉK BANK Zrt.
7. ERSTE BANK HUNGARY Zrt.
8. GRÁNIT Bank Zrt.
9. KDB Bank Európa Zrt.
10. K&H Bank Zrt.
11. MagNet Bank Zrt.
12. Magyar Cetelem Zrt.
13. Merkantil Bank Zrt.
14. MKB Bank Nyrt.
15. MTB Zrt.
16. OTP Bank Nyrt.
17. Polgári Bank Zrt.
18. Raiffeisen Bank Zrt.
19. Sberbank Magyarország Zrt.
20. SOPRON BANK ZRt.
21. Takarékbank Zrt.
22. UniCredit Bank Zrt.
II. Szakosított hitelintézetek (5):
1. ERSTE Lakástakarék Zrt.
2. Eximbank Zrt.
3. Fundamenta-Lakáskassza Zrt.
4. KELER Zrt.

5. OTP Lakástakarék Zrt

7. táblázat: Az Országos Betétbiztosítási Alap tagintézetei (2020. december 16.)

Forrás: OBA

Az uniós előírás alapján a betétbiztosítási alapba fizetendő összeg is változni fog. Jelenleg a tagok a biztosítandó összeg 0,1 százalékát fizetik évente, a megváltozott szabályok alapján ezt a rendszert a kockázat alapú díjfizetés váltja, vagyis minél kockázatosabb egy pénzüintézet (például kevésbé feltőkésített), annál nagyobb mértékű befizetést kell teljesítenie. A kockázat alapú díjfizetésre vonatkozó szabályokat legkésőbb 2016. május 31-ig kellett hatályba léptetni, de ezt több EU-s intézmény elhalasztotta.

A válságot követően életbe lépett jogszabály alapján csökkenni fog az a határidő is, ameddig a betéteseket kártalanítani szükséges. Amennyiben egy hitelintézet fizetéseképtelensége miatt az ott lévő bankbetét nem vehető fel, akkor a jelenlegi 10 munkanap helyett 7 munkanap alatt kell majd a kifizetéseket rendezni a károsultakkal, amely 2024-től kerül bevezetésre. A biztosítás minden hitelintézetre külön-külön érvényes.

2.5.8 Likviditásszabályozás

„A válságot megelőzően nem voltak tételes nemzetközi szintű szabályok a bankok likviditására vonatkozóan, csak annyit írtak elő, hogy az egyes bankoknak rendelkezniük kell kockázatvállalási és kockázatkezelési politikával és eljárásrenddel. A válság azonban bebizonyította, hogy a magas pénzüpiaci kitettséggel működő bankok pénzüpiaci zavarok esetén kockázatosakká válnak (ld. Lehman Brothers csődje után kialakult bizalmatlanság, amely során gyakorlatilag megszűnt a bankközi piacon a likviditás). A szabályozók belátták, hogy a likviditásszabályozást fel kell venni a közös palettára. Ez a szabályozás két dolgot jelent. Jelenti egyrészt a mennyiségi szabályozást, másrészt a likviditáskezelés nemzetközi gyakorlatát. A Bázel-III. szabályozócsomag a mennyiségi követelményeket szabályozza, a likviditáskezelést pedig elkülönült irányelvek határozzák meg.

A Bázel-III. kétféle likviditási mutatónak való megfelelést ír elő a bankoknak. A likviditási fedezeti mutató (Liquidity Coverage Ratio, LCR) azt írja elő, hogy a banknak mindig legalább annyi jó minőségű likvid eszközzel kell rendelkeznie, ami egy hirtelen sokk

hatására jelentkező pénzkiáramlás esetén 30 napon keresztül biztosítja a bank likviditását. Ez a mutató a rövid távú likviditást erősíti. A mutató számítási módja: jó minőségű likvid eszközök/feltételezett 30 napos nettó pénzkiáramlás ≥ 1 . A másik mutató a stabilforrás-ellátottsági mutató (Net Stable Funding Ratio, NSFR), amely azt mutatja, hogy a bankok rendelkeznek-e elegendő hosszú lejáratú forrással a hosszú távú kihelyezéseik finanszírozásához. A mutató számításának módja: rendelkezésre álló stabil források/stabil források megkövetelt szintje ≥ 1 . A szabályozócsomag azt is meghatározza, hogy mely források tartoznak a stabil források közé. Ezeknek a likviditási mutatóknak a használatát fokozatosan vezethették be a bankok, az LCR mutatónak 2015-től, az NSFR mutatónak 2018-tól kell megfelelni.”(Füstös, 2015a)

2.6 A Bázeli III. rendszerszintű hatásai a hazai bankrendszerre

A Bázeli III. által előírt új likviditási- és tőke elvárások teljesítése és a teljesítéssel kapcsolatban a hazai bankrendszerre terjedő hatások nagyrészt az anyabankokon keresztüli hatások által mérhetőek. A szabályozócsomag javaslatát a G20-as országok kötelezően ismerték le a maguk számára, ezáltal a javaslatok globális szttenderdekké váltak. A szabályozó csomag célja, hogy az egyedi intézményeket ellenállóvá tegye egy esetleges jövőbeli sokkal szemben annak válságviselő képességének fokozása által, másrészt pedig kezelje a prociklikusságból eredő rendszerszintű fertőzőési hatásokat. A csomag által előírtak teljesítése, amelyek a tőkebevonásra, a likviditásra és a kockázatkezelésre vonatkoznak többéves periódusban valósítandóak meg annak érdekében, hogy az a bankszektorban minimális aktivitás visszafogást eredményezzen.

A javaslatcsomag a nemzeti implementációt követően 2013-tól lépett életbe, de bizonyos területekre, amelyekre teljesen új szabályozás lép életbe, fokozatos, több éven át tartó bevezetési tervet fogadott el a Bizottság.

3 A KUTATÁS TARTALMA, ELEMZÉS, EREDMÉNYEK

3.1 A kutatás felépítése és módszertana

A kutatómunka elméleti résszel kezdődött. A 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok, az Amerikai Egyesült Államok elhibázott jelzáloghitelezési politikájából kiinduló pénzügyi válság gyors továbbgyűrűzése gazdasági világválsággá, valamint a világválság kezelésére hozott intézkedések és azok hatékonyságának tanulmányozása alapozta meg a kutatás irányát és aktualitásában is rejlő fontosságát. Az értekezés első hipotézise az elméleti kutatás alapján fogalmazódott meg és arra a kérdésre irányult, hogy a 2008-as gazdasági világválság mennyiben nevezhető újszerű gazdasági világválságnak, annak okait vizsgálva és mennyiben mutatnak egyedülálló vonásokat a válság fékezésével és megoldásával kapcsolatos intézkedések a korábbi globális válságok kialakulásához és kezeléséhez képest. A kutatás során a hazai és külföldi irodalmat, publikációkat tanulmányoztam és hasonlítottam össze a XX. századi gazdasági válságokat a 2008-ban kirobbant gazdasági világválsággal. A kutatási eredmények szöveges és összefoglaló, az áttekintést segítő táblázatos formában kerülnek bemutatásra a 3.3 fejezetben.

A kutatás további részében az elméleti kutatást a kvantitatív kutatás követte, amelynek során az adatgyűjtés után az adatelemzés az SPSS statisztikai program felhasználásával történt. A kvantitatív eljárások megfelelő elemszámú mintákkal történtek, így az eredmények megbízhatóak és pontosak voltak.

A kutatás további 4 hipotézise a 2008-as gazdasági világválság hatására az Európai Unió jogszabályi előírásai alapján bevezetett szigorodó bankszabályozás, ezen belül a tőkemegfelelésnek a magyar bankrendszerre gyakorolt hatásával kapcsolatos. A bázisév (2008) releváns adatai kerültek összehasonlításra a 2019. üzleti év év végi adataival a magyarországi hitelintézetek vonatkozásában.

A H2, H3, H4 és H5 hipotézisek vizsgálata statisztikai elemzésekkel történt. A kvantitatív vizsgálatok szekunder adatokra épültek. Az egyes hipotézisek vizsgálatához nem minden esetben állt rendelkezésre minden adat a releváns bankokra vonatkozóan, azonban a hiányzó adatok (általában kisebb bankok adatai, amelyek a szektorra, illetve az adott hipotézisben szereplő állományra elenyésző hatással bírtak) nem befolyásolták negatívan a vizsgálat eredményének pontosságát és megbízhatóságát.

A kutatás során megvizsgálásra került a hazai bankok tőkeerőssége, ezen belül az, hogy a tőkemegfelelési mutatóik mennyiben felelnek meg a jogszabály általi előírásoknak és hogyan alakultak a válság kirobbanása óta, valamint vizsgálat tárgyát képezte a Bázel III. szabályozócsomag által a szavatoló tőke összetételével, minőségével kapcsolatos előírásoknak történő megfelelés is.

A bankok tőkeszerkezetének vizsgálata mellett a kutatás kiterjedt továbbá arra, hogy a tőkeerősség szigorodó követelményének teljesítése során hogyan alakult a szektorban a hitelezés, milyen irányban és mennyiben változott a volumen a válság kitörését követően. A tőke erősítése, a hitelezés feltételeinek szigorítása visszavetette-e a bankok hitelezési tevékenységét, illetve a hitelfelvevők hitelekért történő folyamodásának intenzitását.

A banki tevékenységek másik oldalának, a betétgyűjtésnek a vizsgálata is fókuszba került. Vizsgálat alá került a betétállomány változásának iránya és az állomány nagysága is a válság kirobbanását követően. A betéteseknek a bankokba vetett bizalmát mennyiben rengette meg a gazdasági világválság.

Végezetül, az 5. hipotézisben azt kutattam, hogy a fentiek teljesítése, illetve alakulása mellett növekedtek-e a hazai bankok, és amennyiben igen, akkor melyik csoportban (kis-, közepes- és nagyméretű bankok) leginkább.

3.2 Az adatállomány, vizsgálati minta

Kutatásom során több forrásból merítettem adatokat, a hipotézisek igazolásai más-más megközelítési módokat, adatállományt és vizsgálatot tartottak szükségesnek.

A disszertáció első hipotézisének problémakörét elméleti kutatás keretén belül vizsgáltam a kapcsolódó szakirodalom által.

A gazdasági folyamatok megismeréséhez és értelmezéséhez, a benne szereplő jelenségek kölcsönös összefüggéseinek, és egymásra hatásának megértéséhez gyakran a megfelelő statisztikai adatbázis és annak adekvát feldolgozása szükséges. A kutatásom során a következő négy hipotézist ennek mentén vizsgáltam, a statisztikai elemzésben az SPSS rendszer szolgált segítségemre.

A megfelelő adatbázis felkutatása és összeállítása az alapja a kutatás során a statisztikai elemzésnek. A vizsgálat során az adatállományt az MNB által közzétett, a hazai bankszektorra vonatkozó adatok alkották, valamint a vizsgálatba bevont bankok által publikált éves beszámolók nyilvános adatait dolgoztam fel. A megfigyelés tárgyát képező sokaság álló sokaság volt, amelynek időpontjai a bázis év (2008) volt és a 2019. év.

A vizsgálatok során a válság kirobbanásának évére vonatkozó 2008. évi adatokat dolgoztam fel és hasonlítottam össze a legfrissebb, elérhető adatokkal, amelyek a 2019. üzleti év végi adatokat jelentették. Tekintettel arra, hogy év végi, teljes üzleti évet lezáró adatokkal kívántam dolgozni és összehasonlítani azokat, nem pedig féléves adatokkal, vagy éves, de könyvvizsgáló által még jóvá nem hagyott beszámolókból származó adatokkal, ezért a 2019. évi adatokat gyűjtöttem össze és használtam fel a kutatás során.

A hazai hitelintézetek száma a vizsgált időszakban (2008-2019) számottevően nem változott, az MNB által közzétett adatokat a 8.1. sz. melléklet tartalmazza.

A bankok méretük alapján történő megoszlását a vizsgált időpontokban a 8.1. sz. és a 8.2. sz. mellékletek mutatják be. A kutatás során a közép- és nagyméretű bankok adataival dolgoztam, a kisméretű bankok a vizsgált piaci részesedésük alapján nem számottevőek, és emellett nem mindegyiküket lehetne bevonni a vizsgálatba üzleti tevékenységük elérő jellege alapján (pl. a Cofidis Magyarországi Fióktelepe betétgyűjtést nem végez), ezért a kisméretű bankok nem kerültek be a kutatás körébe.

A 8.1. sz. és a 8.2. sz. mellékletekben szereplő MNB adatok alapján megvizsgálva az adott időszakban működő közép- és nagyméretű bankokat az alábbi közös halmazt azonosítottam be, amely tartalmazza azokat az intézményeket, amelyek a válság kitörésekor is és 2019-ben is tevékenykedtek hazánkban (8. sz. táblázat).

Nagybankok	
1	OTP Bank Nyrt.
2	CIB Bank Zrt.
3	MKB Bank Zrt.
4	Raiffeisen Bank Zrt.
5	Kereskedelmi és Hitelbank Zrt.
6	Erste Bank Hungary Nyrt.
7	UniCredit Bank Hungary Zrt.
8	Budapest Hitel-és Fejlesztési Bank.
Középbankok	
1	Citibank Zrt.
2	Magyarországi Volksbank Zrt. / Sperbank*
3	Merkantil Váltó és Vagyonbefektető Bank Zrt.
4	Commerzbank Zrt.
5	KDB Bank (Magyarország) Zrt.
6	Magyar Cetelem Bank Zrt.
7	AXA Kereskedelmi Bank Zrt.**
8	Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.
	*Volksbank: Sperbank Magyarország Zrt. Néven működik tovább 2013.november 1 óta
	**AXA Kereskedelmi Bank Zrt. : OTP Bank átvette 2016. november 1-én, átruházva minden követelést

8. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

3.3 A kutatás elemzése, hipotézisvizsgálatok eredményei

H1: A 2008-ban kirobbant gazdasági világválsághoz vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések egyedülállóak voltak, a korábbi pénzügyi-, és/vagy gazdasági globális válságok kialakulásának okai és a kapcsolódó válságkezelések ettől eltérőek voltak.

Az első hipotézishez kapcsolódó kutatás módszertana szekunder kutatásra épült, amely során a válság kirobbanását követően megjelent kapcsolódó forrásanyagok felkutatása és elemzése történt. A kutatás során a hazai és nemzetközi irodalom tanulmányozását követően részletes ismertetés és vizsgálat alá vettem a XX. századi legjelentősebb gazdasági válságokat. A válságokhoz vezető okok, valamint a válságok kezelése, a válaszlépések kerültek fókuszba a téma feldolgozásának szempontjából.

Az értekezésben az 1929-33-as gazdasági világválságot tekintetem át elsőként, amely válság túltermelési válságból indult ki, az első világháború lezárását követően kialakult termelés-kínálat megbomlása váltotta ki, amely válságot emiatt ciklikus válságnak tartjuk nyilván. A 2008-ban kirobbant gazdasági válsághoz vezető okok nem a megváltozott

termelési viszonyokra vezethetőek vissza és így a két válság kezelése is merőben eltérő volt. Míg az előbbi az ipari- és mezőgazdasági termelés javítását, újraszabályozását tűzte ki az elsődleges céljai között, addig az utóbbi során pénzügyi válságkezelésre volt szükség a válság kirobbanásakor. Bár mindkét válság az Amerikai Egyesült Államokból indult ki és terjedt tovább, a 2008-as gazdasági világválság nagyobb, súlyosabb hatással volt a világ számos pontjára, mint az 1929-33-as gazdasági világválság.

Az 1973-as és az 1979-es olajválságok energiaválságok voltak, amelyekhez a válság kirobbanásához vezető országok gazdasági és politikai döntései vezettek. Az olajárrobbanás elsősorban az olajpiacra volt hatással, de a nyersanyagtermelés és különösen az olajszállítás és felhasználás és azok következményei az egész világot érintették. Az olajembargó, majd annak feloldása, az olajválságok kezelésére tett válaszlépések egészen másak és más jellegűek voltak, mint a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság esetében.

Az 1982-1983-as latin-amerikai válság és az 1994-1995-ös mexikói válság hitelezési, illetve pénzügyi válságok voltak. Ezeknek a válságoknak a közös vonása az, hogy nem termelési válságok voltak hanem az adott ország nagymértékű eladósodottsága, a fizetéseképtelenség vezetett a krízishez. A válság kezelésére nemzetközi szervezetek nyújtottak további hiteleket a válsággal sújtott országoknak, ez a fajta válaszlépés azonban nem bizonyult volna elegendőnek a 2008-as gazdasági világválság kezelésére.

Az 1990-es évekre a globalizáció és a gyors ütemben fejlődő és hatalmas vívmányokat elérő informatikai változások elérték a pénzpiacokat is. Ez a fejlettség és a hálózatban résztvevők összefonódása nagymértékben elősegítette a nemzetközi tőkeáramlást és hozzájárult a válságoknak a világ fejlett piacain történő gyors és széleskörű tovább terjedésében. Az 1990-es és a 2000-es évek válságai mind olyan válságok voltak, amelyek regionális pénzügyi válságokból indultak ki és terjedt tovább a hatásuk a világgazdaság többi szereplőjére.

Az 1994-95-ös mexikói válság és az 1997-98-as délkelet-ázsiai válságok is az adott ország, illetve régió valutaválságából, valamint az ország folyó fizetési mérlegének hiányából indultak ki, amelyekre újabb nemzetközi hitelek felvétele volt a válasz. A 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően hamar világossá vált, hogy lokális pénzügyi segítség, hitelek nyújtása nem lesz elegendő a válságkezelésre, átfogó reformokra lesz szükség a globális gazdaság számos területén.

A 2008-ban kirobbant válság az Amerikai Egyesült Államok ingatlan piacának visszaesése során kialakult jelzáloghitel piaci válságból indult ki, az „ingatlanbuborék” kipukkanását követően. A válság kirobbanásához vezető okok eltérőek a korábbi válságokétól és a kezdetben lokális pénzügyi válság gyors ütemben globális méretűvé vált. A válság kialakulásához vezető okok között elsőként szerepel az ingatlanhitelezéssel kapcsolatban megjelent olyan pénzügyi termékek sokasága, amelyek korábban ismeretlenek voltak, gyorsan fejlődtek és változtak és magas kockázatokat hordoztak. Éppen ezen pénzügyi termékek kevésbé ismertsége és gyors terjedése okán a kapcsolódó felügyeleti szabályozás nem tudott megfelelően lépést tartani és így a folyamatok magukban hordozták egy potenciális válság kialakulásának a lehetőségét. A jelzáloghitelezés dinamikus növekedése során kialakult értékpapírosítás a nem megfelelő bankfelügyelet kockázata mellett erkölcsi kockázatot is hordozott és amint a későbbiekben tapasztalható is volt, bizalmi válsághoz vezetett a pénzpiaci szereplők körében.

A 2008-ban kirobbant válságnak az is egyedi jellemzője volt, hogy a kirobbanását megelőzően az amerikai háztartási szektor nagymértékben eladósodott volt. Az eladósodottság mértékét súlyosbította annak minősége is, ugyanis jelentős mértékben adósodtak el másodrendű hiteladósok a jelzáloghitel piacon, akiknek a hiteltörlesztési képességük és készségük az elsőrendű hiteladósokéhoz képest meglehetősen rosszabb volt és ez további kockázatokat hordozott magában.

A 2008-ban kirobbant válság újszerű volt azért is, mert pénzügyi válság is volt és likviditási válság is (a piacok „kiszáradtak”), bizalmi válság is kialakult (a piaci szereplők bizalma megingott a másik szereplő hitelképességével szemben), bankválságot is jelentett, hiszen sok bankot kellett feltőkésíteni, illetve bankok mentek csődbe.

A válság sokrétűsége és újdonsága miatt annak kezelése is eltérést mutat a korábbi válságkezelésekhez képest. A válság által sújtott országok kormányai nemzetgazdasági szinten avatkoztak be a rendezésbe likviditásbővítő intézkedésekkel és bankmentő csomagokkal. A nemzeti államok jelentős mértékben vállaltak szerepet a válság kezelésében, ehhez hasonló mérték korábban csak az 1929-33-as gazdasági világválság során volt megfigyelhető.

A 2008-ban kirobbant válság rádöbentette a pénzpiacokat és azok résztvevőit arra, hogy a bankszabályozás és bankfelügyelet hiányosságokat mutat és azok átalakítására van szükség. Korábbi válságok idején nem voltak ilyen közös elhatározások és lépések, ebben az esetben

az USA is és az Európai Unió is direktívákat, új jogszabályokat alkotott a válságkezeléssel összhangban.

Az Európai Központi Bank az euro válság kezelésére hosszú lejáratú hiteleket nyújtott a bankoknak azok forrásellátottságát biztosítandó.

A XX. századi legjelentősebb gazdasági válságokhoz és a 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok és a válságok kezelésére hozott válaszlépések összesítését tartalmazza a 9. sz. táblázat.

Gazdasági válság megnevezése	A válságot közvetlenül kiváltó okok	Válságkezelés
1929-33-as nagy gazdasági világválság	Túlermelési válság	New Deal -bankbetétek befagyasztása -kereskedelmi banki és befektetési banki tevékenységek szétválasztása (Glass-Steagall törvény) -a bankok értékpapír-ügynöki tevékenységét korlátozása -betétbiztosítás bevezetése -minimálbér meghatározása -maximális munkaidő meghatározása -közmunka program -mezőgazdasági hotelekre moratórium Második New Deal -munkahelyek teremtése -társadalombiztosítási rendszer kiépítése
1973-as és 1979-es olajválságok	Az olaj exportáló és olaj importáló országok között a nyereség egyenlőtlen felosztása miatt néhány arab, OPEC tagállam beszüntette az olaj szállítását néhány nyugat-európai országba és az USA-ba	USA: a FED csökkentette a pénzkinálat növekedési ütemét az infláció fékezése érdekében
1982-83-as latin-amerikai válság	Mexikó fizetéseképtelenné vált	Az USA, az IMF és a BIS újabb hiteleket nyújtott a válsággal sújtott országoknak
1994-95-ös mexikói válság	Az országba történő tőkebeáramlás leállt, Mexikó folyó fizetési mérlege tartósan hiányt mutatott	IMF és IBRD hitelek felvétele Szigorú költségvetési politika
1997-98-as délkelet-ázsiai válság	Valutaválság Külföldi tőke hirtelen és nagy mértékben történő kiáramlása	Az IMF, a Világbank és az Ázsiai Fejlesztési Bank nyújtottak hiteleket a válsággal sújtott országoknak
1998-as orosz válság	A dél-kelet ázsiai válság továbbgyűrűzése Költségvetési hiány Külső adósság felhalmozódása Kőolaj export csökkenése Belpolitikai válság	IMF hitelek felvétele
2001-2006 közötti dotcom válság	A spekulációs "dotcom lufi" kipukkadt	A megmaradt cégek vagy továbbműködtek, vagy beolvadtak más vállalkozásokba
2008-as gazdasági világválság	Az Amerikai Egyesült Államokból kiindult pénzügyi válság -másodrendű jelzáloghitel-válság -kockázatos, nem kellően szabályozott értékpapírosítások	Bankszabályozás, bankfelügyelet szabályozásának erősítése

9. táblázat: A XX. századi legjelentősebb gazdasági válságokhoz és a 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok és válságkezelés

Forrás: saját szerkesztés

Véleményem szerint a 2008-as gazdasági világválsághoz vezető okok újszerűek voltak, az Amerikai Egyesült Államok jelzáloghitelezési politikájának nem megfelelő volta és kezelése vezetett a válság kialakulásához. A hitelezési politika engedékenysége és a kapcsolódó termékek nehéz átláthatósága, gyenge szabályozottsága és a felügyeleti szervek nem megfelelő működése együttese vezetett a válsághoz. A fentiekből eredő figyelmeztető jelek (a hitelfelvevők körének megváltozása, a hiteladósok fizetési képességének egyre gyakoribb előfordulása, a strukturált, új és szabályozatlan, kockázatos termékek egyre nagyobb mértékben történő megjelenése stb.) időben történő felismerése, illetve a felismerésekre történő megfelelő válaszlépések megadásával a válság elkerülhető lehetett volna, de legalábbis a mértékét tekintve kevésbé lett volna ilyen súlyos és ilyen intenzitással továbbgyűrűző.

H2: A válság kirobbanása után több mint tíz évvel a nagyméretű és a közepes méretű hazai bankokban növekedett az elhelyezett betétek állományának a mérlegfőösszeghez viszonyított aránya és az összbetétállomány sem mutat csökkenést, *ceteris paribus* a válság negatív hatása nem érzékelhető ezen a területen.

A hitelintézeti tevékenységek közül a legfontosabb és nagyságrendileg is a legszámottevőbb (a hitelezés mellett) a betétgyűjtés. Betétgyűjtésre csak hitelintézetek jogosultak.

A betét betétszerződés vagy takarékbetét-szerződés alapján fennálló tartozás, ideértve a fizetési számlaszerződés alapján fennálló pozitív számlaegyenleget is (Hpt.).

A hitelintézetek a betétgyűjtés során rendelkezésükre álló forrásokat hitelkihelyezésekre felhasználhatják, azaz a hitelintézet, mint betétgyűjtő tulajdonosként rendelkezik az általa összegyűjtött betétekkel. Az ügyfelek a betéteik után kamatjöváírásban részesülnek, megtakarításaikat kamatbevételi, gyarapodási szándékkal helyezik el a hitelintézetben.

A jogszabály szerint azonban nem csak azok a befizetések, az ügyfelek által elhelyezett összegek minősülnek betéteknek, amelyeket kifejezetten erre a célra helyezett el az ügyfél, hanem a bankoknál vezetett ügyfélszámlák fennálló pozitív számlaegyenlei is betétnek tekintendők, amelyek után a bankokat kamatfizetési kötelezettség terheli.

A betéteknek sokféle típusa van, az alábbiak szerint megkülönböztethetjük azokat:

Ügyfél szegmens szerint:

- lakossági

- vállalati

Lejárat szerint:

- látra szóló (az ügyfél bármikor hozzáférhet a megtakarításához, felveheti azt)
- lekötött (meghatározott időtartamra lekötött betét)
- felmondásos (a lekötésnek nincs meghatározott időtartama, azonban ha az ügyfél szeretné kivenni az elhelyezett betétet, akkor előzetesen (megadott időn belül) jeleznie kell ezt a hitelintézet felé

Betétlekötés meghosszabbítása szerint:

- egyszeri, eseti betétlekötés (a futamidőt követően nem kamatozik tovább a betét)
- megújuló betétlekötés (a futamidő végén automatikusan újra lekötésre kerül a betéti összeg vagy csak a tőke, vagy a kamattal növelt összeg kamatos kamatozással)

Kamatszámítás módja szerint:

- egyszerű kamatozás
- lépcsős kamatozás (ez vonatkozhat az elhelyezett összeg nagyságára, vagy a futamidőre; a meghatározott küszöbértéket elérve magasabb kamattal számolnak)
- sávós (progreszív) kamatozás (pl. 3 hónapos betéti konstrukcióra minden hónapra más-más kamatlábat határoznak meg)

Kamatmérték megváltoztathatósága szerint:

- fix kamatozás
- változó kamatozás
- változtatható kamatozás (a bank fenntartja a jogát a kamatváltoztatásra)

Pénznem szerint:

- forint betétek
- deviza betétek

A betétek áttekintése és vizsgálata során fontos még foglalkozni a tartós befektetési számlával (TBSZ), mint speciális konstrukcióval. A TBSZ számla azért előnyös a magánszemély befektetők részére, mert a számlán elhelyezett tőke után az árfolyamnyereség és a kamat után nem kell megfizetni a 15%-os adót abban az esetben, ha a számlanyitást

követő 5. év eltelte után szünteti meg a tulajdonosa a számlát. Amennyiben az első 3 évben megszüntetésre kerül a számla, úgy a tulajdonosa nem részesül kamatadó mentességben és a kamatadót magának kell bevallania és megfizetnie. Ha a 3. év eltelte után, de még az 5. év vége előtt szünteti meg az ügyfél a TBSZ számlát, akkor a 15%-os adókulcs helyett 10%-os adókulccsal kell adóznia. A tartós befektetési számla az állam kezdeményezésére jött létre a hosszú távú befektetések ösztönzése céljából. A számlán részvények, kötvények, állampapírok, befektetési jegyek, külföldi értékpapírok, határidős termékek és opciók is befektethetőek. TBSZ számlára azonban csak a számlanyitást követő első évben lehet utalni, az úgynevezett gyűjtő évben, azt követően az 5. év végéig már nem. TBSZ számlát akár minden évben lehet nyitni, de egy hitelintézetnél egy évben csak egy TBSZ számla nyitható.

A Tartós befektetési számla egy kedvező konstrukció, amely vonzó alternatíva a betétgyűjtés mellett, azonban számos jellemzőjében eltér a betétgyűjtéstől.

Speciális betéti konstrukció továbbá a befektetési termékkel kombinált betét. Ebben a konstrukcióban a befektetett összeg meghatározott arányban megbontásra kerül betéti termékek és egyéb befektetési termékek (pl. befektetési alapok befektetési jegyei) között.

A speciális betéti konstrukciók körét bővíti még a strukturált betét. A strukturált betét garantál egy minimumkamatot és emellett tőkevédett is. A betét „függő kamatozású”, azaz a betét hozama egy másik pénzügyi eszköz árának függvényében alakul, annak függvényében akár prémiumkamatot is fizethet.

A banki betétlekötés mellett szól a betétbiztosítás intézménye, amely védi a betétesek megtakarításait. Az Országos Betétbiztosítási Alap (OBA) biztosítja Magyarországon a betétek kifizetését. Egy esetleges banki fizetéseképtelenség esetén a kártalanítás mértéke betétesenként és egy hitelintézetre összevontan maximum 100 ezer eurónak megfelelő forint. A kártalanítás kiterjed a magánszemélyekre és jogi vállalkozásokra, valamint egyéni vállalkozásokra, de költségvetési szervekre vagy önkormányzatokra nem terjed ki.

A kutatásba bevont adatbázisban a hitelintézetek betéti adatai között minden, a fentiekben felsorolt bármely betéti típusba besorolható betét szerepel. A kutatás „ceteris paribus” történt, nem terjedt ki a betétek alakulását befolyásoló olyan piaci tényezőkre, mint például a Magyar Állampapír Plusz (MÁP) 2019. június 1-től kezdődő kibocsátására és forgalmazására, amely értékpapírok a belföldi és külföldi magánszemélyeknek kínált és

esetében az adatszolgáltatás áttekinthetőbb, a beszámolók elérhetősége megoldott, a beszámolók több adatot, részletesebb analitikákat tartalmaznak a közepméretű bankokéhoz képest. A 10. sz. táblázatban N/A-van kerültek jelölésre azok a mezők, amelyek adatokkal történő feltöltése nem volt megoldható, valamint azok, az elemzés során számított adatok mezői, amelyek összehasonlító adatok híján nem értelmezhetőek.

A kutatásban és az elemzésben az SPSS (Statistical Package for Social Science) statisztikai programot használtam.

Egyváltozós elemzés keretén belül a gyakorisági eloszlást mutató táblázatban látható, hogy a vizsgálat 8 közép méretű és 8 nagy méretű bank adatainak bevonásával történt (11. sz. táblázat). Az összefoglaló táblázatban láthatjuk, hogy a Percent és a Valid Percent oszlopokban is ugyanazok az értékek szerepelnek, ami azt mutatja, hogy minden vizsgált bank besorolásra került, nem volt hiányzó adat a feldolgozott adatbázisban. A bankok név szerinti eloszlását a 12. táblázat tartalmazza.

		meret			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	kozep	8	50,0	50,0	50,0
	nagy	8	50,0	50,0	100,0
	Total	16	100,0	100,0	

11. táblázat: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok eloszlása

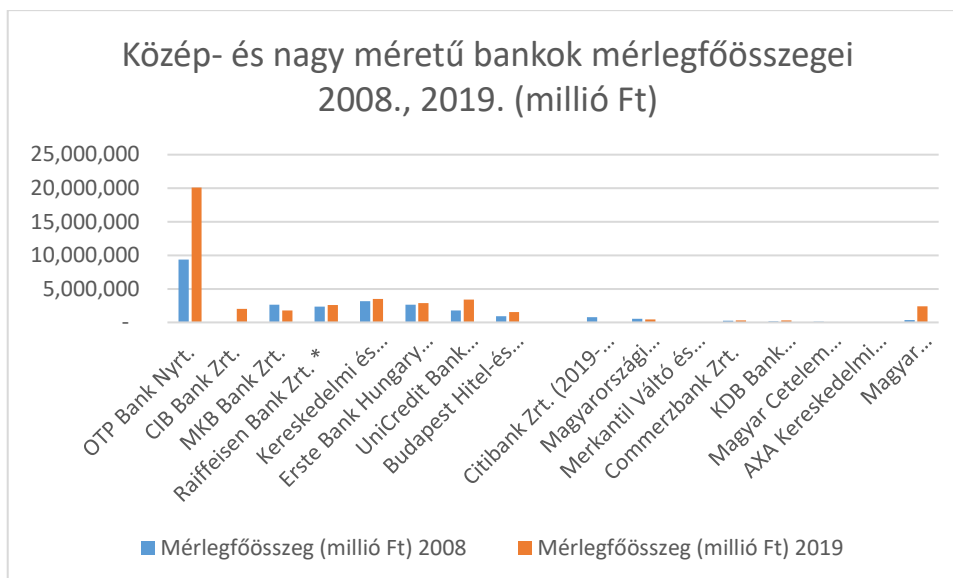
Forrás: saját szerkesztés

		nev			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	AXA Bank	1	6,3	6,3	6,3
	Budapest Bank	1	6,3	6,3	12,5
	Cetelem Bank	1	6,3	6,3	18,8
	CIB Bank	1	6,3	6,3	25,0
	Citibank	1	6,3	6,3	31,3
	Commerzbank	1	6,3	6,3	37,5
	Erste Bank	1	6,3	6,3	43,8
	KDB Bank	1	6,3	6,3	50,0
	KH Bank	1	6,3	6,3	56,3
	Merkantil Bank	1	6,3	6,3	62,5
	MKB Bank	1	6,3	6,3	68,8
	OTP Bank	1	6,3	6,3	75,0
	Raiffeisen Bank	1	6,3	6,3	81,3
	Takarékszövetkezeti	1	6,3	6,3	87,5
	Unicredit Bank	1	6,3	6,3	93,8
	Volksbank/Sberbank	1	6,3	6,3	100,0
	Total	16	100,0	100,0	

12.táblázat: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok eloszlása név szerint

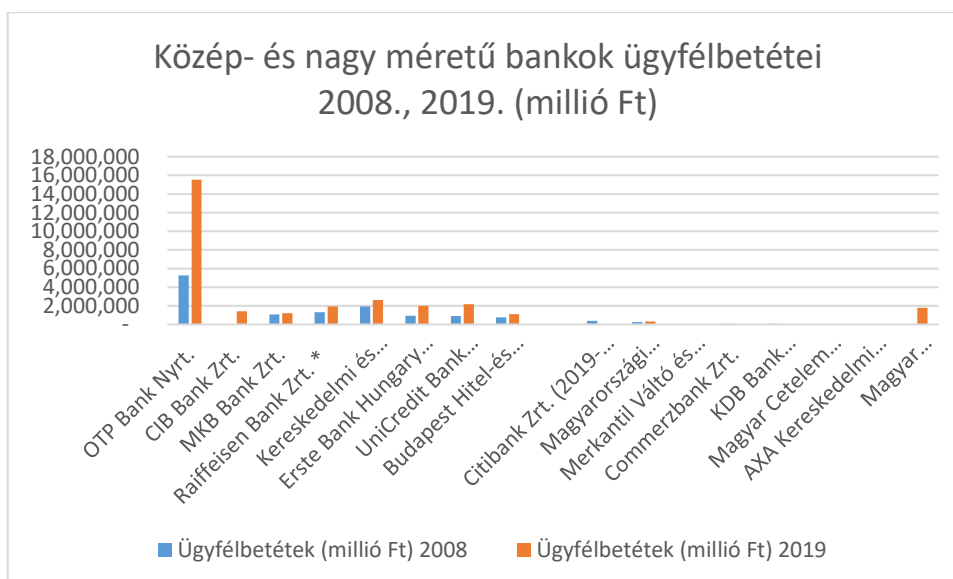
Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálat során megállapítható, hogy a 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően eltelt több, mint tíz év múlva a hazai közép- és nagyméretű bankokban elhelyezett betétek nagysága jelentős mértékben növekedett nem csak a mérlegfőösszeghez viszonyítva, de a bázis évi (2008.) adatokkal történő összehasonlításban is. A pénzüket banki betétben elhelyezni kívánó betétesek bizalma a korábbi szinthez képest nőtt a válság kezelése eredményeként. A 16. sz. ábrán és a 17. sz. ábrán láthatjuk a növekedések nagyságrendjét, a vizsgált bankok közül csak a Budapest Bank esetében látunk csökkenést a betétállományokban.

**16.ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok mérlegfőösszegei
2008., 2019.**

Forrás: saját szerkesztés

**17.ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélbetétei
2008., 2019.**

Forrás: saját szerkesztés

Véleményem szerint az ügyfelek részéről továbbra is fennáll a bizalom a hazai pénzüzetek felé. Ennek egyik oka az, hogy a 2008-as gazdasági világválság nem rengette meg olyan mértékben az itthoni bankokat, mint ahogyan több bankot az Amerikai Egyesült Államokban, vagy Nyugat-Európa néhány országában (köszönhetően többek között annak, hogy a hazai bankok kitétsége az USA ingatlanhitelezése és a kapcsolódó kockázatos pénzpiaci termékek vonatkozásában), azaz nem fagytak be itthon az ügyfélbetétek, nem váltak a bankok fizetéseképtelenné. A bizalom mellett természetesen a kamatlábak nagysága is befolyásolja a betétállományt. Bár a betéti kamatok a jegybanki alapkamat alacsony voltához igazodva nem voltak magasak az adott időszakban és a vizsgált időpontban, de a megtakarítások hazai tradicionális formája a banki betét, az átlagos befektető mérsékelten nyitott a kockázatos befektetési lehetőségek irányában, ez pedig a betétállomány nagyságának növekedését erősíti.

H3: A Bázeli III. szabályozócsomag által előírt tőkeellátottság elérésének és erősítésének a hazai bankok tőke megfelelési mutatóinak növekedésével eleget tettek, amely kötelezettség teljesítése nem vetette vissza a bankok hitelezési tevékenységét.

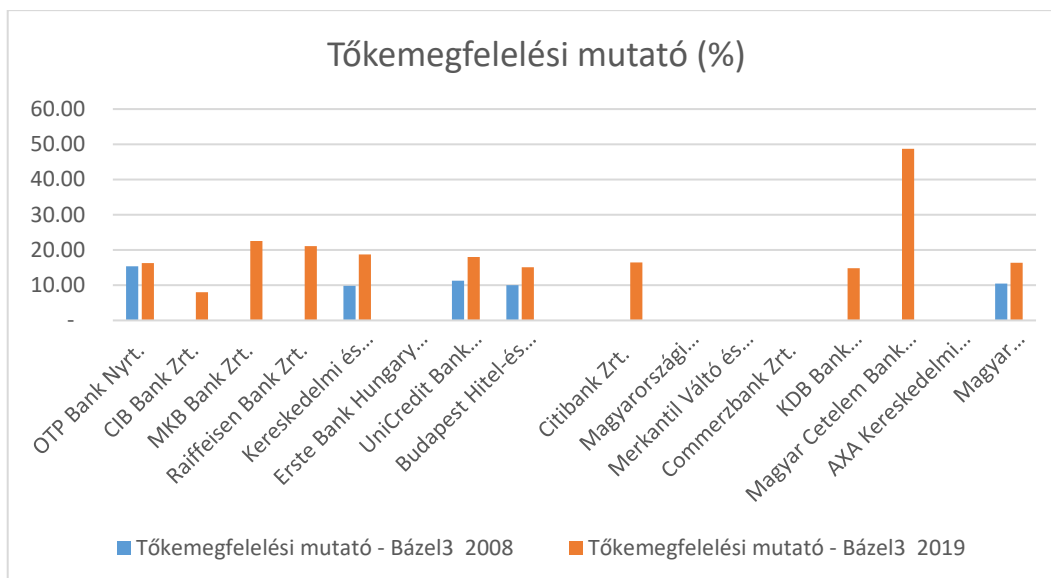
A Bázeli I. szabályozócsomag a bankok számára 8%-os tőke megfelelési mutató folyamatos teljesítését írta elő. A hitelintézeteknek mindenkor megfelelő nagyságú szavatoló tőkével (saját tőke + alárendelt kölcsöntőke) kell rendelkezniük. A tőke megfelelési mutató a hitelintézet szavatoló tőkéjének és a kockázattal súlyozott korrigált mérlegfőösszegének egymáshoz viszonyított értékével fejezhető ki. Az arányszám megmutatja, hogy a hitelintézet fedezetet biztosító vagyonának hány százalékát helyezheti ki.

Nagybankok		Tőke megfelelési mutató - Bazel3		Tier1 ráta (%)	
		2008	2019	2008	2019
1	OTP Bank Nyrt.	15.40	16.30	11.3	13.90
2	CIB Bank Zrt.	N/A	8.00	N/A	20.16
3	MKB Bank Zrt.	N/A	22.59	N/A	18.42
4	Raiffeisen Bank Zrt.	N/A	21.10	N/A	N/A
5	Kereskedelmi és Hitelbank Zrt.	9.87	18.70	N/A	N/A
6	Erste Bank Hungary Nyrt.	N/A	N/A	N/A	N/A
7	UniCredit Bank Hungary Zrt.	11.31	17.98	N/A	N/A
8	Budapest Hitel-és Fejlesztési Bank.	10.00	15.14	N/A	N/A
Középbankok					
1	Citibank Zrt.	N/A	16.50	N/A	N/A
2	Magyarországi Volksbank Zrt. / Sberbank	N/A	N/A	N/A	N/A
3	Merkantil Váltó és Vagyonbefektető Bank Zrt.	N/A	N/A	N/A	N/A
4	Commerzbank Zrt.	N/A	N/A	N/A	N/A
5	KDB Bank (Magyarország) Zrt.	N/A	14.82	N/A	8.92
6	Magyar Cetelem Bank Zrt.	N/A	48.70	N/A	48.70
7	AXA Kereskedelmi Bank Zrt.	N/A	N/A	N/A	N/A
8	Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.	10.50	16.39	N/A	N/A

**13. táblázat: A kutatásba bevont hazai közép- és nagyméretű bankok
tőke megfelelési mutatói és Tier1 rátái**

Forrás: éves beszámolók alapján saját szerkesztés

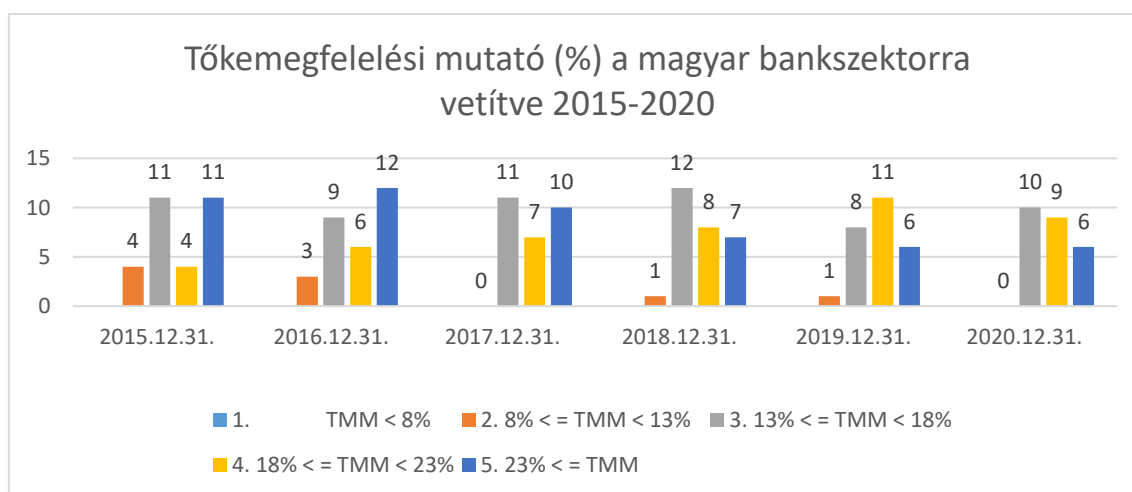
A vizsgálatba bevont bankokra vonatkozóan nem minden esetben álltak rendelkezésre adatok, különös tekintettel a 2008. üzleti évre. A meglévő adatok alapján azonban megállapítható, hogy a kutatásba bevont bankok mindegyike biztosította a vizsgált időpontokban a tőke megfelelési mutató min. 8%-os mértékét, illetve sok bank esetében magasan az előírt ráta felett teljesítettek, különös tekintettel a 2019. évi adatok tekintetében (ld. 18. ábra). A Tier1 ráta közzététele a bankok által még kevésbé gyakorlott, azonban az elérhető adatok alapján ezen mutatók is magas (8% feletti) értékeket mutatnak.

18.ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok tőke megfelelési mutatói 2008., 2019.

Forrás: saját szerkesztés

A tőke megfelelési mutatónak a teljes bankszektorra vetített alakulását mutatja a 19. ábra. Az MNB által közzétett adatok alapján készült diagram oszlopai mutatják, hogy az adott évben hány hazai hitelintézet tőke megfelelési mutatójának nagysága tartozott az öt meghatározott sávba.

19.ábra: Tőke megfelelési mutató (%) a magyar bankszektorra vetítve (2015-2020)

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

A Bázeli III. és a kapcsolódó CRD direktívák megfogalmazása és életbe léptetése során felmerült az aggodalom, hogy a szigorodó tőkekövetelményeknek történő megfelelés egyes bankok esetében nehezen lesz megvalósítható és ezért ezen bankok a hitelezési tevékenységüket visszafoghatják, amely az egész bankpiacra kihatással lesz és összgazdasági szinten is mérhető negatív változásokat indukál.

A hitelnyújtás a betétgyűjtés mellett a hitelintézetek másik legfontosabb tevékenysége. A bankok nyeresége nagy részben függ a hitelkamatok nagyságától. A hitelek árazása tükrözi a hitelintézet üzletpolitikáját és fedezetet kell nyújtania a források költségére, a működési költségekre, a tőke költségére, a kockázatokra és a profitra.

A bankok a gazdasági és piaci környezethez és tendenciákhoz alkalmazkodva meghatározzák és rendszeresen felülbírálják a hitelezési politikájukat. A hitelezési politikájukban definiálják a célcsoportokat és a hitelfelvétel feltételeit. A két szegmens, amelyeknek a hiteleket nyújtja a bank, a lakossági szegmens és a vállalati szegmens.

A lakossági hiteltermékek skálája széles, a lakosság által felvehetőek jelzáloghitelek (államilag támogatott lakáscélú hitelek, támogatás nélküli hitelek, egyéb ingatlancélú hitelek és szabad felhasználású hitelek), fogyasztási hitelek, folyószámlahitelek, valamint áruhitel. A hitelfelvétel feltételeinek meghatározása és a hitelt igénylő magánszemély hitelképességének megfelelő vizsgálata és monitorozása fontos lépések, ezek nem megfelelő kezelése - ahogyan láttuk a 2008. előtti években az amerikai jelzáloghitelezési tevékenység hiányosságait és hibáit -, pénzügyi, illetve globális gazdasági világválság kiindulópontja lehet.

A vállalati hiteltermékek palettája szintén széles körű. A vállalatoknak ajánlott hitelek közé tartoznak a sztenderd, általános vállalati hitelek; a strukturált vállalati hitelek, projekthitelek; és az egyéb típusú hitelek, úgy mint a faktoring, a garancia, kezességvállalások, pénzügyi lízingek. A sztenderd vállalati hitelek körébe tartoznak a rövid lejáratú hitelek, a folyószámlahitelek, a rülirozó hitelek, a hosszú lejáratú hitelek, és a beruházási hitelek. A strukturált hitelek egyedi, speciális hitelek, amelyek nagyobb kockázattal járnak, így drágábbak is a hitelfelvevő vállalkozásnak. Strukturált hitel például egy akvizíciós hitel, amelyet egy vállalatfelvásárláshoz vesz fel a vállalkozó, vagy egy projektfinanszírozási hitel, amelyet a hitelszerződésben meghatározott projekt finanszírozására vettek fel. Projektfinanszírozási hiteleket leggyakrabban a következő területeken alkalmazzák: energiaszektor (erőműfejlesztés, kőolajvezetékek felújítása stb.); közlekedés, infrastruktúra

(autópályaépítés, utak, hidak építése, vasúthálózat fejlesztése stb.); telekommunikáció (telefonhálózatok fejlesztése); ingatlanfejlesztés (irodaházak fejlesztése, bevásárlóközpontok építése, lakóparkok, szállodák és egyéb ingatlanok építése); önkormányzati projektek (ivóvízhálózat fejlesztése, csatornázás, egyéb önkormányzati fejlesztések, beruházások).

A 2008-as gazdasági világválságot követően szigorodtak a banki hitelezés szabályai a hazai bankokban, ezért a vállalkozások számára nehezebbé vált külső források bevonása. A beruházási aktivitás élénkítése céljából az MNB 2012-ben kamatcsökkentési ciklusba kezdett és a kis- és középvállalati (kkv) szektor részére Növekedési Hitelprogramot (NHP) indított el. A hiteleket a hitelintézeteken keresztül érhetik el a vállalkozások, amely hitelek kedvező, államilag támogatott kamatozásúak.

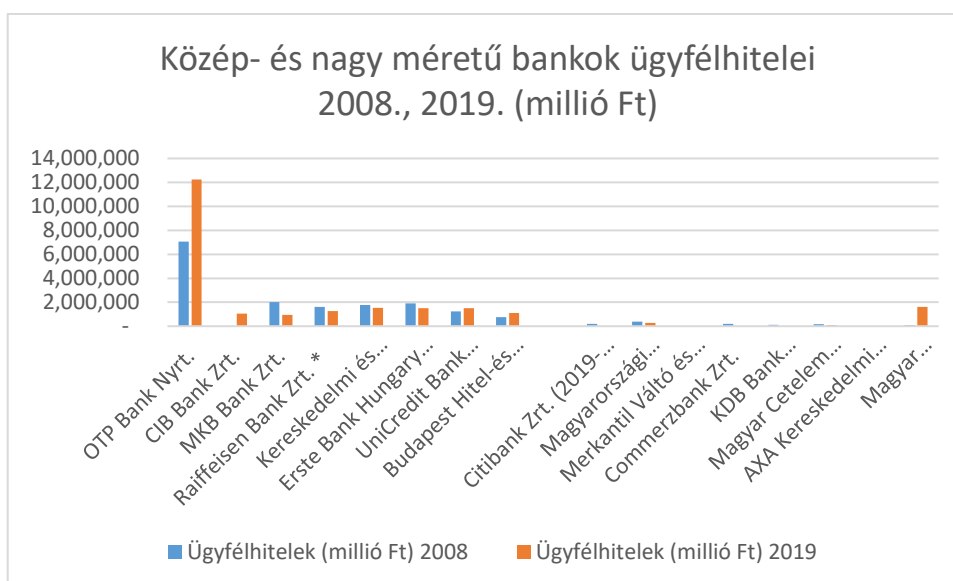
A lakossági szegmenst tekintve a hitelek bővülését és a hitelfelvételi kedv élénkülését támasztotta alá a Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK) 2015-ben történt bevezetése és az azóta folyamatos igényelhetősége. A családok otthonhoz jutását segítő államilag támogatott kedvezményes hitelek sok család számára váltak vonzóvá és elérhetővé.

A vizsgált időszakban bevezetésre került különböző hitelkonstrukciók egyértelműen hatással voltak a hitelállomány alakulására, a jelen kutatás során azonban ezen konstrukciók elkülönült, kiemelt vizsgálatra nem kerültek, a kutatás célja erre nem terjedt ki. A bankok által közölt, a hitelállományukra vonatkozó összesített adatok képezték a kutatás adatbázisát.

A 14. sz. táblázatban láthatjuk a vizsgálatba bevont bankok ügyfélhitelekre vonatkozó adatait. Az ügyfélhitelekre vonatkozó adatok a kutatásba bevont nagyméretű bankok esetében szinte hiánytalanul elérhetőek voltak, a közép méretű bankok esetében azonban csak kevésbé álltak rendelkezésre az adatok, így azoknak csak egy kisebb körére vonatkozóan értékelhetőek a változást bemutató eredmények.

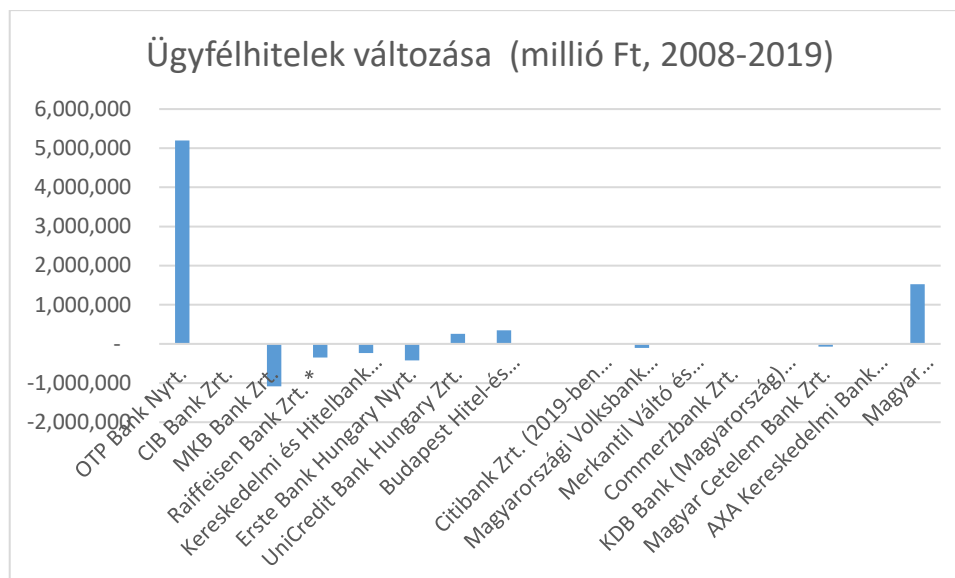
Az egyes bankok hitelállományának csökkenésének okai között kereshetjük a hitelezési tevékenység visszafogását, vagy a hitelfelvételekhez kapcsolódó követelmények szigorítását, vagy a szigorodó tőke megfelelést, az MNB monetáris döntéseit, de más befolyásoló tényezők is szerepet játszhatnak benne, amelyek további kutatásokra ösztönöznek.

A vizsgált időpontok hitelállományainak egymáshoz viszonyított alakulását mutatja be a 20. sz. ábra, az eltéréseket abszolút értéken bankokra lebontva a 21. sz. ábra jeleníti meg.

**20.ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélhitelei
2008., 2019.**

Forrás: saját szerkesztés

21.ábra: A vizsgálatba bevont közép- és nagyméretű bankok ügyfélhiteleinek változása 2008., 2019.

Forrás: saját szerkesztés

A hazai bankok tőke megfelelési mutatói megfelelnek a jogszabály által előírt min. 8%-os mértéknek, számos bank magasan felette teljesített. A hipotézisben szereplő másik vizsgált érték a bankok hitelállománya. Véleményem szerint a bankok hitelállományának csökkenésére nem a tőke megfelelés, a tőke megfelelési mutató minimum értékének elérésére tett erőfeszítések voltak hatással (hiszen a 8% minimum értéket már a válság előtt is biztosították a hazai hitelintézetek), inkább azon bankok hitelezési politikái hatottak ilyen módon a kutatás eredményére, amelyek hitelezési politikájukban a korábbiaknál visszafogottabban és a hitelezési feltételekről szigorúbban nyilatkoztak.

A hitelpiacon nagy számban voltak elérhetőek hiteltermékek a vizsgált időben, a teljes hitelállomány csökkenéséhez vezető okok feltárása további kutatásokra ösztönöz.

H4: A Bazel III. szabályozócsomag által előírt kötelezettségeknek eleget téve a hazai bankok szavatoló tőkéjének összetevőin belül az Alapvető tőkeelemek aránya nőtt a Járulékos tőkeelemek arányához viszonyítva és a szavatoló tőke mértéke emelkedést mutat a szektorra vetítve.

A szavatoló tőke szabályozás betartásának vizsgálatát Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank (MNB) ellenőrzi. A hitelintézetek szavatoló tőke követelményét a kockázattal súlyozott eszközök százalékában fejezik ki. A számítás során a biztonságosabb eszközökhöz kevesebb tőkét kell allokálni, a kockázatosabb eszközök pedig magasabb súlyozást kapnak.

A szavatoló tőke elemeit a 22. sz. ábra mutatja be.

A SZAVATOLÓ TŐKE ELEMEI	
ALAPVETŐ TŐKE (TIER 1)	
I. Elsődleges alapvető tőke	
	Tőkeinstrumok Ázsió Eredménytartalék Halmozott egyéb átfogó jövedelem Egyéb tartalékok Általános banki kockázatok fedezetére képzett tartalékok Levonások az elsődleges alapvető tőkeelemekből
II. Kiegészítő alapvető tőke	
	Tőkeinstrumok Ázsió Levonások a kiegészítő alapvető tőkeelemekből
JÁRULÉKOS TŐKE (TIER 2)	
	Tőkeinstrumok és alárendelt kölcsönök Ázsió Általános hitelkockázati kiigazítások Levonások a járulékos tőkeelemekből

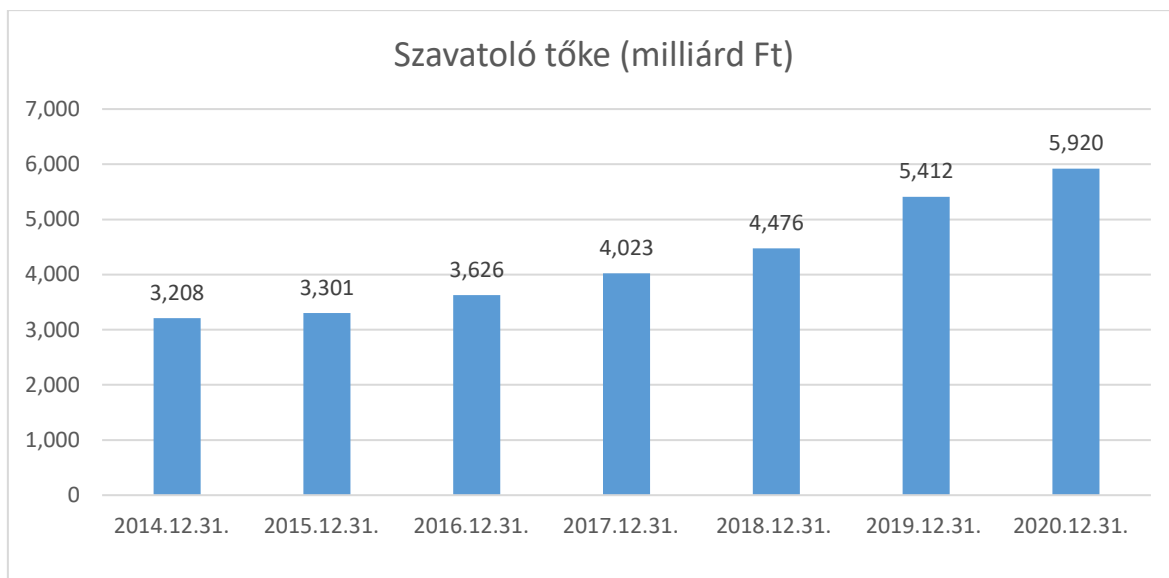
22.ábra: A szavatoló tőke elemei

Forrás: 575/2013/EU rendelet alapján saját szerkesztés

A bankok fokozatosan teljesíthetik a szavatoló tőkével kapcsolatos szigorításokat, a nem megfelelő hibrid elemek kivonását, a jogszabály alapján ezt több év alatt kell elérniük.

A vizsgálat során a Magyar Nemzeti Bank által közzétett adatokra támaszkodtam. A hitelintézeteknek jogszabályban előírt adatközlési kötelezettségük van az MNB felé, amely során meghatározott gyakorisággal és tartalommal kötelesek adatokat szolgáltatni a Felügyelet felé. Az MNB az adatok meghatározott körét közzéteszi a honlapján, amely adatok a piaci szereplők és mindenki által elérhetővé válnak ily módon.

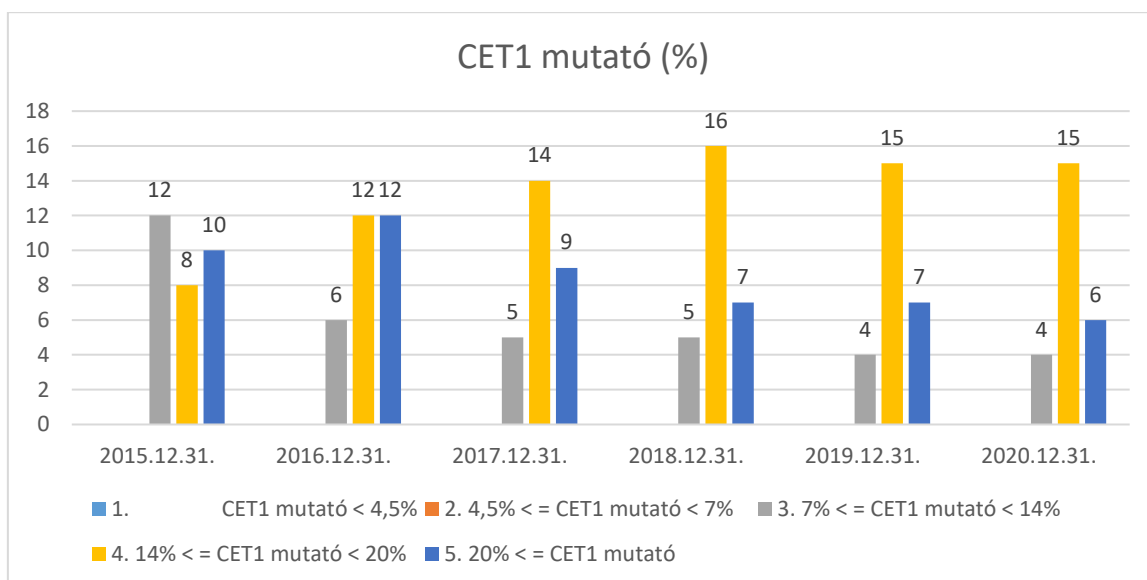
A hazai hitelintézetek szavatoló tőkéjének alakulását mutatja a 23. ábra, amelyen látható, hogy a hazai hitelintézetek szavatoló tőkéje a Bázeli III. bevezetése óta a vizsgált időszakban folyamatos növekedést mutat, a bankszektor tőkeellátottsága erősödik, a jogszabályi kötelezettségnek eleget tesz a szektor.

23.ábra: A hazai hitelintézetek szavatoló tőkájének alakulása (2014-2020)

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

A kutatás során a szavatoló tőke további vizsgálata történt, a szavatoló tőke összetevőinek elemzése keretében megvizsgáltam, hogy hogyan alakult az elsődleges alapvető tőkeelemek aránya. Az elsődleges alapvető tőkeelemek arányának 4,5 %-ot szükséges elérnie a jogszabály alapján.

24.ábra: A hazai hitelintézetek megoszlása az elsődleges alapvető tőke mutató szerint (2015-2020)

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

A CET1 mutatónak a teljes bankszektorra vetített alakulását mutatja a 24. ábra. Az MNB által közzétett adatok alapján készült diagram oszlopai mutatják, hogy az adott évben hány hazai hitelintézet CET1 mutatójának nagysága tartozott az öt meghatározott sávba.

A hazai hitelintézetek tőkeellátottsága és a szavatoló tőkékük összetevői megfelelnek a törvényi előírásoknak. Véleményem szerint a magyarországi bankok prudenciális működése biztosított, a nemzetgazdaság működésében betöltött szerepüknek eleget tudnak tenni, a 2008-as gazdasági világválságot követően folyamatosan erősödnek.

H5: A hazai nagyméretű bankok nagyobb növekedést mutatnak a közepes- és kisméretű bankokhoz képest mérlegfőösszegeik változásait alapul véve (2008-2019). A nagy - és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el a válságot követően.

A kutatást az MNB által és a hazai hitelintézetek által közzétett adatok alapján végeztem el. A Magyar Nemzeti Bank nyilvánosságra hozza a hazai hitelintézetek adatait, a bankok méretét, típusát és a tulajdonosi székhelyet meghatározva (ld. M2 melléklet). Az MNB adatok mellé a hitelintézetek honlapjain közzétett éves beszámolók alapján összegyűjtöttem a kiindulási évnek meghatározott 2008. évi mérlegfőösszeg adatokat, amely adatok a 2019. évi mérlegfőösszeg adatokkal kerültek összehasonlításra. Az MNB által közzétett bankok nem mindegyike publikálja az éves beszámolóit, különösen a kisméretű és nem EGT országok fenti adatai voltak a legkevésbé elérhetőek, ezért sajnos nem minden bankot tudtam a vizsgálatba bevonni. Az MNB által közzétett és besorolt összes hitelintézetet az elérhető adatokkal az M5 melléklet tartalmazza.

Az adatok elérhetősége és rendelkezésre állása alapján az alábbi táblázatban szereplő bankok kerültek be a vizsgálatba.

Sorszám	Intézmény neve	Méret	Típus	Tulajdonos székhelye	Mérlegfőösszeg (millió Ft)		A mérlegfőösszeg változása (2019/2008)
					2008	2019	
1	Budapest Bank-csoport	közepes méretű	csoport	Magyarország	938,041	1,531,561	1.63
2	Commerzbank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország	279,000	289,776	1.04
3	DUNA TAKARÉK BANK Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	1,093	87,466	80.02
4	ERSTE-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	2,636,559	2,872,857	1.09
5	Fundamenta-csoport	közepes méretű	csoport	EGT ország	255,439	640,118	2.51
6	Garantiqa Hitelgarancia Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	35,443	60,621	1.71
7	GRÁNIT Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország	33,000	353,466	10.71
8	ING Bank N.V. Magyarországi Fióktelepe	közepes méretű	fióktelep	EGT ország	478,017	437,687	0.92
9	K&H-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	3,178,000	3,522,000	1.11
10	KDB Bank Európa Zrt.	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország	145,484	323,625	2.22
11	KELER Központi Értéktár Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	35,964	134,215	3.73
12	MagNet-csoport	kis méretű	csoport	Magyarország	53,000	163,000	3.08
13	Magyar Cetelem Bank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország	95,083	118,917	1.25
14	MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország	1,027,814	1,427,433	1.39
15	MKB-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	2,656,400	1,759,800	0.66
16	OTP-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	9,367,724	20,121,767	2.15
17	Raiffeisen Bank-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	2,369,871	2,598,548	1.10
18	Sberbank Magyarország zrt.	közepes méretű	egyedi	Nem EGT ország	535,000	423,401	0.79
19	Sopron Bank-csoport	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország	68,776	83,016	1.21
20	Takarékbank-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	366,043	2,408,689	6.58
21	UniCredit-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	1,761,789	3,380,945	1.92

15. táblázat: Hitelintézeti adatok a H5 vizsgálathoz

Forrás: saját szerkesztés

A hipotézisvizsgálat során az SPSS statisztikai program segítségével keresztábra elemzést végeztem. A keresztábra elemzés egy olyan statisztikai technika, amely két (vagy több) változót ír le egy táblával, amely megmutatja azok együttes eloszlását, a két változó közötti összefüggést, valamint a kapcsolatuk erősségét.

A keresztábra elemzés nullhipotézise (H_0) alapján azt feltételezzük, hogy nincs összefüggés a két változó, azaz a bankok mérete és a mérlegfőösszegük változása között. A szignifikanciaszintet 5%-nál szabjuk meg.

A vizsgálat kezdetén gyakorisági eloszlást vizsgálunk, az alábbi statisztikai táblázatban látjuk, hogy a vizsgálatba bevont két nem metrikus változó a bankok mérete és a mérlegfőösszegekben történt változás. A mintában 21 bank szerepel, mindegyikük adata feldolgozásra került, és nem volt hiányzó adat a feldolgozott adatbázisban.

Statistics		
	meret	mennyirevált
N	Valid	21
	Missing	0

16. táblázat: H5 gyakorisági eloszlás

Forrás: SPSS

A keresztábra elemzés megkezdése előtt a kiszámolt hányadosok alapján az alábbiaknak megfelelően történt a bankok besorolása.

Érték	Kategória megnevezése (milyen mértékben, hányszorosára nőtt a mérlegfőösszeg)	tól	ig
1	kissé	0	1
2	közepesen	1	3
3	nagyon	3	9
4	rendkívül	9	

17. táblázat: A bankok kategorizálása a mérlegfőösszegük változásának függvényében

Forrás: saját szerkesztés

A bankok mérete és a mérlegfőösszeg változások szerinti megoszlást, valamint a két változó megoszlását a következő három táblázat tartalmazza.

meret

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	kis	8	38,1	38,1	38,1
	kozepes	6	28,6	28,6	66,7
	nagy	7	33,3	33,3	100,0
	Total	21	100,0	100,0	

18. táblázat: H5 gyakorisági megoszlás a bankok mérete alapján

Forrás: SPSS

mennyirevalt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	kisse	3	14,3	14,3	14,3
	kozepesen	13	61,9	61,9	76,2
	nagyon	3	14,3	14,3	90,5
	rendkivul	2	9,5	9,5	100,0
	Total	21	100,0	100,0	

19. táblázat: H5 gyakorisági megoszlás a mérlegfőösszegek változása alapján

Forrás: SPSS

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
meret * mennyirevalt	21	100,0%	0	,0%	21	100,0%

20. táblázat: H5 a vizsgált két változó gyakorisági megoszlása

Forrás: SPSS

A 21. táblázat a keresztábra, amely a két változó értékeinek együttes megoszlásait mutatja.

meret * mennyirevalt Crosstabulation

			mennyirevalt				Total
			kisse	kozepesen	nagyon	rendkivul	
meret	kis	Count	0	5	2	1	8
		% within meret	,0%	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
		% within mennyirevalt	,0%	38,5%	66,7%	50,0%	38,1%
		% of Total	,0%	23,8%	9,5%	4,8%	38,1%
		Adjusted Residual	-1,5	,0	1,1	,4	
kozepes	kozepes	Count	2	3	0	1	6
		% within meret	33,3%	50,0%	,0%	16,7%	100,0%
		% within mennyirevalt	66,7%	23,1%	,0%	50,0%	28,6%
		% of Total	9,5%	14,3%	,0%	4,8%	28,6%
		Adjusted Residual	1,6	-,7	-1,2	,7	
nagy	nagy	Count	1	5	1	0	7
		% within meret	14,3%	71,4%	14,3%	,0%	100,0%
		% within mennyirevalt	33,3%	38,5%	33,3%	,0%	33,3%
		% of Total	4,8%	23,8%	4,8%	,0%	33,3%
		Adjusted Residual	,0	,6	,0	-1,1	
Total	Total	Count	3	13	3	2	21
		% within meret	14,3%	61,9%	14,3%	9,5%	100,0%
		% within mennyirevalt	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	14,3%	61,9%	14,3%	9,5%	100,0%

21. táblázat: A bankok mérete és mérlegfőösszegük változása közötti

összefüggést mutató keresztábra

Forrás: SPSS

A keresztábra elemzés során a bankok mérete változó három értéke (kis, közepes, nagy) és a mérlegfőösszeg változása változó négy értéke (kissé, közepesen, nagyon, rendkívül) egy tizenkét cellából álló mátrixot eredményez, kiegészülve az összegző (Total) sorokkal és oszlopokkal.

Az abszolút gyakorisági eloszlás alapján látjuk, hogy a vizsgált kisméretű bankok közül egyik sem esik a kissé változó kategóriába, a legtöbbjük a közepesen változó kategóriában szerepel, de 2 a nagyon, illetve 1 bank a rendkívül kategóriában is szerepel. A kisméretű bankok 62,5 %-a közepes mértékben növekedett, azonban azt is látjuk, hogy a nagymértékben növekedett bankok 66,7 %-át a kisméretű bankok teszik ki.

A közepes méretű bankok fele a közepesen növekedő kategóriába tartozik. A nagymértékű növekedés kategóriában nem szerepelnek közepes méretű bankok, azonban a kis mértékben növekedett kategória 66,7 %-át ezek a közepes méretű bankok alkotják.

A nagyméretű bankok esetében hasonlóan a kisméretű bankokhoz a közepesen növekedő kategóriában szerepel a legtöbb bank (71,4 %), a rendkívüli kategóriában pedig egy sem szerepel ebből a csoportból. A közepesen növekvő kategóriában a kis- és a nagyméretű bankok egyforma arányban szerepelnek (38.5% mindkét esetben).

A vizsgálat során a méret szerinti besorolás (kis, közepes, nagy) hasonló db számokat mutat (8, 6 és 7 db), amely a vizsgálatot kedvezően befolyásolja, nincsenek kiugró db számok.

A hipotézisvizsgálat eredményeként látható, hogy a várakozásokkal ellentétben éppen a nagyméretű bankok esetében nem történt rendkívüli növekedés és még a nagy mértékű növekedés kategóriában is csak egy adat bank szerepel, erre a csoportra a közepes növekedés a legjellemzőbb, ellentétben a kisméretű bankokkal, ahol a legtöbb ugyan a közepes növekedésűek között került statisztikailag kimutatásra, de itt a legjellemzőbb a nagyon és a rendkívül kategóriákban történő szereplés.

A vizsgálatot a Chi-négyzet teszttel zárjuk, amelynek eredményét a 22. táblázat mutatja.

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,470 ^a	6	,485
Likelihood Ratio	7,536	6	,274
N of Valid Cases	21		

a. 12 cells (100,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,57.

22. táblázat: Chi-négyzet teszt

Forrás: SPSS

A Pearson Chi-négyzet próbastatisztika szignifikancia értéke 0,05 felett van (0,485), azaz a H0 hipotézist elfogadjuk, nincs statisztikailag igazolható kapcsolat a két változó között.

A H5 hipotézis megfogalmazásakor azt feltételeztem, hogy a nagyobb bankok nagyobb mértékben növekedtek a válság után. A feltételezésem többek között abból indult ki, hogy tekintettel arra, hogy a nagyobb méretű bankok nagyobb, jelentősebb szerepet játszanak a gazdaság vérkeringésében a kisebb méretű bankokhoz képest, nagyobb figyelem is járul rájuk, a „megmentésük” egy válság esetén, illetve a „feltökésítésük”, a megerősítésük prioritást élvez a kisebb versenytársaikhoz képest, ezért a válságot követően a nagyobb bankok „tőkeinjekciót” kaphattak, intenzívebben nőttek a többi bankhoz képest. A kutatás eredményeként azonban a fenti hipotézis elvetésre került, a kis- és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el a vizsgált időszakban, a tendencia okainak vizsgálatához további kutatások indokoltak, a kutatásban részt vett egyes bankok adatait további mélységében vizsgálva.

A hipotézisek és a hipotézisvizsgálatok eredményeit a 23. táblázat foglalja össze:

Hipotézisek	A kutatás eredménye
H1: A 2008-ban kirobbant gazdasági világválsághoz vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések egyedülállóak voltak, a korábbi pénzügyi-, és/vagy gazdasági globális válságok kialakulásának okai és a kapcsolódó válságkezelések ettől eltérőek voltak.	A hipotézis igazolásra került. A 2008-ban kirobbant gazdasági világválság kirobbanásához vezető okok és a válság kezelésére hozott intézkedések a korábbi gazdasági világválságokétól eltérő, egyedülálló volt.
H2: A válság kirobbanása után több, mint tíz évvel a nagyméretű és a közepes méretű hazai bankokban növekedett az elhelyezett betétek állományának a mérlegfőösszeghez viszonyított aránya és az összetételállomány sem mutat csökkenést, ceteris paribus a válság negatív hatása nem érzékelhető ezen a területen.	A hipotézis igazolásra került. A 2008-ban kirobbant gazdasági világválságot követően a betétállományok növekedtek.
H3: A Bázel III. szabályozócsomag által előírt tőkeellátottság elérésének és erősítésének a hazai bankok tőkemegfelelési mutatóinak növekedésével eleget tettek, amely kötelezettség teljesítése nem vetette vissza a bankok hitelezési tevékenységét .	A hipotézis elvetésre került. A tőkemegfelelési mutatók min. követelményeinek a bankok eleget tettek, azonban a hitelezési tevékenység számos bank esetében visszaesett.
H4: A Bázel III. szabályozócsomag által előírt kötelezettségeknek eleget téve a hazai bankok szavatoló tőkéjének összetevőin belül az Alapvető tőkeelemek aránya nőtt a Járulékos tőkeelemek arányához viszonyítva és a szavatoló tőke mértéke emelkedést mutat a szektorra vetítve.	A hipotézis igazolásra került. A hitelintézetek szavatoló tőkéje szektor szinten növekszik, az Alapvető tőkeelemek aránya növekedést mutat a Járulékos tőkeelemekhez viszonyítva.
H5: A hazai nagyméretű bankok nagyobb növekedést mutatnak a közepes- és kisméretű bankokhoz képest mérlegfőösszegeik változásait alapul véve (2008-2019). A nagy - és közepes méretű bankok nagyobb növekedést értek el a válságot követően.	A hipotézis elvetésre került. A kis- és közepes méretű bankok nagyobb növekedést mutatnak, mint a nagyméretű bankok a 2008-as gazdasági világválság kirobbanása óta.

23. táblázat: Hipotézisek és a kutatás eredménye

Forrás: saját szerkesztés

4 KÖVETKEZTETÉSEK, ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

4.1 Következtetések

Az értekezés során annak bizonyítását tűztem ki egyik célként, hogy a 2008-ban kirobbant gazdasági világválsághoz vezető okok egyedülállóak, korábban nem tapasztaltak voltak és így a válság kezelése is eltérő volt a korábbi, világméretű gazdasági válságokéhoz képest. A korábbi gazdasági válságok elméleti áttekintését követően a 2008-as gazdasági világválsághoz kapcsolódó hazai és külföldi szakirodalom feldolgozása következett. A fentiek alapján az első hipotézis bizonyítást nyert, mely szerint új típusú világválságról beszélünk a 2008-as gazdasági világválság kapcsán.

A válságkezeléssel kapcsolatban az Európai Unió által kidolgozott direktívák célja a válság kezelése mellett a hasonló válságok kialakulásának megelőzése. A doktori értekezés további részében a bankok tőkeellátottságával kapcsolatban hozott szigorodó követelmények teljesítése és azok hatékonyságának vizsgálata került reflektorba.

A disszertáció keretén belül megvizsgáltam, hogy a tőkemegfelelési mutatóra és a szavatoló tőkére vonatkozó, az Európai Unió által előírt szigorításoknak hogyan feleltek meg a hazai bankok. A kutatás során megállapítottam, hogy a bankok tőkemegfelelése minden esetben elérte, illetve meghaladta a kötelező szintet. Ennek az eredménynek az alapján kijelenthetjük, hogy a hazai bankok biztonságos működése folyamatosan biztosított a válság kirobbanása óta, állami beavatkozás nélkül a hitelintézetek képesek prudensen működni. A válság nem rengette meg jelentősen az itthoni bankok tőkeszerkezetét, nem váltak fizetéképtelenné sem a válság kitörésekor, sem azt követően. Működésük során képesek voltak önerőből (amelybe nem csak a működésük során felhalmozott eredmény, de az anyabankok által történt feltőkésítés is bele tartozik) a tőkeellátottságukat növelni. A tőkeerősítéssel kapcsolatos EU előírás nem csak a válság esetleges hatásait igyekezett orvosolni, hanem a jövőre nézve olyan tőkestruktúra és még erősebb bankszektor létrehozását és fenntartását tűzte ki célul, amely megléte mellett nem alakulhat ki hasonló világméretű válság, illetve a jövőbeni esetleges pénzügyi, illetve bankválságokra gyorsan, megfelelő, hatékony válaszlépéseket tud tenni a szektor.

A tőkeellátottság vizsgálatát követően, miután megállapítást nyert, hogy a hazai bankok tőkeerőssége megfelel az uniós előírásnak, a kutatás során arra irányult a figyelmem, hogy

a tőkésítés mellett a hitelintézetek működése, amely jelen dolgozatban a betétgyűjtésre és hitelezésre korlátozódott, hogyan alakult. A kutatás továbbá arra fókuszált, hogy a bankok a fentiekben megfogalmazottak mellett hogyan voltak képesek növekedni, egyáltalán növekedtek-e a mérlegfőösszegük alakulásának fényében a 2008-as gazdasági világválság kitörését követően a megváltozott körülmények és feltételek mellett.

A betétek összállományát tekintve a kutatás során megállapítottam, hogy a betétek állománya a hazai bankokban nem csökkent, azok nem csak összességüket tekintve, de a hitelintézetek mérlegfőösszegeihez viszonyított arányaiban is növekedést mutatnak. A fentiek alapján bízhatunk abban, hogy a betétesek bizalma nem ingott meg a hazai bankszektorban, továbbra is biztonságos és kedvező befektetésnek tartják a bankokban elhelyezett betéteiket.

A szigorodó tőkekövetelményeket ugyan több év alatt kellett teljesíteniük a hitelintézeteknek, amely kedvező feltételt a jogalkotók azért alkalmazták, hogy a bankokat, azok működését és üzletpolitikáját ne rendítse meg és ne állítsa lehetetlen helyzetbe a jogszabálynak való megfelelés, mégis a szakmában többen kifejezték abbéli aggodalmukat, hogy a tőkével kapcsolatos új előírások, szigorítások visszavethetik a hitelintézetek hitelezési tevékenységét. A betétek vizsgálatánál már láttuk, hogy az állomány növekedést mutat, a hitelállományban azonban csökkenés mutatkozik a bázisévhez képest. Véleményem szerint a bankok hitelezési hajlandóságát valóban visszavetette egyrészt a tőkekövetelmények megfelelésének teljesítéséhez felhasznált erőforrás, valamint a kockázatok csökkentésének, fokozottabb monitorozásának követelménye, azonban további kutatások során érdemes lenne megvizsgálni, hogy milyen további tényezők játszhattak szerepet a hitelállomány csökkenéséhez. Ilyen tényező lehet a bankok üzletpolitikájának megváltozása, a hitelállomány nagyságának tudatos csökkentése, a hitelek drágulása, a hitelfelvételekkel kapcsolatban az ügyfelekkel szemben felállított szigorúbb feltételek, de akár a hitelfelvételek iránt a lakosság által kinyilvánított csökkenő érdeklődés is vezethetett ide, és további tényező is.

A kutatás során az utolsó vizsgálódás arra irányult, hogy a hazai nagyméretű bankok vajon nagyobb mértékű növekedést mutatnak-e a kis- és közepes méretű bankokhoz képest a válság kirobbanása óta. Feltételezhetnénk, hogy a nagyobb, tőkeerősebb bankok könnyebben viselnek el egy pénzügyi válságot, nagyobb mozgatható tartalékaik vannak, a válságkezelést kisebb megrázkódással tudják véghezvinni és azt követően növekedési

pályára lépni. A kutatás során azonban megállapítást nyert, hogy a kis- és közepes méretű hazai bankok nagyobb növekedést mutatnak a válságtól eltelt időszak alatt. Ez a tény megnyugtató abból a szempontból, hogy a válság nem volt olyan mély, kedvezőtlen hatással a hazai működésű bankok esetében, amely visszafordíthatatlan károkat okozott volna akár a bankszektor egészét tekintve, akár a bankokat egyedileg vizsgálva. A válságkezelés során és eredményeként a kis- és közepes bankok is nem csak megmaradást, de növekedést is mutattak.

A kutatási eredményekből megállapítható, hogy a 2008-as gazdasági világválság nem rengette meg nagymértékben a hazai bankrendszert, amely leginkább arra vezethető vissza, hogy a magyarországi bankok működésében más, nyugat-európai, vagy amerikai bankoktól eltérően nem szerepelnek meghatározó mértékben a spekulatív ügyletek, illetve nem volt közvetlen kitettséjük az amerikai jelzáloghitel-piachoz kötődő termékekben. A válság hatására megváltozott körülmények és feltételek, amelyek alapján nehezebben és drágábban lehetett forrásokhoz jutni a bankközi piacokon és más negatív hatások azonban természetesen a hazai hitelintézeteket is érintette. A jelen disszertációban összefoglalt kutatási eredmények alapján azonban megállapítható, hogy a válság kezelésére az Európai Unió által létrehozott vizsgált direktívák hatásosnak és hatékonyak bizonyultak, a magyar jogrendszer azt megfelelően implementálta és a bankszektor a jogszabályi kötelezettségeknek eleget tett. A szigorodó követelmények és azok teljesítése eredményeként a gazdasági világválság nem rendítette meg jelentősen a hazai bankszektort és azt követően tovább tudott növekedni és erősödni.

4.2 Új tudományos eredmények

A doktori értekezésem elkészítése során arra törekedtem, hogy a közgazdaságtan ismeretrendszerét alkalmazva, valamint a közgazdaságtudományi kutatásokat segítő és alátámasztó statisztikai módszereket felhasználva a 2008-as gazdasági világválságból és annak hatásaiból kiindulva a válságkezelés egyik válaszlépéseként hozott jogszabály, a szigorodó tőkeszabályozás hatásait vizsgáljam a magyar bankrendszer vonatkozásában. A kutatási téma, annak aktualitása miatt is kiemelten figyelemre méltó, a 2008-as gazdasági világválság hatásait ma is érezzük, a válság kezelésére hozott intézkedések eredményei mérhetőek.

Az értekezés újszerűségét és érdekességét adja az, hogy az első hipotézis elméleti megvizsgálását és bizonyítását követően a további hipotézisek már nem elméleti jellegű kérdések vizsgálatára irányulnak, hanem az első hipotézis alapján tett megállapításra épülnek, mely szerint a 2008-as gazdasági világválság kirobbanásához vezető okok a korábbi gazdasági válságok okaitól eltérőek voltak, s melynek kezelésére ennek megfelelően a korábbi válságok kezelésére használt válaszlépésektől eltérő intézkedésekre volt szükség, újfajta intézkedések váltak szükségszerűvé.

A kutatásaim és a disszertációban leírt eredmények alapján új tudományos eredményeknek tekintem az alábbiakat:

- A 2008-as gazdasági világválság kirobbanását követően több mint tíz évvel a hazai bankokban elhelyezett betétállomány nőtt és nem csak abszolút értékben nőtt a betétállomány, hanem a vizsgált bankok mérlegfőösszegeihez viszonyítva is. A válság negatív hatása nem érezhető ezen a területen, az ügyfelek bizalma megmaradt a magyar bankszektor iránt, a megtakarításaikat növekvő bizalommal helyezik el bankbetétekben. A kutatás a továbbiakban kiterjeszhető a betétállomány növekedés okainak további, mélyebb elemzésére, de bármilyen egyéb tényezők is hatottak pozitívan, vagy negatívan a betételhelyezési hajlandóságra, megállapítható, hogy a válság nem rengette meg a megtakarítók bizalmát, továbbra is kedvező lehetőségnek tartják a banki betéteket.
- A magyar bankszektor a 2008-as gazdasági világválságot megelőzően stabil alapokon állt, az amerikai jelzálogpiaci válsággal kapcsolatos kockázatos befektetésekből nem volt kitétsége, ezért a válság nem sújtotta drasztikusan a magyar bankpiacot. A bankok tőkeerősségének meghatározó mutatószáma, a tőke megfelelési mutató a válságot megelőzően is a bázeli szabályozócsomag által előírt min. 8%-os határ felett volt, amely tükrözi a válság előtti biztos alapokat. A válságot követően a tőke megfelelési mutató további növekedése látható a bankszektor egyes résztvevőinek esetében, amely azt bizonyítja, hogy a magyar bankszektor a válságot követően is megőrizte prudenciális működését, tőkeellátottsága a biztonságos működést garantálja.
- A hazai bankok tőkeerősségét és biztonságos működését nem csak az előző pontban említett tőke megfelelési mutató bizonyítja, hanem a szavatoló tőke nagysága is, amely a bankszektorra vetítve a válság kitörése óta folyamatosan növekedik. A Bazel III. szabályozócsomag által előírt szigorodó tőkekövetelményeknek, amelyek a

szavatoló tőke elemei közül az Alapvető tőkeelemek erősítését írja elő a Járulékos tőkeelemekkel szemben, a bankszektor eleget tesz. Kutatásaim alapján a hazai bankszektor tőkeerőssége és tőkellátottsága megfelelő, amely a prudens működés mellett egy esetleges újabb globális pénzügyi vagy gazdasági válság esetén megfelelő biztosíték lehet annak átvészelésére.

- A H5 hipotézisben foglaltak vizsgálata alapján a Magyarországon működő bankok mérlegfőösszegeik alakulását tekintve a 2008-as gazdasági világválság kitörésétől növekedést mutatnak, ezen belül a kis- és közepes méretű bankok arányaiban nagyobb növekedést mutatnak a nagyobb hitelintézetekkel szemben. A kutatási eredmény által úgy gondolom, hogy az Európai Unió által előírt és a magyar jogrendszerbe is implementált szigorodó tőkeszabályozás teljesítése mellett a hazai bankszektor növekedési pályán tudott maradni, tőkeerősségével, erős tőkeszerkezetével és eszközeivel a magyar nemzetgazdaság és közvetve a világgazdaság jó alapokon nyugvó biztonságosan működő bank szektorát képezi.

5 ÖSSZEFOGLALÁS

Doktori értekezésem első célja annak bizonyítása volt, hogy a 2008-ban kirobbant gazdasági világválság okai új típusúak voltak, a korábbi válságoktól eltérő okok vezettek a kirobbanásához, a lefolyása is eltérő volt azoktól, így a kezelésére kidolgozott válaszlépések is újak voltak. Kutatásom során a XX. századi világméretű gazdasági válságok részletes és mélyreható vizsgálatát követően a 2008-ban kezdődő gazdasági világválság okait, hatásait és tovább terjedésének folyamatát tanulmányoztam a széleskörűen rendelkezésre álló külföldi és hazai szakirodalom és publikációk által, amely kutatás során hipotézisem igazolást nyert.

Kutatási munkám keretén belül a hazai működésű hitelintézeteket vizsgáltam, azt hogy hogyan tudtak és tudnak megfelelni a válságkezelésre alkalmazott, az Európai Unió által definiált és a magyar jogrendszerbe implementált jogszabályi változásoknak a hitelintézetek tőkemegfelelésére helyezve a hangsúlyt.

A szigorodó tőkeszabályozás mellett a bankok működésének és növekedésének alakulása is a kutatásom része volt. A további hipotézisek felállítása során arra törekedtem, hogy bizonyítsam a szigorodó tőkekövetelmények teljesítése mellett azt is, hogy a hazai hitelintézetek a válságot követően növekedésre is képesekké váltak a mérlegfőösszegük függvényében. A kutatás során vizsgáltam a bankszektor összetételállományának és hitelállományának alakulását a gazdasági válság kitöréséhez viszonyítva a jelen gazdasági adatait.

Kutatásom során izgalmas, aktuális és kihívást jelentő témákkal foglalkoztam. A kutatási céloimat sikerült elérnem, a hipotéziseim nagyobb részben bizonyításra kerültek, igazolódtak.

Külön kihívást és elhivatottságot rejt magában az a tény, hogy kutatási témám tovább bővíthető. A hipotézisek során vizsgált tényezők köre kiterjeszhető más aspektusok szerint és a jövőben hosszabb időtartamra vetítve is érdekes kérdéskört vethet fel a válságkezelés hatása a honi bankszektor működésére és stabilitására.

6 SUMMARY

The first goal of my dissertation was to prove that the reasons of the global economic crisis that erupted in 2008 was a new type of reasons, and it broke out due to totally different reasons than similar crisis in the past, its course was also very different, and as a result, the responses developed to deal with it were also new. In the course of my research, after in-depth analysis of the crisis of the 20th century, I studied the causes, effects and spread of the global economic crisis that erupted in 2008. I was able to do this thanks to the huge quantity of available foreign and domestic literature and publications, which in the end confirmed my hypothesis.

Within the framework of my research, I examined the domestic credit institutions, how they could comply with the legal changes applied to crisis management, which were defined by the European Union and implemented in the Hungarian legal system, with an emphasis on the capital adequacy of such credit institutions.

In addition to the tightening of capital regulation, the changes within the operation and growth of banks was also part of my study. In setting up further hypotheses, I wanted to demonstrate that, in addition to meeting the tightening capital requirements, domestic credit institutions were able to grow as a result of their balance sheet total after the crisis. In the course of the research, I examined the development of the figures of the total deposit stock and loan stock of the banking sector in relation to the outbreak of the economic crisis.

During my research, I had the chance to deal with exciting, current and challenging topics. I managed to achieve my research goal and most part of my hypotheses was proved.

The fact that my research topic can be further expanded means a challenge to me. The range of factors examined in the hypotheses can be extended according to other aspects and the impact of crisis management on the operation and stability of the domestic banking sector and this may raise interesting questions in the future as well.

7 IRODALOMJEGYZÉK

- 1) Adler, E. - Kavanagh, J. - Ugryumov, A. (2010): State Aid to Banks in the Financial Crisis: The Past and the Future, *Journal of European Competition Law & Practice*, Vol. 1, pp. 66-71.
- 2) Altunbas, Y. – Gambacorta, L. – Marqués, D. (2007): Securitization and the banklending channel, *Bank of Italy Working Paper*, No. 653.
- 3) Antal, L. (2004): Fenntartható-e a fenntartható növekedés?, *Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest*
- 4) Antal, L. (2008): Nemzetközi pénzügyi válság és hazai gazdaságpolitikai dilemmák, *Hitelintézeti Szemle*, VII. évf. 6. szám, pp. 562-585.
- 5) Artner, A. (2006): Globalizáció alulnézetben. Elnyomott csoportok, lázadó mozgalmak, *Napvilág Kiadó, Budapest*
- 6) Babb, S. (2013): The Washington consensus as transnational policy paradigm: Its origins, trajectories and likely successor, *Review of International Political Economy* 2013, 20/2 issue pp. 268-297.
- 7) Balázs, J. (2007): Gazdasági Biztonság In: *Deák Péter (Ed.) Biztonságpolitikai Kézikönyv, Budapest, Osiris pp. 200-218.*
- 8) Balázs, J. (1997): A gazdasági biztonságról, *Védelmi Tanulmányok no. 16. , Stratégiai Védelmi Kutatóintézet pp. 67.*
- 9) Balogh, A. (2009): Válságok a fejlődő világban, *Válság világrendszer-szemléletben, Savaria University Press, szerk.: Mészlivetz Ferenc*
- 10) Banai, Á. - Király J. - Nagy M. (2010): Az aranykor vége Magyarországon. Külföldi és lokális bankok – válság előtt és válság után, *Közgazdasági Szemle*, LVII. évf. 2010. február, pp.105-131.
- 11) Basel Committee on Banking Supervision, The Joint Forum (2008): Credit Risk Transfer – *Consultative Document*
- 12) Basel Committee on Banking Supervision (2008): Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision
- 13) Basel Committee on Banking Supervision announces steps to strengthen the resilience of the banking system (2008): Press releases

- 14) Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems Letöltési link: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (Letöltve 2018. május 10-én)
- 15) Báger, G. (2013): The Relevance of Marshall Plan Today, *International Journal of Economics, Finance and Management*. Vol. 2, No. 7, pp. 486-492.
- 16) Benczes, I. (2011): Az európai gazdasági kormányzás előtt álló kihívások, *Közgazdasági Szemle, LVIII. évf.*, pp. 759–774.
- 17) Benczes, I. (2016): A washingtoni konszenzus és a nemzetközi pénzügyi szervezetek, *Nemzetközi intézmények és változó világgazdaság*, pp. 107-123.
- 18) Biedermann, Zs. (2012a): A bankszabályozás visszatérő problémái a Bázeli III. intézkedéscsomag tükrében, *Világgazdasági Intézet*, Letöltési link: http://vilaggazdasagi.blog.hu/2012/06/01/a_bankszabalyozas_visszatero_problemai_a_bazel_iii_intezkedescsomag_tukreben (Letöltve 2017. december 17-én)
- 19) Biedermann, Zs. (2012b): A bankszabályozás visszatérő problémái a Bázeli III. intézkedéscsomag tükrében, *Világgazdasági Intézet*
- 20) BIS Committee on the Global Financial System (2008): Rating in the structured finance : What went wrong and what can be done to address short-comings? – *Consultative document*
- 21) Blahó, A. (2012): Globális világgazdasági válság: A megoldások vitája, Letöltési link: [GLOBÁLIS VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG: A MEGOLDÁSOK VITÁJA \(uni-corvinus.hu\)](http://uni-corvinus.hu) (Letöltve: 2017. május 26-án)
- 22) Blahó, A. (2009): Globális válság és a multilaterális nemzetközi gazdasági szervezetek, *Világgazdasági válság 2008-2009, Diagnózisok és kezelések, Aula*, pp. 105-130.
- 23) Blahó, A. (2002): Világgazdaságtan, *Aula*
- 24) Blundell-Wignall, A. (2008): The subprime crisis: size, deleveraging, and some policy options, *OECD Journal, Financial Market Trends*
- 25) Bródy, A. (2007): A ciklus oka és hatása. *Közgazdasági Szemle, LIV. évf.*, pp. 903–914.
- 26) Burgerné Gimes, A. (2011): A kelet-közép-európai országok válsága a globális krízis tükrében - válaszok a válságra, *Statistikai Szemle, 89. évfolyam 6. szám*, pp. 644-666.

- 27) CEBS (2007): Range of Practices on Supervisory Colleges and Home-Host Cooperation, Letöltési link: [RANGE OF PRACTICES \(europa.eu\)](#) (Letöltve 2017. szeptember 7-én)
- 28) CEBS (2008): Report on banks' transparency on activities and products affected by the recent market turmoil, Letöltési link: [CHAPTER 5 \(europa.eu\)](#) (Letöltve 2017. szeptember 7-én)
- 29) CEBS (2008): Second part of technical advice to the European Commission on Liquidity Risk Management, Letöltési link: [Microsoft Word - CP19 Liquidity.doc \(europa.eu\)](#) (Letöltve 2017. szeptember 7-én)
- 30) CEBS (2009): Template for a Multilateral Cooperation and Coordination Agreement on Supervision of XY Group, Letöltési link: [CEBS Meeting Document template \(europa.eu\)](#) (Letöltve: 2017. szeptember 7-én)
- 31) Claessens, S. - Dell'Ariccia, G. - Igan, D. - Laeven, L. (2010): Lessons and Policy Implications from the Global Financial Crisis, *IMF Working Paper. WP/10/44*. Letöltési link: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1044.pdf> (Letöltve 2017. szeptember 7-én)
- 32) Csaba, L. (2013): Az euróövezet válságának néhány elméleti tanulsága, In Muraközi, L. (szerk.), *Minden Egész eltörött: Útteremtés és útfüggség válságos környezetben Akadémiai Kiadó pp. 260-283*.
- 33) Csáki, Gy. (2010): Globális kormányzás – globális szabályozás a világgazdasági válságból való kilábalás kollektív eszközeiről. In: *Magas István – Kutasi Gábor (szerk): Változó világgazdaság. Globális kormányzás- vállalati nemzetköziesedés – regionális fejlődés. Tanulmányok Simai Mihály 80. születésnapjára. Budapesti Corvinus Egyetem, pp. 68-85*.
- 34) Csáki, Gy. (2009): Világgazdasági válság és korszakváltás? *Világgazdasági válság 2008-2009, Diagnózisok és kezelések, Aula pp. 37-74*.
- 35) De Larosière report, Letöltési link: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf (Letöltve 2018. május 20-án)
- 36) De Larosière, J. (2009): Report of the High-Level Group on Financial Supervision in the EU, Letöltési link: http://ec.europa.eu/finance/generalpolicy/docs/de_larosiere_report_en.pdf, 1 (Letöltve 2018. május 20-án)

- 37) Eichengreen, B. (2008): Thirteen Questions about the Subprime Crisis, *University of California, Berkeley*
- 38) Eichengreen, B. - Bordo, M. D. (2002): Crises New and Then: What lessons from the last era of financial globalization? *National Bureau of Economic Research Working Paper 8716*. Letöltési link: <http://www.nber.org/papers/w8716.pdf> (Letöltve 2018. április 12-én)
- 39) Erdős, M. - Mérő K. (2008): A subprime válság és a pénzügyi szervezetek felügyelése, *Hitelintézeti Szemle, 5. szám pp. 491- 519*.
- 40) Farkas, P. (2002): A globalizáció és fenyegetései. A világgazdaság és a gazdaságelméletek zavarai, *Aula Kiadó, Budapest*
- 41) Farkas, P. (2009): A jelenlegi világgazdasági válság jellegéről (Egy nem neoliberais vázlat), *Világgazdasági válság 2008-2009, Diagnózisok és kezelések, Aula, pp. 131-146*.
- 42) Fenyő, Gy. - Várhegyi É. (2010): A válság hatása a bankszektorra, *Külgazdaság 3-4.sz.*
- 43) Fischer, É. - Kóczán, G. (2008): Rendkívüli hatósági intézkedések és tanulságok a jelzálogpiaci válság kapcsán, *MNB-tanulmányok 72*. Letöltési link: http://www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_mnbtanulmanyok/mnbhu_mt_72 (Letöltve 2017. október 4-én)
- 44) Forgács, I. (2014): Kormányozható-e a globális gazdaság?, *KÖZ-GAZDASÁG. IX. évfolyam 2. szám. pp.47-65*.
- 45) Fülöp, P. - Major, I. (2004): Az infokommunikációs szektor nemzetközi lassulása, *Közgazdasági Szemle, LI. évf., pp. 1001-1028*.
- 46) Füstös, H. (2017): Amendments of the requirements of own funds and the adequacy of the Hungarian banks in recent years, *Gazdaság és Társadalom, 2017/3-4, pp. 24-32*.
- 47) Füstös, H. (2016): A Bázeli ajánlások és a CRD módosításai, valamint hatásuk a hazai hitelintézeti szektor tőkemegfelelési mutatójára és szavatoló tőkéjére, *Gazdaság és Társadalom, 2016/2, pp. 92-04*.
- 48) Füstös, H. (2015a): A gazdasági világválság bankszabályozásra gyakorolt hatása az Európai Unióban, *In: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Tavaszi szél konferenciakötet, pp. 351-358*.
- 49) Füstös, H. (2015b): A gazdasági világválság hatására szigorodó bankszabályozás, bankfelügyelet és tőkekövetelmény az Európai unió bankrendszerében, *In: Józsa*

- Imola (szerk.) Tanulmányok a gazdaság, a társadalom és a filozófia területéről, Budapest, PREMA Consulting, pp. 45-51.*
- 50) Füstös, H. (2015c): A válságok természete történeti aspektusból, *Fluentum gazdaság- és társadalomtudományi folyóirat, 2015. II. évfolyam 3. szám*
- 51) FXSTREET, The Kondratieff Wave, Letöltési link: <https://www.fxstreet.com/education/the-kondratieff-wave-201008030000> (Letöltve 2017. október 17-én)
- 52) Gál, Z. (2010): Pénzügyi piacok a globális térben, *Akadémiai Kiadó,*
- 53) Goodhart, C. A. E. (2008): Liquidity risk management, *in: Banque de France: Financial Stability Review, Special issue on liquidity*
- 54) Greenspan, A. (2008): We will never have a perfect model of risk, *Financial Times, 16 March, 2008*
- 55) Gyura, G. (2019): A szavatoló tőkétől az etikai tőkéig – új irányok a bankfelügyeletben, *In: Etikus közgazdaságtan, MNB*
- 56) Gyuris F. – Szabó P. (2020): Dél- és Délkelet – Ázsia, Letöltési link: [Dél- és Délkelet-Ázsia | PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet](#) (Letöltve: 2021. augusztus 30-án)
- 57) IMF (2006): A Medium-Term Strategy for the IMF: Meeting the Challenge of Globalization. Letöltési link: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2006/041806.htm> (Letöltve 2017. október 19-én)
- 58) IMF. (2014): Global Financial Stability Report. October 2014. Letöltési link: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2014/02/pdf/text.pdf> (Letöltve 2018. szeptember 7-én)
- 59) Inotai, A. (2010a): A “fenntartható kapitalizmus” felé? *In: Magas István – Kutasi Gábor (szerk): Változó világgazdaság. Globális kormányzás- vállalati nemzetköziesedés – regionális fejlődés. Tanulmányok Simai Mihály 80. születésnapjára. Budapesti Corvinus Egyetem, pp. 86 - 91.*
- 60) Inotai, A. (2010b): A világgazdaság 2010-ben: a válság és következményeinek kezelése, *Magyar Tudományos Akadémia, Világgazdasági Kutatóintézet, VKI, Budapest*
- 61) IOSCO (2008): The role of credit rating agencies in structured finance markets – *Consultation Report* Letöltési link: [The Role of Credit Rating Agencies in Structured Finance Markets - Final Report \(iosco.org\)](#) (Letöltve 2018. május 21-én)

- 62) Kaminsky, G. - Reinhardt, C. (2008): On Crisis, Contagion, and Confusion, *Journal of International Economics*, Vol. 51. No.1. pp. 145-168.
- 63) Kaminsky, G. - Reinhardt, C. - Végh, C. A. (2008) : The Unholy Trinity of Financial Contagion, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.17. No. 4. pp. 51-74.
- 64) Keys, B. J. - Mukherjee, T. K. - Seru, A. - Vig, V. (2008): Did Securitization Lead to Lax Screening? Evidence from Subprime Loans, Letöltési link: [Did Securitization Lead to Lax Screening? Evidence from Subprime Loans* | The Quarterly Journal of Economics | Oxford Academic \(oup.com\)](#) (Letöltve 2018. április 12-én)
- 65) Király, J. (2008): Likviditás válságban (Lehman előtt – Lehman után), *Hitelintézeti Szemle*, 7. évf. 6. sz. pp. 598-611.
- 66) Király, J. - Nagy, M. (2008): Jelzálogpiacok válságban: kockázatalapú verseny és tanulságok, *Hitelintézeti Szemle*, 7. évf. 5. sz. pp. 450-482.
- 67) Király, J. - Nagy, M. - Szabó E. V. (2008): Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei, *Közgazdasági Szemle*, 55. évf. pp. 573-621.
- 68) Kobrak, C. (2014): From Basel to Bailouts: Forty Years of International Attempts to Bolster Bank Safety, Letöltési link: http://www.labex-refi.com/wp-content/uploads/2013/04/Working_paper_FromBaselto-Bailouts_Troege_2014.pdf Downloaded on 10 October 2017 (Letöltve 2017. május 28-án)
- 69) Kovács, Á. - Halmosi, P. (2012): Azonosságok és különbségek az európai válságkezelésben, *Pénzügyi Szemle 1. szám*, pp. 9-26.
- 70) Kovács L. – Marsi E. (2018): Bankmenedzsment, banküzemtan, *Magyar Bankszövetség*
- 71) Kuczynski, P. - Williamson, J. (2003): After the Washington Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America, *Washington, D.C., Institute for International Economics*
- 72) Lámfalussy, S. (2008): Pénzügyi válságok a fejlődő országokban. Tanulmányok a globalizált pénzügyi rendszer sérülékenységéről, *Budapest, Akadémiai Kiadó*
- 73) Lányi, K. (2000): Válság táplálta globalizáció, *Külgazdaság, 2000 április*, pp. 4-24.
- 74) Lehmann, K. - Mátrai, R. - Pulai, G. (2013): A Federal Reserve System és az Európai Központi Bank válság során alkalmazott intézkedéseinek bemutatása, *MNB-szemle. Különszám. 2013. október*, pp. 100-109.
- 75) Lentner, Cs. (2010): A magyar gazdasági válság és válságkezelés néhány történeti és nemzetközi aspektusa, *Pénzügyi Szemle, 3. lapszám* pp. 561-584.

- 76) Lentner, Cs. - Kolozsi, P. - Tóth, G. (2010): A magyar válságkezelés sajátosságai és ellentmondásai, *EU Working Papers 2010/1*, pp. 3-17.
- 77) Lipsky, J. (2008): Dealing with the Financial Turmoil: Contingent Risks, Policy challenges, and the Role of the IMF, Letöltési link: [Dealing with the Financial Turmoil: Contingent Risks, Policy challenges, and the Role of the IMF, Speech by Mr. John Lipsky, First Deputy Managing Director of the International Monetary Fund](#) (Letöltve 2018. november 17-én)
- 78) Losoncz, M. (2008): Az amerikai hitelválság és világgazdasági következményei, *Pénzügyi Szemle. 53. évf. 2. szám*, pp. 248-264.
- 79) Magas, I. (2009): Ciklikusság és válságok az amerikai gazdaságban 1929-2008, *Világgazdasági válság 2008-2009, Diagnózisok és kezelések, Aula* pp. 177-202.
- 80) Magas, I. (2010): Kapitalizmusok – válságok – értelmezések, *Változó világgazdaságtan, Budapesti Corvinus Egyetem, szerk.: Magas István, Kutasi Gábor*
- 81) Magas, I. (2008). Megtakarítások és külső finanszírozás az amerikai gazdaságban A hitelpiaci válság háttere (1997–2007), *Közgazdasági Szemle, 55. évf.*, pp. 987-1009.
- 82) Magas, I. – Kutasi, G. (2010): Változó világgazdaság. Globális kormányzás- vállalati nemzetköziesedés – regionális fejlődés. *Tanulmányok Simai Mihály 80. születésnapjára. Budapesti Corvinus Egyetem*, pp. 358-370.
- 83) Mátyás, A. (2002): A korai közgazdaságtan története, *Aula Kiadó, Budapest*
- 84) Mátyás, A. (2003): A modern közgazdaságtan története, *Aula Kiadó, Budapest*
- 85) Mérő, K. (2011): A bankszabályozás kihívásai és változásai a pénzügyi-gazdasági válság hatására, Letöltési link: <http://econ.core.hu/file/download/vesz2011/bankszabalyozas.pdf> (Letöltve 2018. május 12-én)
- 86) Mérő, K. – Piroska, D. (2013): A makroprudenciális bankszabályozás és – felügyelés keretrendszerének kialakulása, *Hitelintézeti Szemle*
- 87) Mérő, K. - Zsámboki B. (2003): A Bázeli II. tőkeegyezmény és a prociklikusság egyes összefüggései (várható magyarországi hatások a nemzetközi tapasztalatok tükrében), *in: Tanulmányok az új bázeli tőke-egyezmény várható hatásairól, MNB Műhelytanulmányok 27.*
- 88) Mislivetz, F. (2010): Eredeti válságfelhalmozás: összeomlás vagy átalakulás? 2. változatlan utánnomás, *Savaria University Press, MTA Politikai Tudományok Intézete, Szombathely – Budapest*,

- 89) MNB (2009): Összefoglaló a „The High-Level Group on Financial Supervision in the EU” (De Larosiere Bizottság) 2009. február 25-én megjelent jelentéséről, Letöltési link: <https://felugyelet.mnb.hu/data/cms1529782/delarozsi.pdf> (Letöltve 2018. május 22-én)
- 90) Molnár, M. (2005): A hatékony piacok elméletének történeti előzményei, *Hitelintézeti Szemle. 4. évf. 4. szám, 17-36.*
- 91) Móra, M. (2008): Mi a teendő? – Kiútkeresés a másodrendű jelzálogpaci válság nyomán, *Hitelintézeti Szemle 2008/05*
- 92) Muchhala, B. (2007): Ten Years After: Revisiting the Asian Financial Crisis, *Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, p. 129.*
- 93) Nagy, M. – Szabó, E. V. (2008): Az amerikai másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és hatásai a magyar bankrendszerre, *MNB Szemle*
- 94) Ormos, M. (2009): Válságok és megoldások – történész szemmel, *Válságos idők tegnap és ma, Pro Pannonia Kiadó Alapítvány*
- 95) Palánkai, T. – Nagy, S. Gy. (2009): A jelenlegi világgazdasági válság és kísérletek a kezelésére, *Világgazdasági válság 2008-2009, Diagnózisok és kezelések, Aula pp. 223-247.*
- 96) Pogátsa, Z. (2009): Álomunió, Európai piac állam nélkül, *Nyitott Könyvműhely, Budapest*
- 97) Pogátsa, Z. (2011): Heterodox International Political Economy, *University of west Hungary Press, Sopron*
- 98) Pogátsa, Z. (2019): Válságok 6. – Korunk Nagy Recessziója – a 2008 utáni globális pénzügyi válság, Letöltési link: [Válságok 6. – Korunk Nagy Recessziója – a 2008 utáni globális pénzügyi válság – Új Egyenlőség \(ujegyenloseg.hu\)](https://ujegyenloseg.hu), (Letöltve 2018. május 14-én)
- 99) Roubini, N. (2008a): Ten Fundamental Issues in Reforming Financial Regulation and Supervision in a World of Financial Innovation and Globalization, *RGE Monitor*
- 100) Roubini, N. (2008b): The shadow banking system is unraveling, *The Financial Times*
- 101) Samuelson, P. - Nordhaus, W. (2003): Közgazdaságtan. *Budapest, KJK-Kerszöv Kiadó*
- 102) Schumpeter, J.A. (1980): A gazdasági fejlődés elmélete: Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról, *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest*

- 103) Seregdi, L. (2014): A szavatoló tőke szerepe a hitelintézetek prudenciális szabályozásában, *MNB*
- 104) Simai, M. (2009a): A multilaterális együttműködés új kérdései és új lehetőségei a válság után, *Fejlesztés és Finanszírozás, 3. szám.*
- 105) Simai, M. (2009b): Napjaink globális válságának előzményei és potenciális következményei, *Köz-gazdaság, Tudományos Füzetek 4. évfolyam 1. szám pp. 13-24.*
- 106) Somogyi, V. - Trinh Tuan L. (2010): A Bázeli III. szabályozás várható hatásainak elemzése Magyarországon, *Hitelintézeti Szemle, 2010/5*
- 107) Soros, Gy. (2008): A 2008-as hitelválság és következményei, *Scolar*
- 108) Stephens, P. (2008): The financial crisis marks out a new geopolitical order, *The Financial Times, 9 Oct, 2008*
- 109) Stiglitz, J. (2008): How to Get Out of the Financial Crisis, *Time, 17 Oct, 2008*
- 110) Strauss-Kahn, D. (2008): Lessons from the Financial Market Crisis: Priorities for the World and for the IMF, Letöltési link: [Lessons from the Financial Market Crisis: Priorities for the World and for the IMF, Speech by Dominique Strauss-Kahn, Managing Director of the International Monetary Fund](#) (Letöltve 2017. november 10-én)
- 111) Szanyi, M. (2009): A globális válság eredete, fő dimenziói és egyéb jellemzői, In P. Farkas, *Világgazdasági súlyponteltolódások, 1. kötet. pp. 7-26. Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet*
- 112) Szentes, T. (2009): Ki mi és miért van válságban?, A leegyszerűsítő nézetek és szemléletmód kritikája, *Napvilág Kiadó*
- 113) Szepesi, Gy. (2009): A pénzügyi világválság néhány eddigi tanulsága II., *Köz-Gazdaság, 2009/3*
- 114) Szombati, A. (2010): A Bázeli III. rendszerszintű hatásai itthon és Európában, *MNB Szemle, 2010. december*
- 115) Tajti, Zs. (2011): A bázeli ajánlások és a tőke megfelelési direktíva (CRD) formálódása, *Hitelintézeti Szemle 2011/5*
- 116) Ungvárszki, Á. (1989): Gazdaságpolitikai ciklusok Magyarországon (1948-1988), *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest*
- 117) Várhegyi, É. (2007): A magyar bankrendszer 20 év modernizáció után, *Külgazdaság, 2007/9-10*

- követelményekről szóló 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek az egyedi és az általános hitelkockázati kiigazítások kiszámításának meghatározásáról szóló szabályozási technikai standardok tekintetében történő kiegészítéséről, Letöltési link: [A Bizottság 183/2014/EU felhatalmazáson alapuló rendelete \(2013. december 20.\) a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről szóló 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek az egyedi és az általános hitelkockázati kiigazítások kiszámításának meghatározásáról szóló szabályozási technikai standardok tekintetében történő kiegészítéséről](#) EGT-vonatkozású szöveg (europa.eu), (Letöltve 2018. május 10-én)
- 5) A Bizottság 241/2014/EU felhatalmazáson alapuló rendelete (2014. Január 7.) az 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek az intézményekre vonatkozó tőkekövetelményekre alkalmazandó szabályozási technikai standardok tekintetében való kiegészítéséről, Letöltési link: [CL2014R0241HU0030030.0001_cp_1.1 \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2019. június 17-én)
- 6) A Bizottság 1423/2013/EU végrehajtási rendelete (2013. december 20.) az intézményekre vonatkozó szavatoló tőke követelmények 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti nyilvánosságra hozatala tekintetében végrehajtási technikai standardok megállapításáról, Letöltési link: [A Bizottság 1423/2013/EU végrehajtási rendelete \(2013. december 20.\) az intézményekre vonatkozó szavatoló tőke követelmények 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti nyilvánosságra hozatala tekintetében végrehajtási technikai standardok megállapításáról](#) EGT-vonatkozású szöveg (europa.eu), (Letöltve 2020. április 10-én)
- 7) A Magyar Nemzeti Bank elnökének 10/2014. (IV.3.) MNB rendelete a tőkekövetelményről, a valós értéken értékelt nem realizált nyereségről és veszteségről, az ezekhez kapcsolódó levonásokról és a tőkeinstrumokhoz kapcsolódó szerzett jogokról, Letöltési link: [MNB rendeletek](#), (Letöltve 2019. június 10-én)
- 8) A Magyar Nemzeti bank tájékoztatója a szavatoló tőkével összefüggő szabályozásról 2015., Letöltési link: [tajeokoztato-szavato-lo-toke.pdf \(mnb.hu\)](#), (Letöltve 2019. június 10-én)
- 9) A Magyar Nemzeti bank tájékoztatója a szavatoló tőkével összefüggő szabályozásról 2018. december 20., Letöltési link: [szavato-lo-tokevel-osszefuggo-szabalyozasrol.pdf \(mnb.hu\)](#), (Letöltve 2019. június 10-én)

- 10) Az Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelete (2013. június 26.) a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról, Letöltési link: [Az Európai Unió Hivatalos Lapja \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2020. június 7-én)
- 11) Az Európai Parlament és a Tanács 2000/12/EK irányelve (2000. március 20.) a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról, Letöltési link: [Az Európai Parlament és a Tanács 2000/12/EK irányelve \(2000. március 20. \) a hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#), (Letöltve: Letöltve 2019. június 10-én)
- 12) Az Európai Parlament és a Tanács 2013/36/EU irányelve (2013. június 26.) a hitelintézetek tevékenységéhez való hozzáférésről és a hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális felügyeletéről, a 2002/87/EK irányelv módosításáról, a 2006/48/EK és a 2006/49/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, Letöltési link: [Egységes szerkezetbe foglalt SZÖVEG: 32013L0036 — HU — 20.03.2014 \(europa.eu\)](#), (Letöltve: Letöltve 2019. június 10-én)
- 13) Az Európai Parlament és a Tanács 2014/49/EU irányelve, Letöltési link: [Az Európai Parlament és a Tanács 2014/49/EU irányelve \(2014. április 16.\) a betétbiztosítási rendszerekről EGT-vonatkozású szöveg \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2018. május 10-én)
- 14) Az Európai Rendszerkockázati Testület ajánlása (2014. június 18.) az anticiklikus tőkepufferráták meghatározására vonatkozó útmutatásról (ERKT/2014/1) (2014/C 293/01) Letöltési link: [Az Európai Rendszerkockázati Testület ajánlása \(2014. június 18.\) az anticiklikus tőkepufferráták meghatározására vonatkozó útmutatásról \(ERKT/2014/1\) \(europa.eu\)](#), (Letöltve: Letöltve 2019. május 12-én)
- 15) Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, Letöltési link: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> , (Letöltve 2019. május 12-én)
- 16) BCBS (2006): International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, Letöltési link: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>, (Letöltve 2016. szeptember 25-én)
- 17) BCBS (2011): Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, Letöltési link: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>, (Letöltve 2016. szeptember 25-én)
- 18) CEBS [2006]: Guidelines on the Application of the Supervisory Review Process under Pillar 2 (CP03 revised), Letöltési link: [Guidelines on the Application of the](#)

- [Supervisory Review Process under Pillar 2 | European Banking Authority \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2019. május 12-én)
- 19) CGFS (Committee on Global Financial System) [2008]: Ratings in structured finance: what went wrong and what can be done to address shortcomings?, Letöltési link: [Ratings in structured finance: What went wrong and what can be done to address shortcomings? \(researchgate.net\)](#), (Letöltve 2016. szeptember 25-én)
- 20) De Larosière report, Brüsszel, 2009, Letöltési link: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf, (Letöltve 2016. november 2-án)
- 21) Directive 2009/111/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 amending Directives 2006/48/EC, 2006/49/EC and 2007/64/EC as regards banks affiliated to central institutions, certain own funds items, large exposures, supervisory arrangements, and crisis management, Letöltési link: [Directive 2009/111/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 amending Directives 2006/48/EC, 2006/49/EC and 2007/64/EC as regards banks affiliated to central institutions, certain own funds items, large exposures, supervisory arrangements, and crisis management \(Text with EEA relevance\) \(legislation.gov.uk\)](#), (Letöltve 2016. november 2-án)
- 22) Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC (CRD IV), Letöltési link: [Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC \(Text with EEA relevance\) - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2016. november 2-án)
- 23) EBA Final draft Implementing Technical Standards, EBA/ITS/2014/03, 05 June 2014, Letöltési link: [EBA-ITS-2014-03 \(Final Draft ITS on G-SII disclosure of indicators\).pdf \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2018. május 10-én)
- 24) EBA Final draft Regulatory Technical Standards, EBA/RTS/2014/07, 05 June 2014, Letöltési link: [EBA-RTS-2014-07 \(Final Draft RTS on G-SII identification\).pdf \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)

- 25) Guidelines on disclosure of indicators of global systemic importance, EBA/GL/2014/02, 05 June 2014, Letöltési link: [EBA-GL-2014-02 \(Guidelines on disclosure of indicators of systemic importance\).pdf \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2018. május 10-én)
- 26) History of the Basel Committee, BCBS, Letöltési link: <http://www.bis.org/bcbs/history.htm> Downloaded on 12 October 2017, (Letöltve 2018. május 10-én)
- 27) Hpt.(1996): 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, Letöltési link: [1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról - Törvények és országgyűlési határozatok \(jogtar.hu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 28) Hpt.(2013): 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról, Letöltési link: [Hpt. \(új\) - 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye \(jogtar.hu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 29) IMF [2007]: Financial Market Turbulence: Causes, Consequences and Policies, Global Financial Stability Report, Letöltési link: [Financial market turbulence \(2007 edition\) | Open Library](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 30) Instruments eligible for inclusion in Tier 1 capital, 27 October 1998, Letöltési link: <https://www.bis.org/press/p981027.htm> Downloaded on 7 October 2017, (Letöltve 2018. június 14-én)
- 31) MNB: Jelentés a pénzügyi stabilitásról, Letöltési link: [Jelentés a pénzügyi stabilitásról \(2000-től 2013 november-ig\) \(mnb.hu\)](#), (Letöltve: 2020. december 29-én)
- 32)** OBA: Letöltési link: [Országos Betétbiztosítási Alap - Magyar Bankszövetség \(bankszovetseg.hu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 33) Overview of the amendment to the capital accord to incorporate market risks, Basel Committee on Banking Supervision, January 1996, Letöltési link: <https://www.bis.org/publ/bcbs23.pdf>, (Letöltve 2018. június 14-én)
- 34) Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 (CRR), Letöltési link: [Regulation \(EU\) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending](#)

- [Regulation \(EU\) No 648/2012 \(Text with EEA relevance\) - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 35) 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról, Letöltési link: [Mnbtv. \(új\) - 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye \(jogtar.hu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 36) 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól (Bsz.), Letöltési link: [Bsz. - 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye \(jogtar.hu\)](#), (Letöltve 2018. június 14-én)
- 37) [Éves, féléves jelentések | CIB Bank](#)
- 38) [OTP Bank - Közlemények 2021](#)
- 39) [Éves jelentések \(erstebank.hu\)](#)
- 40) [Éves, féléves jelentések - Éves, féléves jelentések - Raiffeisen BANK](#)
- 41) [Éves jelentés \(unicreditbank.hu\)](#)
- 42) [Éves jelentések \(budapestbank.hu\)](#)
- 43) [Citi - Hungary - Dokumentumok \(citibank.com\)](#)
- 44) [Magunkról \(sberbank.hu\)](#)
- 45) [CB Eves Jelentes 08 V3 HU.indd \(commerzbank.jp\)](#)
- 46) [Pénzügyi adatok \(kdbbank.eu\)](#)
- 47) [Éves jelentések - www.mtb.hu](#)
- 48) [Hitelintézetek \(mnb.hu\)](#)
- 49) [SopronBank | Éves beszámolók](#)
- 50) [Nyilvánosságra hozatali tájékoztató | Magyar Fejlesztési Bank \(mfb.hu\)](#)
- 51) [MagNet Bank](#)
- 52) [KELER - Pénzügyi jelentések](#)
- 53) [Éves jelentések \(ingbank.hu\)](#)
- 54) [GRÁNIT Bank - a DigitálisBank | Online magyar bank \(granitbank.hu\)](#)
- 55) [Jelentések – Garantiqa Hitelgarancia Zrt.](#)
- 56) [Eredmények - Fundamenta Lakáskassza](#)
- 57) [Éves beszámolók, üzleti jelentések : Duna Takarékszövetkezet \(dtbank.hu\)](#)

8 MELLÉKLETEK

8.1 M1 Hitelintézetek száma méret szerint (2008-2019)

Méret	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)	Hitelintézetek száma (db)
Nagy méretűek	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	9	9
Közepes méretűek	9	6	6	6	6	6	6	8	9	9	7	8
Kis méretűek	15	16	16	15	15	16	18	24	23	20	21	17
Összesen	32	30	30	29	29	30	32	40	40	37	37	34

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

8.2 M2 Hitelintézetek besorolása (méret, típus és tulajdonos székhelye)

A részvénytársasági formában működő hitelintézetek elemzési csoportjai 2008.12.31-én:

Nagybankok	1	OTP Bank Nyrt.
	2	CIB Bank Zrt.
	3	MKB Bank Zrt.
	4	RAIFFEISEN BANK Zrt.
	5	Kereskedelmi és Hitelbank Zrt.
	6	ERSTE BANK HUNGARY Nyrt.
	7	UniCredit Bank Hungary Zrt.
	8	BUDAPEST Hitel- és Fejlesztési Bank Nyrt.
Középbankok	1	Citibank Zrt.
	2	Magyarországi Volksbank Zrt.
	3	Merkantil Váltó és Vagyonbefektető Bank Zrt.
	4	Commerzbank Zrt.
	5	KDB Bank (Magyarország) Zrt.
	6	Magyar Cetelem Bank Zrt.
	7	AXA Kereskedelmi Bank Zrt.
	8	Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.
Kisbankok	1	Porsche Bank Hungaria Zrt.
	2	SOPRON BANK BURGENLAND Zrt.
	3	Deutsche Bank Zrt.
	4	FHB Kereskedelmi Bank Zrt.
	5	Bank Plus Bank Zrt.
	6	WestLB Hungaria Bank Zrt.
	7	Kinizsi bank Zrt.
	8	Banco Popolare Hungary Bank Zrt.
	9	Credigen Bank Zrt.
	10	Hanwha Bank Magyarország Zrt.
	11	Allianz Bank Zrt.
	12	PREMIER Bank Zrt. (előtte: BNP Paribas Hungária Bank Zrt.)
	13	Bank of China (Hungária) Hitelintézet Zrt.
	14	HBW Express Bank Zrt.
	15	Mohácsi Takarékbank Zrt.

Forrás: MNB

A hitelintézetek elemzési csoportjai 2020.12.31-én:

Sorszám	Intézmény neve	2020. IV. negyedév		
		Méret	Típus	Tulajdonos székhelye
1	Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány	kis méretű	egyedi	Magyarország
2	Bank of China (Közép-Kelet-Európa) Hitelintézet Zrt.	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország
3	Bank of China Limited Magyarországi Fióktelepe	nagy méretű	fióktelep	Nem EGT ország
4	BNP PARIBAS Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
5	BNP Paribas Securities Services Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
6	Budapest Bank-csoport	közepes méretű	csoport	Magyarország
7	CIB-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország, SSM
8	Citibank Europe plc. Magyarországi Fióktelepe	közepes méretű	fióktelep	Nem EGT ország
9	Cofidis Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
10	Commerzbank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország, SSM
11	Deutsche Bank AG Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
12	DUNA TAKARÉK BANK Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország
13	ERSTE-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország, SSM
14	Fundamenta-csoport	közepes méretű	csoport	EGT ország, SSM
15	Garantiqa Hitelgarancia Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország
16	GRÁNIT Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország
17	ING Bank N.V. Magyarországi Fióktelepe	közepes méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
18	K&H-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország, SSM
19	KDB Bank Európa Zrt.	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország
20	KELER Központi Értéktár Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország
21	MagNet-csoport	kis méretű	csoport	Magyarország
22	Magyar Cetelem Bank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország, SSM
23	Magyar Export-Import Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország
24	MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország
25	MKB-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország
26	Oberbank AG Magyarországi Fióktelep	kis méretű	fióktelep	EGT ország, SSM
27	OTP-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország
28	Polgári Bank Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország
29	Raiffeisen Bank-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország, SSM
30	Sberbank Magyarország Zrt.	közepes méretű	egyedi	Nem EGT ország
31	Sopron Bank-csoport	kis méretű	csoport	EGT ország, SSM
32	Takarékbank-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország
33	UniCredit-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország, SSM

Forrás: MNB

8.3 M3 Tőke megfelelési mutató a magyar bankszektorra vetítve

Mutató		2015.12.31.	2016.12.31.	2017.12.31.	2018.12.31.	2019.12.31.	2020.12.31.
1.	TMM < 8%	0	0	0	0	0	0
2.	8% < = TMM < 13%	4	3	0	1	1	0
3.	13% < = TMM < 18%	11	9	11	12	8	10
4.	18% < = TMM < 23%	4	6	7	8	11	9
5.	23% < = TMM	11	12	10	7	6	6
6.	Összesen	30	30	28	28	26	25

Forrás: MNB

8.4 M4 Az Európai Gazdasági Térség tagállamai

Az alábbi országok tagjai az Európai Gazdasági Térségnek (EGT):

Az Európai Unió tagállamai

Ausztria
Belgium
Bulgária
Ciprus
Csehország
Dánia
Észtország
Finnország
Görögország
Hollandia
Horvátország
Írország
Lengyelország
Lettország
Litvánia
Luxemburg
Magyarország
Málta
Németország
Olaszország
Portugália
Románia
Spanyolország
Svédország
Szlovákia
Szlovénia

Az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más állam:

Izland
Liechtenstein
Norvégia

Svájc, amely ugyan nem tagja az Európai Gazdasági Térségnek, de az Európai Közösséggel és a tagállamokkal kötött szerződés alapján a személyek szabad mozgása vonatkozásában azonos jogállású.

Forrás: [Konzuli Szolgálat \(kormany.hu\)](https://www.konzuli.szolgalat.kormany.hu) 2021.

8.5 M5 Hitelintézetek besorolása méret, típus és tulajdonosi székhely szerint, mérlegfőösszeg adatokkal kiegészítve

Sorszám	Intézmény neve	Méret	Típus	Tulajdonos székhelye	Mérlegfőösszeg (millió Ft)	
					2008	2019
2	Bank of China (Közép-Kelet-Európa) Hitelintézet Zrt.	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország	N/A	N/A
3	Bank of China Limited Magyarországi Fióktelepe	nagy méretű	fióktelep	Nem EGT ország	N/A	N/A
4	BNP PARIBAS Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország	N/A	N/A
5	BNP Paribas Securities Services Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország	N/A	N/A
6	Budapest Bank-csoport	közepes méretű	csoport	Magyarország	938,041	1,531,561
7	CIB-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	N/A	2,010,594
8	Cofidis Europe plc. Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	Nem EGT ország	N/A	N/A
9	Cofidis Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország	N/A	N/A
10	Commerzbank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország	279,000	289,776
11	Deutsche Bank AG Magyarországi Fióktelepe	kis méretű	fióktelep	EGT ország	N/A	N/A
12	DUNA TAKARÉK BANK Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	1,093	87,466
13	ERSTE-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	2,636,559	2,872,857
14	Fundamenta-csoport	közepes méretű	csoport	EGT ország	255,439	640,118
15	Garantiqa Hitelgarancia Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	35,443	60,621
16	GRÁNIT Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország	33,000	353,466
17	ING Bank N.V. Magyarországi Fióktelepe	közepes méretű	fióktelep	EGT ország	478,017	437,687
18	K&H-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	3,178,000	3,522,000
19	KDB Bank Európa Zrt.	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország	145,484	323,625
20	KELER Központi Értéktár Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	35,964	134,215
21	MagNet-csoport	kis méretű	csoport	Magyarország	53,000	163,000
22	Magyar Cetelem Bank Zrt.	kis méretű	egyedi	EGT ország	95,083	118,917
23	Magyar Export-Import Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország	N/A	N/A
24	MFH Magyar Fejlesztési Bank Zrt.	közepes méretű	egyedi	Magyarország	1,027,814	1,427,433
25	MKB-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	2,656,400	1,759,800
26	Oberbank AG Magyarországi Fióktelep	kis méretű	fióktelep	EGT ország	N/A	N/A
27	OTP-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	9,367,724	20,121,767
28	Polgári Bank Zrt.	kis méretű	egyedi	Magyarország	N/A	N/A
29	Raiffeisen Bank-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	2,369,871	2,598,548
30	Sberbank Magyarország zrt.	közepes méretű	egyedi	Nem EGT ország	535,000	423,401
31	Sopron Bank-csoport	kis méretű	egyedi	Nem EGT ország	68,776	83,016
32	Takarékbank-csoport	nagy méretű	csoport	Magyarország	366,043	2,408,689
33	UniCredit-csoport	nagy méretű	csoport	EGT ország	1,761,789	3,380,945

Forrás: saját szerkesztés

9 KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Balázs Judit professzor asszonynak, aki a doktori képzésem kezdetétől fogva segítette munkámat a disszertációm befejezéséig. Köszönöm a professzor asszonytól kapott sokrétű támogatást, javaslatokat és a lehetőséget arra, hogy betekintést és életreszóló előremutatást kaphattam az általa birtokolt tudományos ismeretekről és széleskörű látásmódról. Köszönettel tartozom Dr. Szalay László professzor úrnak, témavezetőmnek és Dr. Czeglédy Tamás egyetemi docensnek, aki korábbi témavezetőmként támogatott kutatómunkám során és észrevételeikkel jelentősen hozzájárultak értekezésem elkészítéséhez.

Köszönetemet szeretném kifejezni továbbá Dr. Székely Csaba professzor úrnak, Dr. Kiss Éva professzor asszonynak korábbi és Dr. Obádovics Csilla professzor asszonynak a Széchenyi István Doktori Iskola jelenlegi vezetőjének, valamint a doktori képzésemben részt vett valamennyi tanáromnak azért, hogy doktori tanulmányaimat és kutatásomat lehetővé tették és segítették.

A doktori értekezés végső változatának elkészítéséhez jelentős támogatást kaptam a munkahelyi vita két opponensétől, Dr. Pataki László professzor úrtól és Dr. Varga József professzor úrtól, amelyért ezúton szeretnék köszönetet mondani.

Köszönöm édesanyámnak és édesapámnak, testvéremnek és páromnak, valamint családom minden tagjának azt a szeretetet és gondoskodást, amellyel mindvégig támogattak tanulmányaim és kutatásom során. Hálás szívvel köszönöm!

10 NYILATKOZAT

NYILATKOZAT

Alulírott Füstös Hajnalka jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy **A szigorodó tőkeszabályozás hatása a magyar bankrendszerre** című

PhD értekezésem

önálló munkám, az értekezés készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint a Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola által előírt, a doktori értekezés készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.⁶

Kijelentem továbbá, hogy az értekezés készítése során az önálló kutatómunka kitétel tekintetében a programvezetőt illetve a témavezetőt nem tévesztettem meg.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy az értekezést nem magam készítettem, vagy az értekezéssel kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Soproni Egyetem megtagadja az értekezés befogadását.

Az értekezés befogadásának megtagadása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Sopron, 2022.

.....

doktorjelölt

⁶ 1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1) a mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

36. § (1) nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.